

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра «Безпека життєдіяльності, екологія та хімія»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ПРАКТИЧНИХ РОБІТ
ЗА КУРСОМ «ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗДОРОВ'Я
ЛЮДИНИ»

для усіх спеціальностей
денної та заочної форми навчання

Одеса - 2026

Методичні вказівки підготував кандидат технічних наук, доцент Перетяка Сергій Миколайович – викладач кафедри «Безпека життєдіяльності, екологія та хімія» Одеського національного морського університету за діючою робочою програмою навчальної дисципліни «Основи професійної безпеки та здоров'я людини».

Методичні вказівки схвалено кафедрою «Безпека життєдіяльності, екологія та хімія» ОНМУ 31 серпня 2026 р., протокол № 3.

Методичні вказівки затверджено на засіданні НМК ННІ інформаційних технологій та інноваційного підприємництва 31 серпня 2026 р., протокол №10.

Рецензент – канд. техн. наук, професор О.Б. Ляшенко

ЗМІСТ

Практична робота № 1 Визначення величину ризику.....	3
Практична робота № 2 Визначення типу темпераменту.....	16
Практична робота № 3 Принципи надання першої допомоги.....	25
Практична робота № 4. Визначення динаміки накопичення вуглекислого газу.....	49
Практична робота № 5 Вивчення Закону України «Про охорону праці».....	55
Практична робота № 6 Вивчення Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві	81
Практична робота № 7 Визначення запиленості повітряного середовища ...	108
Практична робота № 8 Визначення відповідності параметрів мікроклімату.....	113
Практична робота № 9 Визначення відповідності рівня освітленості робочого місця.....	126
Практична робота № 10 Визначення кількості вогнегасників	133
Література.....	145

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

ВИЗНАЧЕННЯ ВЕЛИЧИНИ РИЗИКУ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Метою цієї практичної роботи є вивчення студентами методів визначення величини (ступеня) можливого ризику в найбільш характерних життєвих ситуаціях. В методичній вказівці також приведені основні характеристики небезпек, види та оцінка ризику, шляхи підвищення рівня безпеки.

Після вивчення теоретичної частини студент повинен дати відповіді на запитання і розрахувати величину загального або групового ризику в різних ситуаціях, які вказані в варіантах завдання.

В результаті вивчення цієї вказівки студент повинен **знати**:

- основні характеристики небезпек;
- види ризику та оцінку категорії ризику;
- шляхи підвищення рівня безпеки.

Студент повинен **вміти**:

- дати оцінку категорії ризику;
- розрахувати величину ризику.

2 ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

2.1 Характеристика небезпек

Небезпека – явище, об'єкт або процес, здатні за певних умов нанести шкоду здоров'ю людини безпосередньо або побічно.

В узагальненому вигляді небезпеки можна класифікувати таким чином:

- за природою походження;
- за характером впливу на організм людини;
- за локалізацією;
- за часом прояву негативних наслідків;
- за спричиненням збитком;
- залежно від наслідків впливу вражаючих факторів на організм людини.

До небезпек відносяться нещасні випадки, аварії, катастрофи, які супроводжуються смертельними випадками, скороченням тривалості життя, шкодою здоров'ю, шкодою природному чи техногенному середовищу тощо.

Рівень природно-техногенної безпеки України значною мірою зумовлений надмірними техногенними навантаженнями на природне середовище. Найбільшого техногенного навантаження зазнають індустріально розвинуті країни. Промислові регіони являють собою зони з надзвичайно високою мірою ризику виникнення аварій та катастроф техногенного походження.

Зношеність основних виробничих фондів усіх галузей народного господарства України становить у середньому 50 відсотків. Потенційно небезпечні виробництва мають значну питому вагу в структурі промисловості України, на їх долю припадає майже третина обсягів випуску продукції.

За умов економічної кризи і браку коштів на підтримання техногенної безпеки дуже повільно і несвоєчасно здійснюється оновлення або заміна застарілих основних виробничих фондів, рівень зношеності яких наближається до критичного. У багатьох випадках антропогенна діяльність призводить до того, що потенційно небезпечні об'єкти господарювання рік у рік стають все вразливішими до дії природних факторів, що збільшує небезпеку виникнення на них вторинних техногенних надзвичайних ситуацій. Поєднання факторів техногенної та природної небезпеки значно збільшує ризики виникнення надзвичайних ситуацій та посилює їх негативні наслідки.

Однією з характеристик небезпек є квантифікація небезпеки, або кількісна оцінка збитків, заподіяних нею. Вона залежить від багатьох чинників: від кількості людей, що знаходились у небезпечній зоні, кількості та якості матеріальних (в тому числі і природних) цінностей, що перебували там, природних ресурсів, перспективності зони тощо.

З метою уніфікації (приведення до єдиної норми) будь-які наслідки небезпеки визначають як шкоду. Кожен окремий вид шкоди має своє кількісне вираження. Наприклад, кількість загиблих, поранених чи хворих, площа зараженої території, площа лісу, що вигоріла, вартість руйнованих споруд тощо. Найбільш універсальний кількісний засіб визначення шкоди - це вартісний, тобто визначення шкоди у грошовому еквіваленті.

Другою, не менш важливою характеристикою небезпеки, а точніше мірою можливої небезпеки є частота, з якою вона може проявлятися, або ризик.

2.2 Оцінка ризику небезпеки

Для того щоб пояснити, що будь-яка система, яка надає деякий рівень особистих, соціальних, технологічних, наукових або промислових переваг, містить необхідний, навіть обов'язковий елемент небезпеки.

Небезпека є основне поняття безпеки життєдіяльності людини. Під небезпекою розуміють явища, події, процеси, об'єкти, які здатні в певних умовах завдати шкоди людині аж до її загибелі. У даному випадку визначення небезпеки є стандартним поняттям небезпечні та шкідливі виробничі фактори, які є більш масштабними і обраховують усі життєві ситуації. Можна сказати, що небезпека постійно загрожує людині або людина може постійно наражатися на ризик.

Існує ризиковий баланс між відомими перевагами та недоліками консервантів, що використовуються у харчовій промисловості, між відомими плюсами використання радіації для медичної діагностики і лікування (напр., рентгенівська діагностика, радіаційна терапія) та відомими загрозами людському здоров'ю від виливу радіації. Завжди можна навести декілька прикладів, коли відносно безпечний матеріал або частина обладнання можуть

за певних умов ставати небезпечними. Навіть така дія, як споживання води у великій кількості, може стати причиною серйозних проблем з нирками.

Отже, безпека є насправді відносним поняттям. Абсолютної безпеки для всіх обставин та умов не існує. Людська практика дає підставу стверджувати про те, що будь-яка діяльність потенційно небезпечна. Ні в одному виді діяльності неможливо досягти абсолютної безпеки. Отже, можна сформулювати таку аксіому: «Будь-яка діяльність людини є потенційно небезпечною!». Просте запитання: «Яка безпека є достатньою?» - не має простої відповіді. Вираз «безпека на 99,9%», що використовується для означення високого рівня гарантії або низького рівня ризику, особливо в рекламі, не може вважатися коректним.

Для того щоб визначити серйозність небезпеки, існують різні критерії. Категорії серйозності небезпеки, представлені у таблиці 1.1, встановлюють кількісне значення відносної серйозності ймовірних наслідків небезпечних умов. Використання категорій серйозності небезпеки дуже корисно для визначення відносної важливості використання профілактичних заходів для забезпечення безпеки життєдіяльності, коли вона застосовується для певних умов чи пошкоджень системи. Наприклад, ситуації, які належать до категорії I (катастрофічні небезпеки), потребують більшої уваги, ніж віднесені до категорії IV (незначні небезпеки).

Таблиця 1.1 – Категорії серйозності небезпек

Вид	Категорія	Опис нещасного випадку
Катастрофічна	I	Смерть або руйнування системи
Критична	II	Серйозна травма, стійке захворювання, суттєве пошкодження у системі
Гранична	III	Незначна травма, короточасне захворювання, пошкодження у системі
Незначна	IV	Менш значні, ніж у категорії III, травми, захворювання, пошкодження у системі

Рівні ймовірності небезпеки, представлені у таблиці 1.2, є якісним відображенням відносної ймовірності того, що відбудеться небажана подія, яка є наслідком не усунутої або непідконтрольної небезпеки. Базуючись на вищій ймовірності небезпеки будь-якої системи, можна дійти висновку, щодо специфічних видів діяльності людей. Тому, використовуючи водночас методики визначення серйозності і ймовірності небезпеки, можна визначити, вивчити небезпеки, віднести їх до певного класу і вирішити їх, виходячи з серйозності небезпеки, потенційно ймовірних наслідків та ймовірності, що такі наслідки будуть мати місце.

Таблиця 1.2 – Рівні ймовірності небезпеки

Вид	Рівень	Опис наслідків
Часта	A	Велика ймовірність того, що подія відбудеться

Можлива	B	Може трапитися декілька разів за життєвий цикл
Випадкова	C	Іноді може відбутися за життєвий цикл
Віддалена	D	Малоймовірна, але можлива подія протягом життєвого циклу
Неймовірна	E	Настільки малоймовірно, що можна припустити, що така небезпека ніколи не відбудеться

Коли потенційна небезпека події буде віднесена до категорії I (катастрофічна) з рівнем імовірності A (часта), то всі зусилля без сумнівів необхідно спрямовувати на виключення цієї небезпеки з конструкції або забезпечити посилений контроль до запуску системи або проекту.

Можна помітити, що серйозна небезпека може бути припустимою, якщо може бути доведено, що її ймовірність надто низька, так само може бути припустимою вірогідна подія, якщо може бути доведено, що результат її незначний. Ці міркування дають підстави для припущення, що ймовірність припустимого ризику небезпеки обернено пропорційна її серйозності.

В табл. 1.3 надається приклад матриці ризиків небезпеки, яка включає елементи табл. 1.1 та 1.2 для того, щоб забезпечити ефективний інструмент для апроксимації припустимого та неприпустимого рівнів або ступенів ризику. Встановивши літерно-цифрову систему оцінки ризику для кожної категорії серйозності та кожного рівня ймовірності, можна глибше класифікувати та оцінювати ризик за ступенем припустимості. Використання такої матриці полегшує оцінку ризику.

Таблиця 1.3 – Матриця оцінки ризику

Частота, з якою відбувається подія	Категорія небезпеки			
	I Катастрофічна	II Критична	III Гранична	IV Незначна
(A) Часто	1A	2A	3A	4A
(B) Вірогідно	1B	2B	3B	4B
(C) Час від часу	1C	2C	3C	4C
(D) Віддалено	1D	2D	3D	4D
(E) Неймовірно	1E	2E	3E	4D
Індекс ризику небезпеки				
Класифікація ризику 1A, 1B, 1C, 2A, 2B, 3A 1D, 2C, 2D, 3B, 3C 1E, 2E, 3D, 3E, 4A, 4B 4C, 4D, 4E	Критерії ризику Неприпустимий (надмірний) Небажаний (гранично допустимий) Припустимий з перевіркою (прийнятний) Припустимий без перевірки (знехтуваний)			

Наприклад, якщо зіткнення літаків у повітрі, без сумнівів, буде класифікуватися як категорія I (катастрофа), то її можливість або ймовірність буде віднесена до рівня O (незначна), виходячи зі статистики випадків зіткнення літаків у повітрі. Зусилля, спрямовані на зменшення шкоди від такого

роду випадків, зійдуть до здійснення специфічного, але відносно незначного контролю для запобігання подібної ситуації. І навпаки, зіткнення двох автомобілів на переповненій автостоянці може бути класифіковане як незначна (категорія IV) подія з ймовірністю, що належить до рівня А (часта) або рівня В (можлива). Зусилля у цьому випадку будуть сфокусовані на забезпеченні дешевого та ефективного контролю через високу ймовірність цієї події: знаки, які вказують напрямок руху автомобільного транспорту, широкі місця для паркування, обмеження швидкості, улаштування нерівностей, що примушують зменшити швидкість, тощо є прикладом такого контролю.

2.3 Управління ризиком

Основним питанням теорії і практики безпеки життєдіяльності є принцип підвищення рівня безпеки. Порядок пріоритетів при розробці будь-якого проекту потребує, щоб вже на перших стадіях розробки продукту або системи у відповідний проект, наскільки це можливо, були включені елементи, що виключають небезпеку. Нажаль, це не завжди можливо. Якщо виявлену небезпеку неможливо виключити повністю, необхідно знизити ймовірність ризику до припустимого рівня шляхом вибору відповідного рішення. Досягти цієї мети, як правило, в будь-якій системі чи ситуації можна кількома шляхами. Такими шляхами, наприклад, є:

- повна або часткова відмова від робіт, операцій та систем, які мають високий ступінь небезпеки;
- заміна небезпечних операцій іншими – менш небезпечними;
- удосконалення технічних систем та об'єктів;
- розробка та використання спеціальних засобів захисту;
- заходи організаційно-управлінського характеру, в тому числі контроль за рівнем безпеки, навчання людей з питань безпеки, стимулювання безпечної роботи та поведінки.

Кожен із зазначених напрямів має свої переваги і недоліки, і тому часто заздалегідь важко сказати, який з них кращий. Як правило, для підвищення рівня безпеки завжди використовується комплекс цих заходів та засобів. Для того щоб надати перевагу конкретним заходам та засобам або певному їх комплексу, порівнюють витрати на ці заходи та засоби і рівень зменшення шкоди, який очікується в результаті їх запровадження. Такий підхід до зменшення ризику небезпеки зветься управлінням ризиком.

З питань управління ризиком не останнє місце посідає вартість цього управління. Встановлюється співвідношення витрат з розміром прийнятного ризику, є можливість контролювання чи ліквідації ризику.

Деякі небезпеки, що мають відносно низький рівень ризику, вважаються неприпустимими, тому що їх досить легко контролювати та ліквідувати.

Наприклад, хоча ризик удару блискавкою, ймовірність якого 1 на 14 млн, може вважатися відносно низьким, люди рідко знаходяться на вулиці під час грози. У даному випадку, незважаючи на те, що ризик невеликий, необхідність ліквідації його базується на тому, що ціна повного нехтування такою

небезпекою дуже висока (смерть або серйозні фізичні пошкодження), а ціна контролю чи ліквідації цього ризику, навпаки, незначна (наприклад, треба просто залишитись у приміщенні). Проте, якщо головні будівельні операції повинні здійснюватися за щільним графіком, вартість зменшення можливості враження людини блискавкою розглядається з точки зору різних перспектив.

Навпаки, існують інші небезпеки, які вважаються допустимими, хоча мають великий потенціал ризику, через те, що їх важко або практично неможливо усунути.

Як приклад, можна навести дії з запуску космічного човна. З точки зору експлуатації цілої системи рівень ризику, пов'язаний із запуском і посадкою човна, на декілька порядків перевищує ризик польоту на авіалінії. Але в даному разі такий ризик приймається тому, що, по-перше, його практично неможливо усунути на даному рівні розвитку космонавтики, а по-друге, кожен політ космічного човника відкриває нові перспективи для розвитку багатьох галузей науки, техніки, оборони, народного господарства.

Отже, вартість не є єдиним та головним критерієм встановлення прийняттого ризику. Важливу роль, як показано вище, відіграє оцінка процесу, пов'язана з визначенням та контролем ризику. Захист повітряного простору від забруднень регламентується гранично допустимими концентраціями (ГДК) шкідливих речовин в атмосферному повітрі населених пунктів, гранично допустимими викидами (ГДВ) шкідливих речовин та тимчасово узгодженими викидами шкідливих речовин від джерел забруднень. Значення ГДК встановлюється відповідними державними та міждержавними стандартами і санітарними нормами. Норми ГДВ розробляються для кожного джерела забруднення, виходячи з того, щоб його викиди в сумі з викидами всіх інших джерел, що розташовані в цьому районі, не призвели до утворення у приземному шарі повітря перевищення ГДК, а місцях розташування санаторіїв, будинків відпочинку та в зонах відпочинку міст з населенням 200 тис. мешканців ці концентрації не перевищували 0,8 ГДК.

На підприємствах згідно з вимогами законодавства і нормативних актів з питань цивільної оборони та охорони праці для виключення або зменшення можливості впливу шкідливих речовин на людей та навколишнє середовище в разі аварії, стихійного лиха чи катастрофи власниками мають бути опрацьовані і затверджені плани попередження надзвичайних ситуацій і плани ліквідації аварій (надзвичайних ситуацій).

У плані попередження надзвичайних ситуацій розглядаються можливі аварії та інші надзвичайні ситуації техногенного і природного походження, прогнозуються наслідки, визначаються заходи їх попередження, терміни виконання, сили і засоби, що залучаються до цих заходів.

У плані ліквідації аварій (надзвичайних ситуацій) мають бути перелічені всі можливі аварії та інші надзвичайні ситуації, визначені дії посадових осіб і працівників підприємства під час їх виконання, обов'язки аварійно-рятувальних формувань, установ і організацій, які залучаються до ліквідації надзвичайних ситуацій.

Проблема захисту від небезпечних природних та техногенних процесів, як правило, зводиться до проведення локальних заходів щодо захисту людей, будівель, підприємств і т.п. Однак нині ефективних результатів можна досягти лише за умови проведення комплексної системи попереджувальних та захисних заходів, які спрямовані на охорону усієї сукупності об'єктів, що складають середовище життєдіяльності людини.

2.4 Визначення величини ризиків

Інколи, оцінюючи той чи інший вид діяльності ми говоримо, що існує велика небезпека, а іноді - мала. Можна об'єктивно оцінити небезпеку кількісно введенням такого поняття як ризик, під яким розуміють частоту реалізації небезпеки.

Величину ризику (R) визначають як відношення кількості подій з небажаними наслідками, що вже сталися (n) до максимально можливої їх кількості (N) за конкретний період часу:

$$R=n/N.$$

Остання формула дозволяє розрахувати величину загального та групового ризику. Під час оцінки загального ризику величина N визначає максимальну кількість усіх подій, а під час оцінки групового ризику – максимальну кількість подій у конкретній групі, що вибрана із загальної кількості за певною ознакою. Зокрема, в групу можуть входити люди, що належать до однієї професії, віку, статі; групу можуть складати також транспортні засоби одного типу; один клас суб'єктів господарської діяльності тощо.

Характерним прикладом визначення загального ризику може служити розрахунок числового значення загального ризику побутового травматизму зі смертельними наслідками. Відповідно до статистичних даних за 1998 р. в Україні загинуло у побутовій сфері $n=68\,271$ людей. Наразитись на смертельну небезпеку в побуті практично міг кожен із загальної кількості громадян, що проживали в Україні за цей період, тобто $N = 50\,100\,000$ осіб. Відтак, числове значення загального ризику смертельних випадків у побутовій сфері 1998 р. становило:

$$R=68271/50100000=0,001362=1,362\cdot10^{-3}=1362\cdot10^{-6}.$$

З розглянутого прикладу випливає, що з кожного мільйона громадян, які проживали в Україні, в побутовій сфері загинули у 1998 р. 1362 особи. В охороні праці для характеристики рівня травматизму використовується коефіцієнт частоти ($K_{\text{ч}}$), який показує кількість травмованих чи загиблих на 1000 працюючих. Якщо його використати для наведеного прикладу, то можна сказати, що коефіцієнт частоти смертельного побутового травматизму в Україні 1998 р. становив 1,362.

Поділивши ці значення на 8, ви знайдете середню кількість людей, які гинули від нещасних випадків різного характеру в період 1991-1998 років, а

знаючи кількість населення, можна знайти ризик таких смертельних випадків у нашій країні.

При визначенні ризику використовують, як правило, наступні методи:

- інженерний, що базується на статистичних даних, розрахунку частоти проявлення небезпек, побудові «дерев» небезпек та ін.;
- модельний, що оснований на побудові моделей впливу небезпек на окрему людину, соціальні, професійні групи тощо;
- експертний, за яким імовірність різних подій визначається шляхом опитування досвідчених спеціалістів-експертів;
- соціологічний (соціологічна оцінка), що базується на опитуванні населення та працівників.

Такі методи доцільно використовувати комплексно.

3 ЗАВДАННЯ НА ПІДГОТОВКУ ДО ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

1. Вивчити теоретичну частину даної практичної роботи, а також інформацію яка наведена у теоретичній частині посібника.

2. Вивчити принцип визначення величини ризику на прикладі, який приводиться в розділі 5 даної роботи.

4 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 1) студент повинен скласти відповіді на питання, які вказані у варіантах завдань. Індивідуальне завдання передбачає відповіді на теоретичні та практичні запитання, щодо теорії небезпек і ризику та визначення величини ризику. Вибір теоретичних питань проводять за таблицею 1.4. Перше і друге питання обирають за першою буквою прізвища, третє питання за першою буквою імені. Варіант практичної задачі, щодо визначення величини ризику надається у таблиці 1.5. Завдання вважається виконаним, якщо правильно розв'язана практична задача та дані відповіді на усі запитання.

5 ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ

Таблиця 1.4 – Варіанти теоретичних питань

Перша буква прізвища	Питання	Перша буква імені	Питання
1	2	3	4
А	1. Вкажіть критерії встановлення прийнятного ризику. 2. Вкажіть вид і опис нещасного випадку при	А	3. Вкажіть види ризиків з позицій доцільності.

	III і IV категоріях серйозності небезпек.		
Б	1. Які дії мають бути опрацьовані на підприємстві для захисту людей та навколишнього середовища. 2. Вкажіть вид і опис нещасного випадку при I і II категоріях серйозності небезпек.	Б	3. Які методи застосовуються при визначенні величини ризику?
В	1. Яким чином надається оцінка ризику за ступенем припустимості? 2. Наведіть приклад неприпустимого ризику деяких небезпек.	В	3. Які дії мають бути опрацьовані на підприємстві для захисту людей та навколишнього середовища.
Г	1. Що характеризує знехтуваний ризик? 2. Надайте вид і опис наслідків рівня ймовірності А та В.	Г	3. Яким шляхом здійснюється управління ризиком?
Д	1. Що таке ризик? Наведіть приклад. 2. Надайте вид і опис наслідків рівня ймовірності В та С.	Д	3. Як розробляються норми ГДК?
Е	1. Що таке небезпека? Наведіть приклад. 2. Надайте вид і опис наслідків рівня ймовірності Д та А.	Е	3. Як визначається розмір прийнятного ризику?
Є	1. Що таке квантифікація небезпеки ? 2. Надайте вид і опис наслідків рівня ймовірності С та Е.	Є	3. Що таке ГДК?
Ж	1. Що розуміють під словом «небезпека»? 2. Надайте характеристику потенційної небезпеки.	Ж	3. Що поєднує прийнятний ризик?
З	1. Що вказується в плані ліквідації наслідків	З	3. Що передбачається планом попередження

	надзвичайних ситуацій? 2. Надайте характеристику серйозної небезпеки.		надзвичайних ситуацій?
I, І	1. У чому полягає сутність концепції прийнятного ризику? 2. Надати визначення ризику.	I, І	3. Що передбачається планом ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій?
К	1. Перелічіть категорії серйозності небезпеки. 2. У чому полягає сутність концепції прийнятного ризику.	К	3. Надати визначення загального та групового ризику.
Л	1. Перелічити рівні ймовірності небезпек. 2. Укажіть індекс та характеристику надмірного ризику.	Л	3. Що є критерієм встановлення прийнятного ризику?
М	1. Вкажіть мінімальний та максимальний рівень прийнятного ризику. 2. Вкажіть види ризиків за волевиявленням.	М	3. Надати визначення рівня ймовірності небезпек.
Н	1. Вкажіть шляхи управління ризиком. 2. Як розробляються норми ГДВ?	Н	3. Вкажіть види ризиків за масштабами розповсюдження.
О	1. Надати визначення категорії серйозності небезпек. 2. Що характеризує надмірний ризик. Укажіть його індекс.	О	3. Наведіть приклад випадкового (С) рівня ймовірності небезпеки.
П	1. Наведіть приклад виробничого травматизму. 2. Вкажіть шляхи управління ризиком.	П	3. Надайте характеристику потенційної небезпеки.
Р	1. Які бувають ризики за ступенем припустимості. Опишіть їх. 2. Наведіть приклад кількісного вираження	Р	3. Де застосовується концепція прийнятного ризику?

	шкоди.		
С	1. Яким чином визначається розмір прийнятного ризику? 2. Наведіть приклад побутового травматизму.	С	3. Яким шляхом здійснюється управління ризиком?
Т	1. Що характеризує прийнятний ризик? Укажіть його індекс. 2. Надати визначення рівня ймовірності небезпек.	Т	3. Як розробляються норми ГДК?
У	1. Що характеризує гранично допустимий ризик? Укажіть його індекс. 2. Перелічити категорії серйозності небезпек.	У	3. Як визначається розмір прийнятного ризику?
Ф, Х	1. Чим характеризується серйозна небезпека? 2. Що таке ГДВ ?	Ф, Х	3. Що таке ГДК?
Ц, Ч	1. Вкажіть мінімальний та максимальний рівень прийнятного ризику. 2. Перелічити рівні ймовірності небезпек.	Ц, Ч	3. Що поєднує прийнятний ризик?
Ш, Щ	1. Що таке небезпека? Наведіть приклад. 2. Наведіть приклад неприпустимого ризику деяких небезпек.	Ш, Щ	3. Що передбачається планом попередження надзвичайних ситуацій?
Ю	1. Вкажіть види ризиків за волевиявленням. 2. Що таке ризик? Наведіть приклад.	Ю	3. Що передбачається планом ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій?
Я	1. У чому полягає сутність концепції прийнятного ризику. 2. Надайте вид і опис наслідків рівня ймовірності В та С.	Я	3. Надати визначення загального та групового ризику.

Таблиця 1.5 – Варіанти задач для визначення величини загального ризику

Перша буква прізвища	Джерела та види ризиків	Рік	Проживало в Україні	Травмовано зі смертельними випадками (чол.)
1	2	3	4	5
А	Травматизм у побуті	1998	50100000	20000
Б		1999	50000000	16070
В		2000	50150000	18100
Г		2001	50200000	12700
Д		2002	50500000	10900
Е	Метеорологічні стихійні лиха	1998	50100000	142
Є		1999	50000000	236
Ж		2000	50150000	258
З		2001	50200000	348
І, Ї		2002	50500000	536
К	Пожежі побутові та природні	1998	50100000	4588
Л		1999	50000000	5246
М		2000	50150000	9681
Н		2001	50200000	7326
О		2002	50500000	8231
П	Техногенні аварії	1998	50100000	567
Р		1999	50000000	630
С		2000	50150000	618
Т		2001	50200000	568
У		2002	50500000	496
Ф, Х	Отруєння СДОР	1998	50100000	1300
Ц, Ч		1999	50000000	1526
Ш, Щ		2000	50150000	2060
Ю		2001	50200000	1448
Я		2002	50500000	1826

6 ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Небезпеки класифікують за природою походження:

а) шкідливі; б) біологічні; в) фізичні; г) соціальні; д) техногенні.

2. Небезпеки класифікують за часом прояву негативних наслідків:

а) кумулятивні; б) хімічні; в) імпульсні; г) небезпечні; д) комбіновані.

3. Підвищений рівень шуму за характером впливу на організм відноситься до небезпеки:

а) біологічної; б) фізичної; в) хімічної; г) психофізіологічної; д) емоціональної.

4. Ризик це:

- а) коли людина збирається робити щось небезпечно;
- б) оцінка ймовірності виникнення небезпеки;
- в) якісна і кількісна характеристика небезпеки;
- г) якісна характеристика небезпеки;
- д) коли людину очікує небезпека.

5. Ризик за масштабами розповсюдження:

- а) гранично допустимий;
- б) індивідуальний;
- в) соціальний;
- г) державний;
- д) прийнятний.

6. Ризик через необхідність надання першої допомоги постраждалим:

- а) медичний;
- б) прийнятний;
- в) індивідуальний;
- г) мотивований;
- д) гранично допустимий.

7. Ризик який призводить до негативних наслідків:

- а) соціальний;
- б) гранично допустимий;
- в) знехтуваний;
- г) мотивований;
- д) надмірний.

8. Аксіома про потенційну небезпеку діяльності формулюється так:

- а) технічна діяльність небезпечна;
- б) людина шкодить навколишньому середовищу;
- в) навколишнє середовище загрожує людині;
- г) уникнути небезпеки неможливо;
- д) люба діяльність людини є потенційно небезпечною.

9. Прийнятий рівень ризику у світовій практиці становить:

- а) 10^{-5} ; б) 10^{-8} ; в) 10^{-6} ; г) 10^{-7} ; д) 0,1 .

10. Концепція прийнятного ризику:

- а) такий рівень смертності, травматизму або інвалідності, який не впливає на життя людини;
- б) такий рівень смертності, травматизму або інвалідності, який не впливає на показники держави;

- в) такий рівень смертності, травматизму або інвалідності, який не впливає на показники підприємства;
- г) такий рівень смертності, травматизму або інвалідності, який не впливає на показники галузі економіки;
- д) такий рівень смертності, травматизму або інвалідності, який не впливає на показники підприємства, галузі економіки або держави.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Психіка людини тісно пов'язана з безпекою її життєдіяльності. Вплив небезпек обумовлюється психофізіологічними якостями людини. Дослідами встановлено, що у 70 % нещасних випадків, що трапляються у сфері виробництва, винуватцями є самі люди. Звідси постає принципово важливе питання: чому люди, яким від народження притаманний інстинкт самозахисту, самозбереження, так часто стають винуватцями своїх ушкоджень? Якщо людина психічно нормальна, то вона без причини ніколи не стане прагнути ушкоджень. Причини, як показує дослід, залежать від безлічі різноманітних факторів та їх комбінацій.

У нормальних умовах темперамент проявляє себе лише в особливостях індивідуального стилю діяльності (індивідуальній системі прийомів і способів дій, характерних конкретній особі), який не з'являється стихійно, а виробляється поступово, іноді протягом усього життя.

В екстремальних умовах вплив темпераменту на ефективність життєдіяльності суттєво зростає, бо попередні засвоєні форми поведінки стають неефективними і виникає потреба у додатковій мобілізації організму, аби впоратися з несподіваними чи дуже сильними зовнішніми впливами.

У масових професіях властивості темпераменту, впливаючи на діяльність, тим не менше, не визначають її продуктивності, бо одні психічні властивості можуть бути компенсовані іншими.

У професіях, де діяльність відбувається в екстремальних умовах, пов'язаних зі значним ризиком прояву небезпек та великою відповідальністю (льотчик-випробувач, диспетчер аеропорту, оператор швидкоплинних процесів тощо), вимоги до психіки, зокрема, темпераменту, визначають професійну придатність.

Історія виникнення вчення про темперамент бере початок у Давній Греції, де засновник сучасної медицини Гіппократ (V-IV ст. до н.е.) взявся пояснити особливості поведінки людини, виходячи із домінуючої у ті часи теорії Аристотеля щодо побудови речовини з чотирьох елементів-властивостей. За Аристотелем, першими цеглинами Всесвіту є 4 елементи: сухість, холод, вологість, тепло. При своєму поєднанні сухість і вологість утворюють землю,

холод і вологість – воду, вологість і тепло – повітря, тепло і сухість – вогонь. Гіппократ за аналогією висунув гуморальну (рідинну) теорію темпераменту, пов'язуючи наявність в організмі жовтої жовчі «hole» із холеричним типом темпераменту, наявність слизу «phlegma» із флегматичним типом, наявність чорної жовчі «melas hole» із меланхолійним типом, а наявність крові «sanguis» – із сангвіністичним типом темпераменту.

Термін «темперамент» увів у вжиток давньоримський лікар Гален (130-200 рр. н.е.), автор праці «Про частини людського тіла». На відміну від Гіппократа, Гален нараховував уже 13 типів темпераменту, дотримуючись, як і Гіппократ, наївної гуморальної теорії, яка так і не знайшла фізіологічного обґрунтування.

Пізніше пошуки фізіологічної основи темпераменту продовжувалися. У IX-XX століттях їх шукали у морфологічних особливостях людської голови (Ф. Галль), у товщині нервових волокон (В. Бехтерев), у конституції людського тіла (Е. Кречмер, Вільям Шелдон), але безуспішно. Нобелівський лауреат, фізіолог Іван Павлов фізіологічні основи темпераменту знайшов у специфіці функціонування великих півкуль головного мозку, яка визначає умовно-рефлекторну діяльність людини.

За Павловим, сангвінік – людина із сильним рухливим, урівноваженим типом нервової системи; холерик – людина із сильним рухливим, але неуврівноваженим типом нервової системи; флегматик – людина із сильним, урівноваженим, але інертним типом нервової системи; меланхолік – людина із слабким гальмівним типом нервової системи.

У сучасній практиці тип темпераменту визначають шляхом тестування. На сьогодні психологи виділяють уже 72 типи темпераменту.

Переваги і недоліки типів темпераменту наведені у таблиці 2.1.

При організації робочих пар враховують, що найбільш ефективна робота у парах: холерик — сангвінік; сангвінік — меланхолік; меланхолік — флегматик.

Таблиця 2.1.

Темперамент	Плюси	Мінуси
Сангвінік	життєрадісність, захопленість, чуйність, товариськість	схильність до зазнайства, незібраність, легковажність, ненадійність, схильність до обіцянок, вимагає контролю.
Холерик	енергійність, захопленість, пристрасність, рухливість, цілеспрямованість	запальність, агресивність, невитриманість, нетерплячість, конфліктність, здатність спрямовувати свою активність на колектив і розкласти його зсередини

<i>Флегматик</i>	стійкість, постійність, активність, терплячість, врівноваженість, надійність;	загальмованість, байдужість, «товстошкірість», сухість, неможливість працювати в режимі дефіциту часу; його не треба підганяти, він сам розрахує свій час і зробить справу
<i>Меланхолік</i>	висока чутливість, м'якість, людяність, доброзичливість, здатність до співчуття	низька працездатність, підозрілість, вразливість, замкненість, соромливість; на нього не можна кричати, надто тиснути, давати різкі та жорсткі вказівки, оскільки він надто чутливий до інтонації і дуже вразливий

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 2) студент повинен провести особисте тестування за тестами Белова та Айзенка. Отримати формулу за тестом Белова та підрахувати бали за показниками: екстраверсія – інтроверсія, невротизм, брехня. Дати відповіді на контрольні питання.

3 ПРАКТИЧНА РОБОТА

3.1 Тест А. Белова

Чисті темпераменти зустрічаються дуже рідко. Існують не тільки змішані типи темпераментів, а й проміжні, перехідні. Наступний тест дозволить вам визначити процентне співвідношення кожного типу темпераментів і виділити ваш основний тип. Тест А. Белова містить «паспорти» темпераментів, які складаються з переліку рис, притаманних представникам кожного з чотирьох типів темпераменту. Слід відповідати, виходячи з того, як Ви поведетеся у повсякденному житті, а не в якихось екстремальних умовах.

Відмітьте знаком «+» ті риси в «паспорті» темпераменту, які характерні для Вас.

Паспорти темпераментів:

Група І. Ви:

1.	Непосидючі, метушливі;	
2.	Нестримані, запальні;	
3.	Нетерплячі;	
4.	Різкі і прямолінійні у стосунках з людьми;	
5.	Рішучі й ініціативні;	
6.	Вперті;	

7.	Влучні у суперечках;	
8.	Працюєте поривами;	
9.	Схильні до ризику;	
10.	Незлопам'ятні;	
11.	Маєте швидку, пристрасну мову;	
12.	Неврівноважені і схильні до гарячності;	
13.	Агресивні;	
14.	Нетерплячі до вад;	
15.	Маєте виразну міміку;	
16.	Здатні швидко діяти і вирішувати проблему;	
17.	Невтомно прагнете до нового;	
18.	У Вас різкі, поривчасті рухи;	
19.	Наполегливі в досягненні поставленої мети;	
20.	Схильні до різких змін настрою.	

Група II. Ви:

1.	Веселі, життєрадісні;	
2.	Енергійні та ділові;	
3.	Часто не доводите розпочату справу до кінця;	
4.	Схильні переоцінювати себе;	
5.	Здатні швидко схоплювати нове;	
6.	Непостійні в інтересах і нахилах;	
7.	Легко переживаєте поразки;	
8.	Без труднощів пристосовуєтесь до різних обставин;	
9.	З задоволенням беретесь за будь-яку нову справу;	
10.	Легко залишаєте справу, якщо вона перестала Вас цікавити;	
11.	Швидко включаєтесь у нову роботу і так само швидко переключаєтесь з однієї справи на іншу;	
12.	Для Вас обтяжливі одноманітність, буденна, клопітка робота;	
13.	Товариські та чуйні, не відчуваєте скутості у стосунках з новими для Вас людьми;	
14.	Витривалі та працездатні;	
15.	Маєте голосну, швидку, чітку мову, яка супроводжується жвавими жестами і виразною мімікою;	
16.	Зберігаєте самовладання в несподіваній, складній ситуації;	
17.	Маєте завжди бадьорий настрій;	
18.	Швидко засинаєте і прокидаєтесь;	
19.	Буваєте незібрані, виявляєте поспішність в рішеннях;	
20.	Часто відволікаєтесь, схильні до поверховості.	

Група III. Ви:

1.	Спокійні та холоднокровні;	
2.	Послідовні, серйозні в справах;	

3.	Обачні і розважливі;	
4.	Вмієте чекати;	
5.	Мовчазні і не любите зайвих балачок;	
6.	Маєте спокійну, врівноважену мову із зупинками, без особливих емоцій, жестикуляції і міміки;	
7.	Стримані і терплячі;	
8.	Доводите розпочату справу до кінця;	
9.	Не розтрачуєте даремно сили;	
10.	Суворо дотримуетесь встановленого розпорядку життя, системи в роботі;	
11.	Легко стримуєте пориви;	
12.	Не берете близько до серця похвалу чи засудження;	
13.	Незлобливі, поблажливо ставитесь до критики на свою адресу;	
14.	Постійні в своїх стосунках та інтересах;	
15.	Повільно втягуєтесь в роботу і переключаєтесь з однієї справи на іншу;	
16.	Рівні у стосунках з людьми;	
17.	Любите охайність та порядок у всьому;	
18.	Важко пристосовуєтесь до нових обставин;	
19.	Маєте витримку;	
20.	Не любите багато рухатися, повільні.	

Група IV. Ви:

1.	Сором'язливі;	
2.	Губитеся в нових обставинах;	
3.	Важко встановлюєте контакт з незнайомими людьми;	
4.	Не вірите в свої сили;	
5.	Легко переносите самотність;	
6.	Почуваєте пригніченість і розгубленість при невдачах;	
7.	Схильні заглиблюватися в себе;	
8.	Швидко втомлюєтесь;	
9.	Маєте тиху мову, що іноді переходить у шепіт;	
10.	Мимоволі пристосовуєтесь до характеру співрозмовника;	
11.	Вразливі до сліз,	
12.	Ставите високі вимоги до себе та інших;	
13.	Надзвичайно сприйнятливі до похвали чи засудження;	
14.	Схильні до підозр;	
15.	Хворобливо чутливі і легко вразливі;	
16.	Надмірно образливі;	
17.	Замкнуті та відлюдкуваті, не ділитися ні з ким своїми думками;	
18.	Малоактивні, несміливі;	
19.	Покірні;	
20.	Вам приємно, коли оточуючі співпереживають вам	

Групи відповідають темпераментам:

I – холеричному; II – сангвінічному; III – флегматичному; IV – меланхолічному.

Визначте свій темперамент за формулою:

$$\Phi_T = X\left(\frac{A_x}{A} * 100\%\right) + C\left(\frac{A_c}{A} * 100\%\right) + \Phi\left(\frac{A_\Phi}{A} * 100\%\right) + M\left(\frac{A_M}{A} * 100\%\right), \quad (1)$$

де Φ_T – значення темпераменту;

A – загальна кількість плюсів за всіма типами;

A_x – число плюсів у групі I (холерика);

A_c – число плюсів у групі II (сангвініка);

A_Φ – число плюсів у групі III (флегматика);

A_M – число плюсів у групі IV (меланхоліка).

Кінцевий вигляд формула може мати, наприклад, такий:

$$\Phi_T = X(35\%) + C(30\%) + \Phi(14\%) + M(21\%).$$

Це означає, що даний темперамент на 35% – холеричний, на 30% – сангвінічний, на 14% – флегматичний і на 21% – меланхолічний.

Не забувайте, що це ваша власна, тобто суб'єктивна оцінка самого себе.

3.2 Тест Г. Айзенка

Автор двофакторної моделі особистості Г. Айзенк як показник основних властивостей особистості використовував екстраверсію-інтроверсію і невротизм. У загальному розумінні *екстраверсія* – це спрямованість особистості на оточуючих людей, на події, *інтроверсія* – поняття, синонімічне стурбованості, – виявляється як емоційна нестійкість, напруженість, емоціональна збудливість, депресивність.

Так, екстраверт, порівнюючи з інтровертом, складніше виробляє умовні рефлекси, володіє більшою терпимістю до болю, але меншою терпимістю до сенсорної депривації, внаслідок чого не переносить одноманітності, частіше відволікається під час роботи та ін.

Сенсорна депривація – це тривале, більш-менш повне позбавлення людини сенсорних вражень. В умовах сенсорної депривації актуалізується потреба у відчуттях та переживаннях, що усвідомлюється у формі сенсорного й емоційного голоду.

Типовими проявами в поведінці екстраверта є товариськість, імпульсивність, недостатній самоконтроль, висока пристосованість до середовища, відкритість у почуттях. Він чуйний, життєрадісний, впевнений в собі, прагне лідерства, має багато друзів, нестриманий, любить розважатися, ризикувати, дотепний, не завжди люб'язний.

У інтроверта переважають такі особливості поведінки: часто заглиблений в себе, відчуває труднощі, налагоджуючи взаємини з людьми та адаптуючись до реальності. В більшості випадків інтроверт спокійний, врівноважений, миролюбний, його дії продумані й раціональні. Коло друзів у нього невелике. Він високо цінує етичні норми, любить планувати майбутнє, міркує над ним,

що, як буде робити, не піддається миттєвим пориванням, песимістичний. Інтроверт, не любить хвилювань, дотримується заведеного порядку. Він суворо контролює свої почуття і рідко поводить себе агресивно, послужливий.

Невротизм – фундаментальна риса особистості у психології, що характеризується тривожністю, страхом, швидкою зміною настрою, фрустрацією та відчуттям самотності. Вважається, що невротичні люди гірше справляються зі стресом, схильні перебільшувати негативну сторону тієї чи іншої ситуації. Частіше за все такі особистості сором'язливі і мають проблеми із втриманням гніву.

На одному полюсі невротизму (високі оцінки) знаходяться так звані невротики, які відрізняються нестабільністю, неврівноваженістю нервово-психічних процесів, емоційною нестійкістю, лабільністю вегетативної нервової системи. Тому вони легко збуджуються, для них характерні зміни настрою, чутливість, а також тривожність, неспокійність, повільність, нерішучість.

Другий полюс невротизму (низькі оцінки) – це емоційно стабільні особистості, які характеризуються спокійністю, врівноваженістю, впевненістю та рішучістю.

Показники екстраверсії-інтроверсії та нестабільності-стабільності взаємозалежні і біполярні. Кожен з них – це континуум між двома полюсами вкрай виявленої особистої властивості. Поєднання цих двох різною мірою виявлених властивостей створює неповторну своєрідність особистості. Характеристики більшості досліджуваних розташовуються між полюсами, частіше ближче до центру. Відстань показника від центра показує ступінь відхилення від середнього з відповідним вираженням особистих властивостей.

Особистісний опитувальник Айзенка

Відповідайте «Так» чи «Ні» у графі відразу, тому що важлива Ваша перша реакція. Майте на увазі, що досліджуються деякі особистісні, а не розумові здібності. Тому правильних чи неправильних відповідей тут немає.

Після заповнення аркушу відповідей, використовуючи ключ, підрахуйте бали за показниками: екстраверсія – інтроверсія, невротизм, брехня. Кожна відповідь, яка співпадає з ключем, оцінюється як один бал.

1.	Як часто Ви відчуваєте потяг до нових вражень для того, щоб «стрепенутися», відчути збудження?	
2.	Чи часто Ви відчуваєте потребу в друзях, які Вас розуміють, можуть підбадьорити або втішити?	
3.	Ви людина безпечна?	
4.	Чи не вважаєте Ви, що Вам дуже важко відповісти «Ні»?	
5.	Чи замислюєтесь Ви перед тим, як що-небудь розпочати?	
6.	Якщо Ви обіцяєте щось зробити, чи завжди Ви дотримуєтесь обіцянок (незалежно від того, зручно це Вам чи ні)?	
7.	Чи часто у Вас бувають спади і піднесення настрою?	

8.	Звичайно Ви дієте і говорити швидко, не роздумуючи?	
9.	Чи часто Ви відчуваєте себе нещасливою людиною без достатніх на те причин?	
10.	Зробили б Ви майже все, що завгодно на спір?	
11.	Чи виникає у Вас почуття ніяковіння і сором'язливості, коли хочете завести розмову з симпатичною (ним) незнайомкою (незнайомцем)?	
12.	Чи втрачаєте Ви іноді витримку, лютуєте?	
13.	Чи часто Ви дієте під впливом миттєвого настрою?	
14.	Чи часто Ви непокоїтеся через те, що зробили або сказали що-небудь таке, чого не слід було робити або говорити?	
15.	Чи віддаєте Ви перевагу звичайним книгам, ніж зустрічам з людьми?	
16.	Чи легко Вас образити?	
17.	Чи любите Ви часто бувати в компанії?	
18.	Чи бувають у Вас іноді думки, які б Ви хотіли приховати від інших?	
19.	Правильно, що Ви іноді досить повні енергії, що все «горить у руках», а іноді зовсім мляві?	
20.	Чи прагнете Ви мати якнайменше друзів, проте особливо близьких Вам?	
21.	Чи часто Ви мрієте?	
22.	Коли на Вас кричать, Ви відповідаєте тим же?	
23.	Чи часто Вас хвилює почуття провини?	
24.	Чи всі Ваші звички хороші та бажані?	
25.	Чи здатні Ви дати волю своїм почуттям і щосили повеселитися в компанії?	
26.	Чи вважаєте Ви себе людиною збудливою і чутливою?	
27.	Чи вважають Вас людиною жвавою і веселою?	
28.	Чи часто, після того як зробили яку-небудь важливу справу, Ви відчуваєте, що могли зробити її краще?	
29.	Чи більше Ви мовчите, коли знаходитесь у колі інших людей?	
30.	Ви іноді розпускаєте плітки?	
31.	Чи буває, що Вам не спиться через те, що різні думки лізуть у голову?	
32.	Якщо Ви хочете дізнатись що-небудь, то Ви краще дізнаєтесь про це з книги, ніж спитаєте?	
33.	Чи бувають у Вас серцебиття?	
34.	Чи до вподоби Вам робота, яка вимагає від Вас постійної уваги?	
35.	Чи бувають у Вас напади тремтіння?	
36.	Чи завжди Ви платили б за провіз багажу на транспорті,	

	якби не побоювалися перевірки?	
37.	Вам неприємно знаходитись у товаристві, де насміхаються один над одним?	
38.	Ви дратливі?	
39.	Чи подобається Вам робота, яка вимагає швидкості дій?	
40.	Чи хвилюєтесь Ви з приводу будь-яких неприємних подій, що могли б статися?	
41.	Ви ходите повільно і неквапливо?	
42.	Ви коли-небудь спізнювались на побачення або роботу?	
43.	Чи часто Вам сняться кошмари?	
44.	Чи правда, що Ви так любите поговорити, що ніколи не пропустите нагоди поспілкуватися з незнайомою людиною?	
45.	Чи турбує Вас який-небудь біль?	
46.	Чи відчували б Ви себе дуже нещасливою людиною, якби довгий час були позбавлені широкого спілкування?	
47.	Чи можете Ви назвати себе нервовою людиною?	
48.	Чи є серед Ваших знайомих люди, які Вам відверто не подобаються?	
49.	Чи можете Ви сказати, що Ви надто впевнена в собі людина?	
50.	Чи легко Ви ображаєтесь, коли люди вказують на Ваші помилки в роботі або на Ваші особисті промахи?	
51.	Ви вважаєте, що важко отримати справжнє задоволення від вечірки?	
52.	Чи турбує Вас відчуття, що Ви чимось гірші за інших?	
53.	Чи легко Вам внести пожвавлення в досить нудну компанію?	
54.	Чи буває, що Ви говорите про речі, в яких недостатньо розумієтесь?	
55.	Чи турбуєтесь Ви про своє здоров'я?	
56.	Чи любите Ви жартувати над іншими?	
57.	Чи страждаєте Ви від безсоння?	

Ключ

Екстраверсія – інтроверсія:

питання: 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 46, 49, 53, 56 – відповіді «Так»;

питання: 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41, 51 – відповіді «Ні».

Невротизм:

питання: 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 50, 52, 55, 57 – відповіді «Так».

Брехня:

питання: 6, 24, 36 – відповіді «Так»;

питання: 12, 18, 30, 42, 48, 54 – відповіді «Ні».

При аналізі результатів тестування слід дотримуватися таких орієнтирів:

Екстраверсія – інтроверсія:

<= 5 балів – яскравий інтроверт;

<= 9 балів – інтроверт;

12 балів – середнє значення;

>=15 – екстраверт;

>= 19 – яскравий екстраверт.

Невротизм:

<= 7 – низький рівень невротизму;

9-13 – середній рівень невротизму;

>= 15 – високий рівень невротизму;

>= 19 – дуже високий рівень невротизму.

Щирість відповіді (шкала брехні)

до 3 балів – щира відповідь;

4 – 5 – ситуативна відповідь;

6 і більше – відповідь нещира.

4 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Який або які типи темпераменту є у Вас домінуючими?
2. Які виявляються в значній мірі, які наявні в незначній мірі?
3. Як виявляються (або можуть виявлятися) якості Вашого типу темпераменту в навчанні та в майбутній професійній діяльності?
4. Які види професійної діяльності рекомендуються і не рекомендуються людині з Вашим типом темпераменту?
5. Як виявляються або можуть виявлятися особливості Вашого темпераменту в спілкуванні (сім'я, дружня компанія, академічна група)?
6. Наведіть приклади (з життя, з художньої літератури, кінофільмів) людей, у яких би яскраво виявились риси кожного з чотирьох типів темпераменту.
7. Яка мета проведення тестування на визначення темпераменту?

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Перша допомога – це проведення найпростіших медичних заходів для порятунку життя, зменшення страждань потерпілого від надзвичайної ситуації та запобігання розвитку можливих ускладнень.

Вміння кожного з нас надати першу необхідну допомогу постраждалим до прибуття служб порятунку може відіграти вирішальну роль у порятунку життя людини.

Основні принципи надання першої допомоги

1. **Правильність і доцільність** (якщо ви не впевнені у своїх діях — краще утриматися; головне правило першої допомоги — не нашкодити). Звичайні громадяни можуть не допомагати, якщо не знають, як це робити. Необхідно надавати першу допомогу лише тоді, коли ви відчуваєтеся впевнено і знаєте, що можете це зробити.
2. **Швидкість**. За статистикою, перша допомога, яка надана протягом перших 4 хвилин, збільшує шанси постраждалого на порятунок на 30%.
3. **Продуманість, рішучість, спокій**. Перш за все – ніяких імпровізацій. Можна працювати лише з тим, що знаєш напевне, і не придумувати нічого свого. Навіть найдосвідченіші спеціалісти можуть розгубитися від стресу, ризикуючи наробити помилок. Тож краще спробувати опанувати себе, ніж ризикувати чийось життям.

Алгоритм дій:

1. Оглянути місце події та впевнитись у тому, що надання допомоги буде безпечним: забезпечити власну безпеку, а також безпеку потерпілого та людей навколо.
2. Оцінити стан постраждалого (свідомість, дихання, пульс).
3. За необхідності викликати бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги, а також інші екстрені служби (поліцію, аварійно-рятувальну службу, службу газу тощо).
4. Оцінити наявність критичних кровотеч та зупинити їх.
5. Забезпечити прохідність дихальних шляхів.
6. Якщо у постраждалого відсутні ознаки життя та немає критичної кровотечі (або ви вже її усунули) — розпочати серцево-легеневу реанімацію.
7. Перевести постраждалого у стабільне положення (на бочі, обличчям до себе, рука під головою, нога зігнута в коліні), якщо не йдеться про підозру на травми хребта і кісток тазу і серцево-легенева реанімація була вдалою.
8. Не залишати постраждалого та контролювати стан його життєвих функцій до прибуття екстрених служб.
9. Якщо ви не маєте відповідних навичок для надання допомоги, слід звернутися за допомогою до інших присутніх на місці події.

Домедична допомога – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи.

Особами, які зобов'язані надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані, є: рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, поліцейські, фармацевтичні працівники,

провідники пасажирських вагонів, бортпровідники та інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги.

2.5 КЛАСИФІКАЦІЯ ТРАВМ

Травма – порушення анатомічної функції тканин або органів людини, спричинене зовнішньою дією або впливом зовнішнього чинника.

Класифікація травм в залежності:

- від виду діяльності – професійна, непрофесійна;
- за ступенем тяжкості – легка (рвані рани, розтягнення (розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності тривалістю до 60 днів)), тяжка (струс мозку, сильна кровотеча, складні переломи (тривалі розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності на 60 днів і більше));
- від факторів, що впливають – механічна (у результаті дії тупого або гострого предмета), фізична (у результаті дії тепла, холоду, електромагнітних випромінювань), хімічна (у результаті дії кислоти або лугу), біологічна (у результаті дії бактерій та їх отрути, тварин, рослин), психологічна (у результаті постійного страху, загрози і т.п.)
- за формою прояву – вивихи і розтягнення, кровотечі, отруєння, опіки, переломи, відмороження, шок, комбіновані.

2.6 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ КРОВОТЕЧАХ

Кровотеча – це витікання крові з судин, що настає найчастіше в результаті їхнього ушкодження. При кровотечах головна небезпека пов'язана із втратою крові й виникненням у зв'язку із цим гострого недостатнього кровопостачання тканин. Недостатнє постачання органів киснем викликає порушення їхньої діяльності; у першу чергу це стосується мозку, серця та легенів.

2.6.1 Перша допомога при зовнішніх кровотечах

Зовнішні кровотечі – кровотечі, при яких кров витікає з рани або з природних отворів тіла назовні (рис.2.2).

Капілярна – виникає при поверхневих ранах; кров з рани витікає по краплях.

Венозна – відбувається при більш глибоких ранах, наприклад різаних, колотих; при цьому виді кровотечі спостерігається ясне витікання крові темно-червоного кольору.

Артеріальна – виникає при глибоких рубаних, колотих ранах; артеріальна кров яскраво-червоного кольору, б'є струменем з ушкоджених артерій, у яких вона перебуває під тиском.

Змішана – спостерігається в тих випадках, коли в рані кровоточать одночасно вени й артерії.

Рис.2.2 – Види кровотеч

Перша допомога при капілярній кровотечі. При капілярній кровотечі втрата крові порівняно невелика. Таку кровотечу можна швидко зупинити, наклавши на ділянку, що кровоточить, чисту марлю, поверх марлі – шар вати і перев'язавши рану (рис.2.3). Якщо під рукою немає ні марлі, ні бинта, то місце, що кровоточить, можна перев'язати чистою носовою хусткою. Накладати прямо на рану кошлату тканину не можна, тому що на її ворсинках перебувають численні бактерії, які можуть викликати зараження рани. З цієї ж причини безпосередньо на відкриту рану не можна накладати й вату.

Рис.2.3 – Перша допомога при капілярній кровотечі

Перша допомога при венозній кровотечі. Венозна кровотеча, поряд зі значною втратою крові, таїть у собі небезпеку того, що при пораненнях вен, особливо шийних, може відбутися усмоктування повітря в судини через ушкоджені місця. Повітря, яке проникає в судину, може потім потрапити і в серце. В таких випадках виникає повітряна емболія, небезпечна для життя.

Венозна кровотеча найкраще зупиняється пов'язкою, що давить. На ділянку, що кровоточить, накладають чисту марлю, в крайньому випадку – складена чиста носова хустка (рис.2.4). Таким чином здійснюється тиск на відкриті кінці ушкоджених судин, що дозволяє здавити їх і кровотеча припиняється.

Якщо при наданні допомоги немає під рукою пов'язки, що давить, а в потерпілого сильна кровотеча з ушкодженої вени, місце, яке кровоточить треба відразу притиснути пальцями. При кровотечі з вени верхньої кінцівки випадках досить просто підняти руку вгору. Але у всіх випадках на рану необхідно накласти пов'язку.

Рис.2.4 – Перша допомога при венозній кровотечі

Перша допомога при артеріальній кровотечі. Артеріальна кровотеча є самим небезпечним із всіх видів кровотеч, тому що може швидко наступити повне знекровлювання потерпілого. При кровотечах із сонної, стегнової або ж пахової артерій людина може загинути через три хвилини.

Артеріальну кровотечу, як і венозну, можна зупинити за допомогою пов'язки, що давить.

При кровотечі з великої артерії потрібно негайно зупинити приплив крові до ушкодженої ділянки, придавивши артерію пальцем вище місця поранення (рис.2.5). Артерію притискають пальцем поки не підготують і не накладуть пов'язку, що давить.

При кровотечі зі стегнової артерії накладення однієї пов'язки, що давить, іноді виявляється недостатнім. У таких випадках доводиться накладати петлю або джгут. Якщо ж під рукою немає стандартного джгута, то замість нього можна застосувати імпровізований джгут – косинку, носову хустку, краватку, підтяжки. Джгут або петлю на кінцівку накладають відразу ж вище місця кровотечі. Щоб не зашкодити шкіру і нерви, місце накладення джгута або петлі покривають шаром марлі.

Накладений джгут або петля повністю припиняють приплив крові в кінцівку. Тому якщо їх залишити на кінцівці на тривалий час, то може відбутися її омертвіння. Джгут накладають у теплу пору року не більше ніж на 2 години, а у холодну на 1 годину. У зв'язку із цим їх застосовують тільки у виняткових випадках, зокрема на плечі й стегні (при відриві частини кінцівки, при ампутаціях). Потерпілого з накладеним джгутом або петлею протягом двох годин обов'язково потрібно доставити в лікувальну установу для спеціальної хірургічної обробки.

При кровотечі з головної шийної артерії – сонної – варто негайно притиснути рану пальцями або ж кулаком; після цього рану набивають великою кількістю чистої марлі. Цей спосіб зупинки кровотечі називається тампонуванням.

Після перев'язки судин, що кровоточать, постраждалого необхідно напоїти безалкогольним напоєм і якомога швидше доставити в лікувальну

установу.

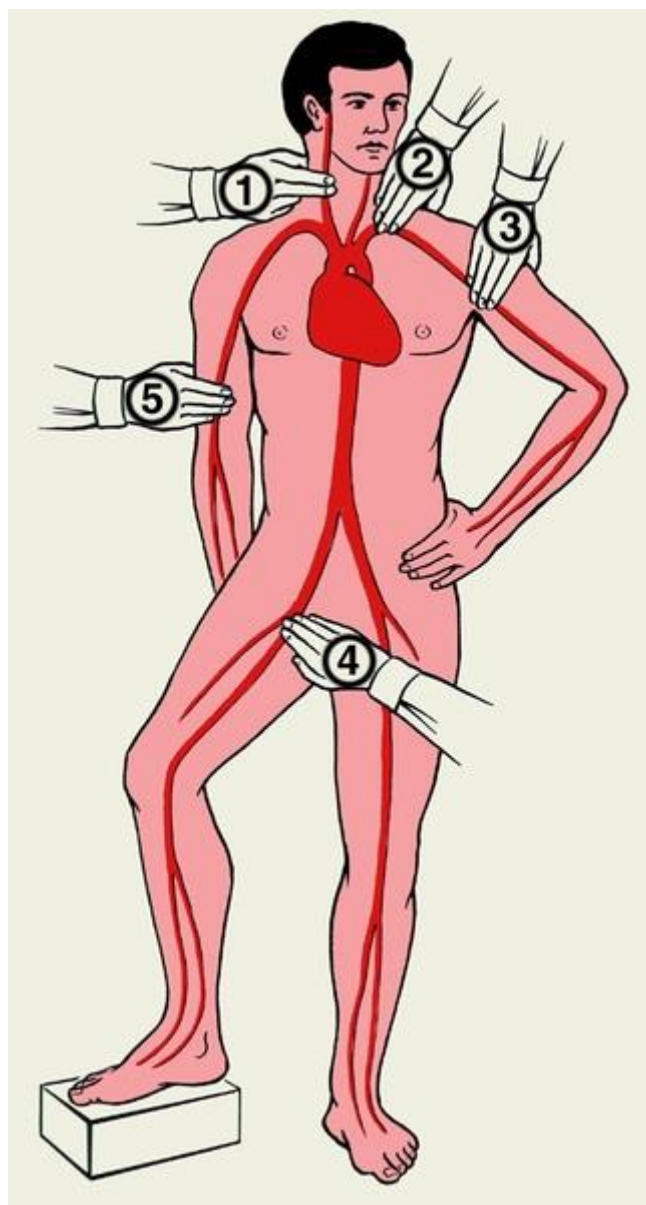

Рис. 2.5 – Схематичне зображення місць притиснення основних артерій на тілі людини при кровотечі: 1 - сонної; 2 - підключичної; 3 - підпахвової; 4 - стегнової; 5 - плечової.

Перша допомога при інших зовнішніх кровотечах. Першу допомогу доводиться робити не тільки при кровотечах з ран, але й при деяких інших видах зовнішніх кровотеч.

Кровотеча з носа виникає при ударі в ніс, сильному чханні, при важких травмах черепа, а також при деяких захворюваннях, наприклад при грипі.

Потерпілого необхідно посадити, злегка нахилити голову вперед, затиснувши при цьому ніздрі. Якщо носова кровотеча не зупинилася через 15 хвилин, необхідно звернутися до лікаря. При носовій кровотечі не можна промивати ніс водою. Кров, що стікає в носоглотку, потрібно випльовувати.

Кровотеча з вуха спостерігається при пораненнях зовнішнього слухового

проходу. На поранене вухо накладають чисту марлю, а потім перев'язують. Потерпілий лежить із трохи піднятою головою на здоровому боці. Робити промивання вуха не можна.

Кровотеча з легенів виникає при сильних ударах у грудну клітку, переломах ребер, при туберкульозі. Потерпілий відкашлює яскраво-червону пінисту кров; дихання при цьому ускладнене. Потерпілого укладають у напівсидячому положенні, під спину йому підкладають валик, на який він може обпертися. На відкриті груди кладуть холодний компрес. Хворому забороняють говорити й рухатися.

2.6.2 Перша допомога при внутрішніх кровотечах

Внутрішні кровотечі, при яких кров збирається в порожнинах тіла людини:

- внутрішньочеревна – у більшості випадків виникає при розриві печінки й селезінки;
- у плевральну порожнину – у більшості випадків виникає при ураженнях грудної клітини.

Перша допомога при внутрішньочеревних кровотечах. Потерпілого укладають у напівсидячому положенні із зігнутими в колінах ногами, на область живота кладуть холодний компрес. Не можна давати пити і їсти. Необхідно забезпечити негайне транспортування хворого в лікувальну установу.

Перша допомога при кровотечах у плевральну порожнину. При кровотечі в плевральну порожнину дихання ускладнене, при значній кровотечі потерпілий задихається. Його укладають у напівсидячому положенні із зігнутими нижніми кінцівками, на грудну клітку кладуть холодний компрес. Хворий потребує термінової госпіталізації.

2.7 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ РОЗТЯГНЕННЯХ І ВИВИХАХ

Розтягнення і вивихи – хворобливі ушкодження тканин в області суглобів.

Перша допомога при розтягненнях. У момент пошкодження виникає різкий біль, який інколи посилюється через деякий час внаслідок крововиливу. Ділянка суглоба набрякає, крізь шкіру просвічує синець. Суглоб болючий при дотиках, але потерпілий не втрачає здатності до пересування (рис.2.6). При будь-якому розтягненні необхідно, перш за все, зменшити біль у постраждалого. Потім необхідно іммобілізувати поранений суглоб. Додатково можна зробити компрес для зменшення пухлини. При розтягненні необхідно звернутися за допомогою до лікаря.

Рис. 2.6 – Розтягнення зв'язок колінного суглоба

Перша допомога при вивихах. Вивихи легко визначаються по зміні зовнішнього вигляду суглоба і по скривленню (рис.2.7). Потерпілий може рухати вивихнутою кінцівкою, але з великою напругою, причому кожен рух надзвичайно болісний. Суглоб опухає. Вивихнута кінцівка вимагає дуже обережного обходження. Її іммобілізують у тому положенні, яке вона прийняла після травми. Не можна самим уживати яких-небудь спроб до вправлення вивихнутої кінцівки, оскільки будь-який змушений рух заподіює сильний біль і, крім того, при вивиху можливий перелом кістки. Тому, не відкладаючи, треба звернутися по допомогу до лікаря.

Рис. 2.7 – Вивих стопи

2.8 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ПЕРЕЛОМАХ

Перелом – це порушення цілості кісток.

Класифікація переломів:

- закритий – таке ушкодження кістки, при якому не відбувається порушення цілісності шкіри (рис.2.8);
- відкритий – таке ушкодження кістки, при якому вона виступає на поверхню шкірного покриву (рис.2.9).

Перша допомога при закритих переломах. Типовою ознакою закритого

перелому є пухлина, а в деяких випадках – зміна зовнішнього вигляду ушкодженої ділянки тіла, зокрема скривлення, особливо характерне для важких переломів кінцівок. Рухи сусідніх суглобів супроводжуються сильним колючим болем у місці перелому.

Перелом кістки є важким пораненням і вимагає негайного надання першої допомоги. Переламаною кінцівкою в жодному разі не можна робити різких рухів, за неї не можна тягти. Одним із симптомів перелому є хрускіт (крепітація) у місці перелому, однак перевіряти цей симптом шляхом несильного впливу на переламані кістки не можна. Біль при переломі обумовлюється пораненням окістя, досить багатой нервовими закінченнями.

Переламану кінцівку або ж частину тіла іммобілізують.

Правила накладання шин:

- накладається без зміни положення пошкодженої частини;
- одночасно повинна охоплюватись ділянка пошкодження і суглоби, розташовані вище та нижче цієї ділянки;
- до і після накладання шини необхідно перевіряти пальці, вони повинні бути теплі на дотик, нігті мають бути рожевими;
- при скаргах на заніміння ослаблюють пов'язку.

Якщо потерпілого мучить спрага, то його варто напоїти. Після іммобілізації постраждалого необхідно доставити в лікувальну установу.

Рис. 2.8 – Закритий перелом

Перша допомога при відкритих переломах. При відкритому переломі уламки кісток не можна заштовхувати в рану. Відкритий перелом спочатку обробляють за принципом обробки ран, а потім уже як перелом. Потім переламану кінцівку або ж частину тіла іммобілізують. Після ретельної іммобілізації переламаної ділянки тіла постраждалого необхідно доставити в лікувальну установу.

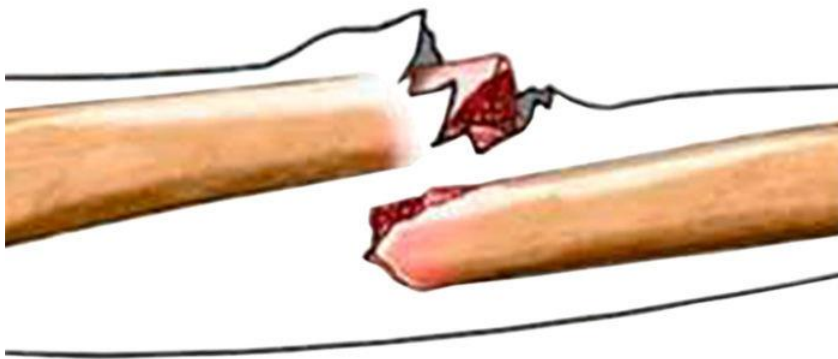

Рис. 2.9 – Відкритий перелом

2.9 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ОПІКАХ

Опік – ушкодження тканин організму, викликане впливом високої температури, хімічних речовин, радіаційних промінів та дії електричного струму.

Види опіків:

Термічний виникає під впливом високих температур.

Променевий виникає під впливом сонячних, рентгенівських та інших випромінювань.

Хімічний виникає під впливом лугу, кислоти й тому подібних речовин.

Незалежно від факторів, які викликали появу опіку, розрізняють чотири ступені опіків:

I – почервоніння і набряк шкіри;

II – поява міхурів, наповнених жовтуватою рідиною – плазмою крові;

III – утворення струпів як результат місцевого некрозу (омертвіння) тканин;

IV – обвуглювання тканин.

Перша допомога при термічних і променевих опіках. Насамперед постраждалого варто винести із зони дії джерела високої температури, загасити палаючі частини одягу за допомогою простирадл, ковдр, пальто або ж води.

Обробка обпалених поверхонь тіла повинна проводитися в чистих умовах. Рот і ніс потерпілого повинні бути по можливості закриті марлею або хоча б чистою носовою хусткою або косинкою для того, щоб при розмові та диханні з рота й носа на обпалені місця не попадали хвороботворні бактерії, здатні викликати зараження.

До обпалених місць не можна доторкатися руками; не слід проколювати міхури, відривати прилиплі до місць опіку частини одягу. Обпалені місця потрібно прикрити чистою марлею. У вигляді виключення замість марлі можна використати чисті носові хустки. Постраждалого варто укутати в ковдру, але не перегрівати його, напоїти його великою кількістю рідини, після чого негайно

транспортувати в лікувальну установу. Обпалену поверхню забороняється змазувати мазями і засипати порошками. Необхідно промити і охолодити холодною проточною водою.

Перша допомога при хімічних опіках. Характер допомоги при хімічних опіках залежить від того, якою речовиною вони викликані.

При *опіках кислотою* уражену поверхню потрібно полити великою кількістю води, краще тримати це місце під струменем води протягом 10 – 15 хвилин, потім змити слабким розчином лугу (одна ложка питної соди на склянку води).

Опik, викликаний розчином лугу, промивають великою кількістю води протягом 10 – 15 хвилин, уражену поверхню змочують слабким розчином (1 – 2%) оцтової або лимонної кислоти.

Після виконання необхідних процедур постраждалого негайно транспортувати в лікувальну установу.

2.10 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ВІДМОРОЖЕННЯХ

Відмороження – ушкодження тканин організму, викликане впливом низької температури.

Найчастіше відмороженню піддаються ніс, вуха, пальці рук і ніг. Ознаки відмороження: відсутність чутливості в пошкодженій ділянці, восковий колір шкіри, шкіра холодна на дотик, зміна кольору шкіри (бліда, почервоніла, жовта, посиніла).

Розрізняють IV ступеня відмороження.

При відмороженнях *I ступеня* характерною ознакою є збліднення шкіри, різке зниження або повна відсутність чутливості. Цей ступінь відмороження зворотний і при зігріванні спостерігається синюшно-червоний відтінок шкіри, почуття печіння, набряклість тканин, а також тупі болі звичайно проходять через кілька днів. Загальний стан потерпілого погіршується незначно.

При відмороженні *II ступеня* після зігрівання на шкірі з'являються міхури із прозорою білою або кров'янистою рідиною. Значно погіршується загальний стан: підвищується температура, турбує озноб, знижується апетит і порушується сон. Шкіра тривалий час залишається з синім відтінком та зниженою чутливістю.

Для відмороження *III ступеня* характерні омертвіння шкіри та м'яких тканин (в результаті через 3-5 днів може розвинути гангрена), озноб, рясний піт, апатія.

При відмороженнях *IV ступеня* настає омертвіння не тільки м'яких тканин, але й кістки.

Перша допомога при відмороженнях. Необхідно якнайшвидше зігріти хворого – перенести у тепле приміщення. Потім зігріти постраждалу частину тіла розтиранням відмороженої ділянки чистими руками або змоченими спиртом, горілкою або одеколоном до появи чутливості, почервоніння шкіри. Крім того, варто напоїти гарячим міцним чаєм, кавою або молоком. Не можна

розтирати відморожені ділянки тіла снігом, бо це може бути причиною додаткового ушкодження і занесення інфекції, а також розтирати і масажувати шкіру з міхурами. В цьому випадку зігрівати можна за допомогою теплих ванн, поступово (протягом 30 хвилин) підвищуючи температуру води з 20 до 40 °С. Після цих процедур уражену ділянку тіла треба насухо протерти, закрити чистою серветкою або пов'язкою і укутати чим-небудь теплим. Жиром і різними мазями місце відмороження змазувати не можна.

2.11 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ОТРУЄННЯХ

Отруєння – це порушення функцій чи ушкодження органів внаслідок дії отрути чи токсинів, що проникли в організм або утворилися в ньому.

Отрута – це шкідлива речовина, яка згубно діє на функціонування організму, порушує обмін речовин. Дія отрути проявляється у вигляді отруєння, результат якого може бути смертельним.

Токсичні речовини можуть потрапити в організм постраждалих такими шляхами:

1) шлунково-кишковий тракт: при вживанні їжі або при контакті отруйних речовин зі слизовою оболонкою ротової порожнини (ліки, мийні засоби, пестициди, гриби, рослини та інші різноманітні хімічні речовини);

2) дихальні шляхи: вдихання отруйних газів, парів та аерозолів (чадний газ; окис азоту; пари хлору, аміаку, клею, барвників, органічних розчинників тощо);

3) шкіра та слизові оболонки: при потраплянні на шкіру та в очі отруйних речовин у вигляді рідини, аерозолу (розчинники, пестициди тощо);

4) ін'єкції: укуси комах, тварин або змій. Під час ін'єкційного введення ліків або наркотичних речовин.

Ознаки, які вказують на гостре отруєння: відчуття "піску" або різь в очах, світлобоязнь; опіки на губах, на язичі або шкірі; біль у роті, горлі, грудях або животі, яка посилюється при ковтанні та диханні; підвищене слиновиділення, нудота, блювота (зі специфічним запахом, залишками отруйних речовин, кров'ю); порушення дихання (задуха, гучне дихання, зміна тембру голосу, кашель); пітливість, діарея, незвичайна поведінка постраждалого (збудження, марення); м'язові посмикування, судоми, втрата свідомості; незвичайний колір шкіри (бліда, малинова, синюшна).

Перша допомога при отруєннях харчовими продуктами. У побуті найчастіше спостерігається *отруєння грибами*. Навіть їстівні гриби можуть стати шкідливими при повторному підігріванні. Шкідлива дія отруйних грибів залежно від їхнього виду різна. Органи травлення можуть бути уражені блідою поганкою й іншими отруйними грибами.

Усі види отруєння грибами вимагають термінової допомоги. Необхідно відразу викликати швидку допомогу. Збудити блювоту, дати потерпілому активоване вугілля, молоко.

У старих м'ясних консервах, зіпсованих копченостях, м'ясі утвориться

м'ясна отрута, яка називається ботулінічним токсином. Ознаки отруєння з'являються через 12-30 годин після вживання в їжу зіпсованих продуктів у вигляді блювоти, проносу, головного болю, роздвоєного бачення, порушення ковтання, паралічу кінцівок. Може наступити смерть через ослаблення серцевої діяльності і паралічу дихального центру.

При отруєнні ботулотоксином відразу ж визвати швидку допомогу. Потрібно негайно викликати блювоту, напоїти отруєного молоком, дати активоване вугілля.

Сальмонельоз передається через м'ясні та молочні продукти, а також яйця домашньої птиці. Постраждалому варто дати активоване вугілля і викликати швидку допомогу.

Перша допомога при отруєннях газами. Окис вуглецю утвориться при неповному згорянні вуглеводів. Потрапляючи в організм при вдиханні, газ швидко проникає в червоні кров'яні тілця, тим самим перешкоджаючи надходженню в них кисню. Отруєння окисом вуглецю проявляється головними болями, слабкістю, запамороченням, шумом у вухах, нудотою й блювотою, втратою свідомості й нарешті смертю. Потерпілого потрібно винести на свіже повітря.

Перша допомога при отруєнні хімічними речовинами. У випадках, коли кислота попадає усередину організму людини, на обличчі з'являється опік (на губах, у кутах рота). Слизова оболонка порожнини рота здобуває білі кольори, потерпілий скаржиться на сильний біль у шлунковому тракті, голос стає хрипким, з'являється задишка, може наступити смерть.

Перша допомога при отруєнні кислотами полягає в промиванні шлунка великою кількістю води. Добре давати постраждалому молоко, сирий яєчний білок, відвар лляного насіння, соняшникове масло.

Якщо усередину потрапила лужна речовина, виникає опік слизової оболонки; з'являються блювота маслянистими масами чорних кольорів, сильне слиновиділення, біль у роті, глотці й стравоході, ковтання порушується. Насамперед необхідно промити шлунок підкисленою водою до припинення блювоти. Потерпілому дають пити у великих кількостях молоко, лимонний й апельсиновий сік, 1% - вий розчин лимонної або оцтової кислоти зі шматочками льоду.

У випадку потрапляння парів бензину до організму людини з'являються головні болі, запаморочення, слабкість, нудота, блювота, судоми, ослаблення дихання.

Постраждалого варто негайно винести на свіже повітря; якщо подих ослаблений, то треба відразу ж приступити до штучного дихання. Доцільно викликати в потерпілого блювоту.

Перша допомога при отруєннях наркотичними засобами. Алкоголь уживається у вигляді етилового спирту, який міститься в спиртних напоях, а також у вигляді метилового спирту (денатурату).

Смертельна доза *етилового спирту* – 7-8 г на 1 кг ваги людини. Алкоголь, діючи на судини, розширює їх, завдяки чому виникає відчуття тепла; крім того,

він викликає подразнення слизової оболонки шлунку. Найбільший вплив спирт здійснює на мозок. Людина, що перебуває у важкій стадії сп'яніння, засинає; сон переходить у несвідомий стан і у результаті паралічу центрів дихання і кровообігу може наступити смерть.

Доза 10 мл *метилового спирту* може виявитися смертельною. Через 10-12 годин після вживання виникають головні болі, запаморочення, біль у животі і очах, блювота. Зір порушується, розвивається сліпота. Далі настає втрата свідомості і смерть.

Отруєного алкоголем варто винести на свіже повітря, викликати в нього блювоту, при припиненні дихальної діяльності треба робити штучне дихання. Якщо свідомість збережена, корисно дати випити чорної кави.

Нікотин – це отрута, що міститься в тютюнових листах і впливає на вегетативну нервову систему, на мозок. Смертельна разова доза становить 0,05 г. Проявляється це слабкістю, слинотечею, нудотою, блювотою. Зіниці при цьому звужені, пульс уповільнений.

Постраждалого варто напоїти чорною кавою, порадити глибоко дихати свіжим повітрям.

Перша допомога при укусах тварин

Укуси комах. Колючі органи комах містять отруйні речовини, що викликають набряк у місці укусу, а пізніше – під впливом бактерій – і інфекцію.

Якщо людину вжалить оса, бджола або шершень, то перш за все варто видалити жало, а потім пальцями выдавити з ранки отруту. Місця укусу протирають йодною настоякою або ж розведеним нашатирним спиртом. Якщо не вдається видалити з ранки жало, то цю процедуру залишають лікареві. Місця укусів комарів, мух, гедзів протирають нашатирним спиртом або ж змочують мильним розчином.

При укусі бджоли в язик у результаті удушення може наступити смерть. У таких випадках потерпілому необхідна термінова допомога: у рот йому кладуть шматки льоду, дають морозиво або промивають порожнину рота холодною водою.

Укуси змій. Однією із самих небезпечних отрутних змій є гадюка звичайна. Улітку випадки укусів гадюкою досить часті. В місці укусу, найчастіше в області гомілки, видно дві маленькі криваві крапки. Це сліди від зубів гадюки. Над двома передніми зубами в неї розташовується мішечок з отрутою. При укусі отрута проникає в рану і з місця укусу поширюється далі по всьому організму. При першій допомозі з рани та навколишніх ділянок прагнуть выдавити або відсмоктати якнайбільше крові й промивають ранку розчином марганцевокислого калію, після чого перев'язують. Потерпілому треба дати випити побільше рідини, корисна при цьому чорна кава. Потім по можливості якнайшвидше варто звернутися до лікаря.

Укуси тварин. Рани від укусів тварин обробляються відповідно до загальних правил, але при цьому їх завжди варто вважати ранами інфікованими. При укусах лісових тварин, головним чином диких кішок і лисиць, а іноді й невідомих, підозріло агресивних собак, особливо в польових умовах, виникає

підозра на сказ. У таких випадках рану варто обробити так само, як і при укусі гадюки.

2.12 ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ШОКОВИХ СТАНАХ

Шок – це стан між життям та смертю; загальний тяжкий розлад життєво важливих функцій організму, спричинений порушенням нервової регуляції життєво важливих процесів; характеризується розладами кровообігу, дихання, обміну речовин.

При тяжких травмах, пораненнях виникає багато факторів, які шкідливо впливають на весь організм. Це біль, втрата крові, утворення в уражених тканинах шкідливих продуктів тощо. Спочатку завдяки своїм захисним механізмам – звуженню судин, прискоренню пульсу для підтримування в нормі кров'яного тиску, дихання і підвищенню обміну речовин – ці органи протидіють шкідливим впливам. Однак тривалий безперервний вплив шкідливих факторів, зрештою, виснажує захисні можливості організму, в результаті виникають порушення кровообігу, подиху і обміну речовин, поєднувані загальною назвою шок.

Іноді шок виникає відразу ж (миттєвий), в інших випадках – через 2 – 4 години після травми, коли життєво важливі органи тіла загальмовуються і виснажуються в результаті боротьби з наслідками травми.

Ознаками шокowego стану є те, що потерпілий у стані шоку блідий, не сприймає навколишнє середовище, чоло покривається холодним потом, зіниці розширені, подих і пульс прискорені, кров'яний тиск падає. При важкому шокowому стані спостерігаються блювота, сильна спрага, колір обличчя стає попелястим, губи, мочки вух і кінчики пальців набувають синюшного відтінку. Такий стан може перейти в несвідомий стан і закінчитися смертю.

Швидка і ефективна перша допомога, яка надається при будь-якому важкому пораненні, попереджає виникнення шоку. Однак якщо в постраждалого вже розвився шок, йому необхідно надати допомогу, що відповідає, насамперед виду поранення, а саме: зупинити кровотечу, іммобілізувати перелом і тощо. Потім його вкочують у ковдру та вкладають у горизонтальному положенні із трохи опущеною головою. Якщо потерпілий відчуває спрагу і при цьому немає підозри на ушкодження черевних органів, йому дають попити мінеральної води.

Транспортування потерпілого в шокowому стані в лікувальну установу проводиться обережно. Всі заходи, що перешкоджають виникненню шоку, полягають у наступному: створення тиші, спокій, тепло (але не перегрівання), зменшення болів.

2.13 РЕАНІМАЦІЙНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС ЗУПИНКИ КРОВООБІГУ І ДИХАННЯ

Якщо у потерпілого немає не тільки дихання, а й пульсу на сонній артерії, тоді треба одночасно робити непрямий масаж серця і штучне дихання (серцево-легеневу реанімацію):

- виконати 30 натискань на грудну клітку глибиною не менше 5 см (не більше 6 см), з частотою 100 натискань (не більше 120) за хвилину;
- виконати 2 вдихи з використанням маски-клапану, дихальної маски тощо. При відсутності захисних засобів можна не виконувати штучне дихання, а проводити тільки натискання на грудну клітку. Виконання двох вдихів повинно тривати не більше 5 секунд;
- після двох вдихів продовжити натискання на грудну клітку відповідно до наведеної схеми;
- змінювати особу, що проводить натиснення на грудну клітку, кожні 2 хвилини;
- припинити проведення серцево-легеневої реанімації до прибуття бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги при відновленні у постраждалого дихання, рухової активності.

При проведенні непрямого масажу серця необхідно, щоб потерпілий лежав на спині на твердій поверхні. Одяг, що заважає дихати, необхідно розстібнути. Рятівник стає збоку або біля голови потерпілого і свою «сильну» руку (залежно від того права чи ліва) кладе на нижню третину грудини, приблизно на два пальці вище м'якої верхньої частини живота. Другу руку кладе зверху для посилення тиску. Пальці рук утворюють «замок». Після цього рятівник енергійним надавлюванням обох рук зміщує передню частину грудної клітини потерпілого на 4-5 см у бік хребта. Після надавлювання необхідно швидко розслабити руки і трохи випрямитися. Лікті рятівника мають бути випрямлені і не згинатися під час надавлювання на грудну клітку. Надавлювати треба в більшій мірі масою тіла, а не силою рук. Молодим, астеничним людям масаж треба робити з меншою силою, ніж особам з добре розвиненою мускулатурою і скелетом.

Реанімаційні заходи потрібно робити до відновлення стійкого, самостійного дихання і діяльності серця або до передачі потерпілого медичному персоналу, оскільки, якщо в клітині організму надходить кисень, період клінічної смерті може тривати 2-4 години.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 2) студент повинен приступити до виконання практичної роботи. Робота полягає у вирішенні практичних завдань (таблиця 3.1). Кожне завдання описує ситуацію одержання людиною травми. Потрібно класифікувати травму (за ступенем тяжкості, залежно від факторів, що впливають, за формою прояву) і розробити стратегію надання першої допомоги потерпілому в залежності від ситуації. Дати відповіді на контрольні питання (пункт 3) та пройти тестування (пункт 5).

Таблиця 3.1

Перша буква прізвища	Опис ситуації
А, Х	Травма голови від гострого предмета. Рана кровоточить. Свідомість присутня.
Б, Ф	Перелом руки і стегна в результаті падіння з висоти. Перелом закритий, сильний біль, підвищена говірливість постраждалого.
В, Ч	Ушкодження рук гострим різальним інструментом. Сильна венозна кровотеча. Шок.
Г, Ц	Хімічний опік обличчя. Неглибокі рани на тілі в результаті падіння. Втрата свідомості.
Д	Глибокі рвані рани в результаті укусу людини бездомною собакою. Закритий перелом руки в результаті падіння.
Е	Термічний опік другого ступеня обох ніг. Відсутність свідомості. Сильний біль.
Є, Щ	Отруєння чадним газом. Дихальна діяльність пригнoblена.
Ж	Потерпілий випадково випив кислоту. Затримка подиху.
З	Отруєння лугом. Втрата свідомості і падіння постраждалого у результаті чого утворилось багато поверхневих ран.
І, Ї	Обмороження ніг третього ступеня. Відсутність чутливості пальців ніг. Сильний біль.
К, Ш	Травма спини в результаті падіння з висоти. Сильний біль, що підсилюється при русі.
Л	Сильне харчове отруєння. Біль у шлунку, блювота, підвищення температури.
М	Відкрита травма черепа, ясна кровотеча, втрата свідомості.
Н	Загальний перегрів організму. Підвищення температури тіла.
О	Венозна кровотеча з руки. Свідомість присутня.
П, Ю	Алкогольне отруєння. Свідомість присутня.
Р	Падіння з висоти і втрата свідомості.
С	Ураження електричним струмом. Колір обличчя попелястий, губи, мочки вух і кінчики пальців синюшного відтінку.
Т	В результаті наїзду автомобіля у людини спостерігається кровотеча. Кров яскраво-червоного кольору, б'є струменем з руки. Свідомість присутня.
У, Я	Укус бджоли в язик.

3 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що таке перша допомога?
2. Класифікації травм.
3. Особливості першої допомоги при ранах і кровотечах.

4. Особливості першої допомоги при розтягненнях і вивихах.
5. Особливості першої допомоги при переломах.
6. Що таке опік? Які основні правила надання першої допомоги при хімічних опіках?
7. Основні правила надання першої допомоги при термічних і променевих опіках.
8. Назвіть основні принципи надання першої допомоги при укусах тваринами.
9. Назвіть основні принципи надання першої допомоги при отруєннях.
10. Що таке шок, в яких випадках він виникає? Особливості першої допомоги при шоківому стані постраждалого.

4 ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Варіант 1

(перша буква прізвища: А; Л; Х; Б; М; Ц; В; Н; Ч; Г; О; Ш; Д; П; Щ)

1. Хто може надавати домедичну допомогу?

1. Пожежники.
2. Бортпровідники.
3. Очевидці події.
4. Родичі постраждалого, незалежно від фаху.

2. Травма у результаті дії рентгенівського випромінювання класифікується як?:

1. Механічна.
2. Фізична.
3. Хімічна.
4. Біологічна.
5. Психологічна.

3. Травма у результаті опіку при пожежі класифікується як?:

1. Механічна.
2. Фізична.
3. Хімічна.
4. Біологічна.
5. Психологічна.

4. Кровотечі бувають:

1. Артеріальні.
2. Венозні.
3. Капілярні.
4. Місцеві.
5. Внутрішні.
6. Зовнішні.

5. Які ознаки артеріальної кровотечі?

1. Кров сочиться по усій поверхні рани, витікаючи повільно по краплях.
2. Яскраво-червона кров виливається пульсуючим струменем (в такт зі скороченнями серцевого м'яза), а іноді б'є фонтанчиком.
3. Кров витікає повільно, рівним струменем, має темно-вишневий колір.

6. Які ознаки капілярної кровотечі?

1. Кров сочиться по всій поверхні рани, витікаючи повільно по краплях.
2. Яскраво-червона кров виливається пульсуючим струменем (в такт зі скороченнями серцевого м'яза), а іноді б'є фонтанчиком.
3. Кров витікає повільно, рівним струменем, має темно-вишневий колір.

7. Артеріальну кровотечу можна зупинити:

1. Накладанням джгута або закрутки.
2. Накладанням щільної пов'язки.
3. Пальцевим тиском.
4. Максимальним згинанням кінцівки.

8. На який термін накладають джгут або закрутку у теплу та у холодну пору року?

1. У теплу пору року не більше ніж на 1 годину, у холодну - 0,5 години.
2. У теплу пору року не більше ніж на 2 години, у холодну - 1 годину.
3. У теплу пору року не більше ніж на 3 години, у холодну - 2 години.
4. Не залежить від пори року.
5. Не має визначених термінів.

9. Перша допомога при відкритих переломах:

1. Заштовхати шматки кістки у рану для зменшення болю.
2. Спробувати виправити кістку.
3. Провести іммобілізацію зламаної кінцівки.
4. Пошкоджене місце зразу ж промити великою кількістю теплої води протягом 15-20 хвилин.
5. Викликати швидку допомогу.

10. У чому полягає перша допомога при невеликих за площею термічних і електричних опіках першого або другого ступенів?

1. Змазати обпечені ділянки шкіри маззю, жиром, маслом або вазеліном.
2. Промити і охолодити чистою проточною водою.
3. Розкрити міхури.
4. Розрізати і обережно зняти одяг з обпеченої ділянки.
5. Накласти на обпечені ділянки шкіри стерильну пов'язку.

11. Якому ступеню відповідає опік, що супроводжується появою міхурів, наповнених жовтуватою рідиною?:

1. Перший ступень.
2. Другий ступень.
3. Третій ступень.
4. Четвертий ступень.
5. П'ятий ступень.

12. При хімічному опіку (лугом) вражене місце:

1. Не промивають, тільки накладають стерильну пов'язку.
2. Промивають тільки у воді.
3. Промивають у воді та дуже слабким розчином борної, оцтової, лимонної кислоти.
4. Промивають у воді та дуже слабким слабим розчином соди.
5. Обробляють будь яким жиром.

13. При глибоких опіках (3-4 ступеня) перша допомога складається з таких дій:

1. Промити водою.
2. Помастити олією.
3. Накласти асептичну пов'язку.
4. Протерти опечені ділянки тіла спиртом.
5. Гарячі місцеві ванни.

14. Перша допомога при отруєнні грибами:

1. Промити шлунок.
2. Викликати блювання.
3. Дати активоване вугілля.
4. Поставити очисну клізму.
5. Напоїти кавою.

15. У чому полягає перша допомога при харчових отруєннях?

1. Промивають шлунок. Дають випити 3-4 склянки води або рожевого розчину марганцевокислого калію з викликом блювоти.
2. Дають активоване вугілля.
3. Дають випити тепле молоко з питною содою.
4. Напоїти теплим чаєм.
5. Надати невелику кількість алкоголю.
6. Укласти, укрити тепліше, до прибуття медичного персоналу.

16. У чому полягає перша допомога при ужалені комахами (бджолами, осями, джмелями, шершнями)?

1. Видалити жало, якщо воно залишилося в шкірі.
2. Покласти на місце набряку «холод» (лід, грілку з холодною водою, тканину, змочену в холодній воді).
3. Покласти на місце набряку гарячий компрес.

4. Дати велику кількість питва.
5. Дати невелику кількість алкоголю.
6. Змазати рану йодом.

17. Що спричиняє шоківий стан людини?

1. Надзвичайний емоційний вплив.
2. Сильний біль.
3. Виснаження захисних можливостей організму.
4. Алкогольне сп'яніння.

18. Скільки повинно бути натискань і вдувань при проведенні зовнішнього масажу серця?

1. Не менше 15 натискань та 30 вдувань.
2. Не менше 30 натискань та 30 вдувань.
3. Не менше 60 натискань та 12 вдувань.
4. Не менше 30 натискань та 2 вдування.

19. Марлю або тканину накладають на рот потерпілого під час штучного дихання для:

1. Запобігання можливого зараження потерпілого чи від потерпілого.
2. Досягнення більш рівномірного надходження повітря в легені потерпілого.
3. Уповільнення процесу надходження повітря до легень потерпілого.
4. Усунення процесу блювання.

20. Смертельна доза етилового спирту становить:

1. 20 – 25 г на 1 кг маси людини.
2. 7 – 8 г на 1 кг ваги людини.
3. 0,7 – 0,8 г на 1 кг ваги людини.
4. 70 – 80 г на 1 кг ваги людини.

Варіант 2

(перша буква прізвища Е; Р; Є; Ж; С; Й; З; Т; Ю; І; Ї; У; К; Ф; Я)

1. Хто може надавати медичну допомогу?

1. Фармацевти.
2. Поліцейські.
3. Очевидці події.
4. Медики.

2. Травма у результаті падіння цегли з висоти класифікується як?:

1. Механічна.
2. Фізична.
3. Хімічна.
4. Біологічна.

5. Психологічна.

3. Травма у результаті укусу дикої тварини класифікується як?:

1. Механічна.
2. Фізична.
3. Хімічна.
4. Біологічна.
5. Психологічна.

4. Травма у результаті потрапляння кінцівки під фрезу класифікується як?:

1. Механічна.
2. Фізична.
3. Хімічна.
4. Біологічна.
5. Психологічна.

5. Яка кровотеча називається змішаною?

1. Кровоточать одночасно різні органи організму людини.
2. Кровоточать одночасно вени та артерії.
3. Кровотеча одночасно зовнішня та внутрішня.

6. За який час артеріальної кровотечі людина може загинути ?

1. У теплу пору року не більше ніж за 2 години, у холодну за 1 годину.
2. Через 30 секунд.
3. Через 3 хвилини.
4. Через 12 хвилин.

7. Які ознаки венозної кровотечі?

1. Кров сочиться по всій поверхні рани, витікаючи повільно по краплях.
2. Яскраво-червона кров виливається пульсуючим струменем (в такт зі скороченнями серцевого м'яза), а іноді б'є фонтанчиком.
3. Кров витікає повільно, рівним струменем, має темно-вишневий колір.

8. У якому випадку для зупинки кровотечі на рану потрібно накладити тугу стискаючу пов'язку та підвести частину тіла, яка кровоточить?

1. При капілярній кровотечі.
2. При несильній венозній кровотечі.
3. При сильній кровотечі з пораненої кінцівки.

9. При якій кровотечі можлива небезпека повітряної емболії?

1. Артеріальній.
2. Венозній.
3. Капілярній.

10. Які характерні ознаки вивиху кінцівки?

1. Різкий біль в момент вивиху поступово зменшується в подальший час.
2. Різкий біль в момент вивиху не зменшується в подальший час.
3. Неможливість рухів у суглобі.
4. Обмеженість рухів у суглобі.
5. Неприродне положення суглоба.
6. Припухлість.

11. На скільки ступенів поділяються опіки в залежності від глибини ураження?

1. На два ступеня.
2. На три ступеня.
3. На чотири ступеня.
4. На п'ять ступенів.
5. Не має розділу на ступені.

12. При якому ступені відмороження виникає небезпека гангрени?

1. При першому ступені.
2. При другому ступені.
3. При третьому ступені.
4. При четвертому ступені.
5. При п'ятому ступені.
6. Будь-яке відмороження викликає гангрену

13. Які примочки після промивання великою кількістю холодної води потрібно робити при опіку шкіри кислотою?

1. Розчином борної, оцтової або лимонної кислоти (1 чайна ложка кислоти на склянку води).
2. Розчином питної соди (1 чайна ложка соди на склянку води).

14. Як слід діяти у разі попадання в стравохід лугу або кислоти?

1. Промити шлунок водою, викликаючи блювоту.
2. Дати випити постраждалому не більше трьох склянок води.
3. Дати випити постраждалому 50 г горілки.
4. Дати випити постраждалому молоко або розпушені у воді яєчні білки.

15. Перша допомога при відмороженні полягає в:

1. Розтиранні відморожених ділянок снігом.
2. Розтиранні відморожених ділянок руками.
3. Розтиранні відморожених ділянок спиртом.
4. Гарячій місцевій ванні.
5. Місцевій ванні з водою від 17-18°C поступово доведеної до 36-37°C.

16. При укусах невідомих тварин слід:

1. Промити рану водою.
2. Обробити краї рани йодом.
3. Накласти асептичну пов'язку.
4. Імобілізувати кінцівку.
5. Ввести сироватку проти сказу.
6. Ввести протиправцеву сироватку.

17. При термічному опіку вражене місце (міхури) можна змастити (обробити):

1. Соняшниковою олією.
2. Будь яким жиром.
3. Холодною водою.
4. Крохмалем.
5. Розчином солі або соди.

18. У чому полягає перша допомога при отруєнні алкогольними напоями?

1. Промивають шлунок.
2. Декілька разів дають випити 3-4 склянки рожевого розчину марганцевокислого калію з викликом блювоти.
3. Дають випити активоване вугілля (2 - 4 столові ложки вугілля розчиняють в склянці води).
4. Обгорнути тіло мокрим простирадлом, лід на голову до прибуття медичного персоналу.
5. Дають випити чорної кави.

19. Які заходи з перелічених маєте вжити у разі розтягування зв'язок?

1. Надати спокою ушкодженому суглобу.
2. Потерпілого покласти, прикладати до болючого місця «холод».
3. Потерпілого покласти, зігрівати болюче місце грілкою.
4. Обгорнути тіло мокрим простирадлом, лід на голову до прибуття медичного персоналу.
5. Розтирати руками або тканиною ушкоджений суглоб, доки біль не вщухне.

20. У яких випадках спроби оживлення постраждалого після зупинки серця можуть бути ефективними?

1. Коли з моменту зупинки серця пройшло не більше 2 хвилин.
2. Коли з моменту зупинки серця пройшло не більше 3 хвилин.
3. Коли з моменту зупинки серця пройшло не більше 4-5 хвилин.
4. Коли з моменту зупинки серця пройшло не більше 10 хвилин.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

ВИЗНАЧЕННЯ ДИНАМІКИ НАКОПИЧЕННЯ ВУГЛЕКИСЛОГО ГАЗУ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Специфіка проживання в місті веде до того, що люди 80-95% часу проводять у приміщеннях (жилі будинки, службові приміщення, будови підприємств). Одним із показників якості міського життя є повітря приміщень. Забруднення повітря всередині приміщень пов'язано з цілим рядом причин, а саме: кондиціонери; дезінфікуючі аерозолі; очисники, які містять хлор або аміак; лакові та воскові покриття підлог; розпилювачі від комах (інсектициди); гази від газових плит та водонагрівачів та інші.

Менш помітні забруднювачі з будівельних та оздоблювальних матеріалів, а також із матеріалів, які містять азбест, свинець і також газ радон. Азбест досить широко застосовували в містобудуванні. Це волокниста форма силікату магнію. Азбест містить залізо, кальцій, алюміній. Він підвищує міцність будівельних матеріалів. Азбест – дуже біологічно активний матеріал. Його волокна потрапляють в легені та викликають ушкодження тканин, що може призвести навіть до утворення ракових пухлин. Небезпека азбестового впливу пов'язана з пролонгованою дією, тобто хвороба може розвинути через 30 років після отримання над припустимою дози. Азбест можна знайти в вінілових покриттях підлог, де він використовувався або для закріплення кахельних плиток, або на зворотному боці лінолеуму. Ізоляційний матеріал нагрівальних приладів, труб, стін і стель також може містити азбест. В Україні азбест та азбестоцементні вироби (шифер, труби) застосовуються досить широко без належного медичного контролю.

Міські будинки побудовані із каміння, цегли, бетону, в яких містяться різні природні радіоактивні елементи. Погана вентиляція може збільшити дозу опромінення через радіоактивний газ радон, який утворюється при природному розпаді радію, торію, урану. Радон здебільшого виділяється із земної кори. І кожна наземна будівля невідворотно накопичує в собі цей радіоактивний газ, запобігаючи його розсіюванню в атмосфері. Крім того, він виділяється з будівельних матеріалів і конструкцій. У кам'яних та цегляних будівлях концентрація радону значно вища, ніж у дерев'яних. Радон випромінюють стіни, перекриття, водопровід та побутовий газ. Потрапляючи в організм, цей газ уражає залози внутрішньої секреції та гіпофіз. Це викликає у третини населення задуху, серцебиття, мігрень, тривожний стан, безсоння. Іноді розвиваються злоякісні пухлини в легенях, печінці, селезінці.

Близько 70% дози опромінення населення України від усіх джерел природної радіоактивності припадає на радон. Спричиняє це Український щит – тектонічна структура, яка тягнеться з півночі на південь майже посередині України і займає близько 30 % усієї території. Складається цей щит із гранітів та інших кристалічних порід, що мають підвищену радіоактивність. Дієвими

засобами боротьби із зосередженням радіоактивного газу в домівці з метою уникнення його небезпечного впливу можуть бути наскрізний протяг та тривала прогулянка на свіжому повітрі.

Приміщення, які погано провітрюються, можуть накопичувати небезпечно високий вміст озону, який виробляється електростатичними копіювальними машинами, ртутними лампами освітлення та деякими електростатичними пиłosосами.

Заходи щодо покращання якості повітря в приміщеннях:

1) ефективний засіб проти токсинів – домашні рослини (наприклад, хризантеми – найкращий засіб для видалення бензолу; клеома і традесканції – ефективний спосіб боротьби з чадним газом, ліани та папороті корисні проти формальдегіду; лілія та китайські вічнозелені рослини служать фільтрами проти бензолу, чадного газу, вуглекислого газу та інших хімічних речовин);

2) один із способів зниження формальдегіду в приміщенні – пониження температури в приміщенні;

3) використовувати екологічні будівельні матеріали;

4) не використовувати для боротьби з комахами токсичні хімікати;

5) робити регулярне вологе прибирання приміщення;

6) обладнати кухню витяжною шафою;

7) не залишати відкритими пляшки з миючими та дезінфікуючими засобами.

Основним джерелом вуглекислого газу в приміщенні є людина. У будь-якому місці, де знаходяться люди – шкільні класи та дитячі садки, офіси і зали для нарад, фітнес центри і басейни – завжди існує ймовірність перевищення норми вуглекислого газу внаслідок дихання людей.

Людина дихає повітрям, що містить 20% кисню і 0,04% CO₂. А видихає повітряну суміш, в якій близько 16% кисню і 4% вуглекислого газу. Тобто, концентрація CO₂ збільшується в сотню разів.

Далеко від міст, на природі, рівень CO₂ в повітрі становить близько 0,035%. У такому випадку людина відчуває себе комфортно. Але в межах міста, особливо в переповненому транспорті або закритих приміщеннях, вуглекислий газ може значно перевищувати норми. Дослідження довели, що в процентному кількості 0,1-0,2% вуглекислий газ стає токсичним для людини. Такі симптоми як головний біль або слабкість виникають від надлишку вуглекислого газу. При певній концентрації вуглекислого газу в приміщенні спостерігаються зміни самопочуття людини; приклади наведені в таблиці 1.

У світовій практиці концентрацію вуглекислого газу вимірюють в ppm. Число «ppm» (англ. - parts per million) дорівнює кількості частці будь-якого газу в мільйоні частинок повітряної суміші. Значення в 1000 ppm позначає, що 0,1% обсягу становить частка, яку займає певним газом в загальному обсязі повітря.

Таблиця 4.1 – Фізіологічні прояви рівня вуглекислого газу

Рівень CO ₂ ,	Фізіологічні прояви
--------------------------	---------------------

ppm	
380 - 400	Атмосферне повітря – ідеальне для здоров'я і гарного самопочуття
400 - 600	Нормальний рівень для приміщень.
до 600	Рекомендовано не перевищувати для дитячих садків, шкільних приміщень і інших навчальних закладів
600 - 1000	З'являються скарги на якість повітря. У людей з астматичними проблемами частішають напади
> 1000	Загальний дискомфорт , слабкість, головний біль, падає концентрація уваги, збільшується кількість помилок у роботі. Можуть бути визначені негативні зміни в крові і відзначені загальні проблеми дихальної і кровоносної систем
> 2000	Значна кількість помилок у роботі, зайва дратівливість та агресія, більшість не може зосередитися на роботі, іноді спостерігається підвищена гіперактивність
> 40000	Підвищення інтенсивності дихання, серцевої діяльності, зниження працездатності
> 50000	Задишка, посилення серцевої діяльності, зниження працездатності
> 60000	Зниження розумової діяльності, виникнення головного болю, запамороченню
> 100000	Втрата свідомості, кома та смерть

Більш того, вуглекислий газ стає причиною підвищеної захворюваності людей. В першу чергу страждає носоглотка і дихальні шляхи, підвищується число астматичних нападів. При тривалому впливі вуглекислого газу на організм людини, в крові починають відбуватися біохімічні зміни, що призводить до гіпертонії, ослаблення серцево-судинної системи.

Велика концентрація CO₂ в повітрі призводить до інтоксикації організму і викликає стан гіперкапнії. При гіперкапнії людина відчуває труднощі з диханням, нудоту, головний біль і може навіть знепритомніти. Якщо вміст вуглекислого газу не знижується, то далі настає черга гіпоксії – кисневого голодування. Справа в тому, що і вуглекислий газ, і кисень переміщуються в організмі на одному і тому ж «транспорті» - гемоглобіні. У нормі вони «подорожують» разом, прикріплений до різних місць молекули гемоглобіну. Однак підвищена концентрація вуглекислого газу в крові знижує здатність кисню зв'язуватися з гемоглобіном. Кількість кисню в крові зменшується і настає гіпоксія. Такі хвороботворні для організму наслідки настають при вдиханні повітря з вмістом CO₂ більше 5 000 ppm.

Контролювати вуглекислий газ потрібно не тільки в школах, дитячих садах і офісах, але і в квартирах, а особливо в спальнях. Підвищений вміст вуглекислого газу в квартирі може привести до головних болів і безсонні. Для нормування вуглекислого газу в повітрі приміщення повинні бути оснащені приладами для вимірювання рівня CO₂ та вентиляційними системами і

регулярно провітрюватися. Якщо ж його концентрація перевищує норму, необхідне примусове провітрювання приміщення.

Рослини поглинають вуглекислий газ і сонячне світло, і утворюють кисень та глюкозу. Цей процес називається фотосинтез. Кімнатна рослина виділяє приблизно 5 мл кисню на годину. Дорослій людині потрібно п'ятдесят літрів кисню на годину, тобто в десять тисяч разів більше. Тобто цього все одно недостатньо, щоб суттєво збагатити повітря киснем. Все одно треба провітрювати кімнату і створювати протяг. Вночі, коли темно, рослини лише дихають, і поглинають кисень з повітря. Але, знову ж таки, не настільки багато, щоб помітно підвищити рівень CO₂.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини студент повинен за даними експериментальних досліджень (таблиця 4.2) провести їх обробку (пункт 3), дати відповіді на контрольні питання (пункт 4) та пройти тестування (пункт 5).

Таблиця 4.2 – Дані отримані в результаті експериментальних досліджень

Час, τ , хв	Концентрацію CO ₂ , C, ppm	Температура, t , °C	Відносна вологість, φ , %	Примітка
0	400	13,7	89	Початок 1 заняття
10	500	16,0	90	
20	668	17,4	90	
30	1047	18,3	90	
40	1413	18,9	91	
50	1709	19,4	91	
60	2207	19,8	92	
70	2570	20,1	92	
80	3066	20,4	93	Кінець 1 заняття
Перерва				
90	2233	20,0	90	Початок 2 заняття
100	2489	20,1	90	
120	2610	20,2	91	
130	2740	20,5	91	
140	2815	20,7	91	
150	2897	20,9	92	
160	3025	21,0	92	
170	3248	21,0	93	
180	3480	21,0	93	Кінець 2 заняття
Перерва				
220	2066	18,3	89	Початок 3 заняття
230	2182	18,6	90	

240	2293	18,8	90	
250	2531	19,0	90	
260	2795	19,2	91	
270	3072	19,3	91	
280	3355	19,5	92	
290	3639	19,6	92	
300	3835	20,0	93	Кінець 3 заняття

3 ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Будують графіки $C = f(\tau)$, $t = f(\tau)$, $\varphi = f(\tau)$.
2. Визначають середню концентрацію CO_2 в повітрі аудиторії для кожного заняття.
3. Розраховують кратність повітрообміну:

$$n = C_{\text{max}}/C_{\text{без}},$$
де: C_{max} – концентрація CO_2 в повітрі аудиторії; визначається за допомогою приладу, ppm (середня протягом пари);
 $C_{\text{без}}$ – безпечна концентрація CO_2 у повітрі, ppm (400).
4. Витрати повітря, що подається або видаляється з приміщення, при відомій кратності визначається за формулою:

$$Q = nV,$$
де: Q – витрати повітря, $\text{м}^3/\text{год}$;
 V – об'єм приміщення, м^3 , (розміри приміщення $8,5 \times 6 \times 3,2$ м).

4 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Скільки часу (в середньому) людина, що проживає в місті проводить у приміщеннях?
2. Основні джерела забруднення повітря житлових приміщень.
3. небезпека азбесту. Які будівельні та оздоблювальні матеріали можуть містити азбест?
4. Джерело радону у приміщеннях. Вплив радону на організм людини.
5. Як покращити якість повітря в міських приміщеннях?
6. Основне джерело вуглекислого газу в приміщенні.
7. Концентрація вуглекислого газу у повітрі, що видихає людина.
8. Вплив вуглекислого газу на здоров'я людини.
9. При якій концентрації вуглекислого газу у повітрі спостерігається значна кількість помилок?
10. Смертельна концентрації вуглекислого газу у повітрі.
11. Заходи зменшення концентрації вуглекислого газу у повітрі приміщення.
12. Скільки часу від початку заняття повітря в аудиторії було безпечним для людини?

13. Вплив кімнатних рослин на рівень CO_2 у приміщенні в залежності від часу доби.

5 ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Найбільш небезпечний будівельний матеріал у міський будинках:

а) азбест; б) цемент; в) алебастр; г) вапно; д) глина.

2. З чим пов'язана можливість іонізуючого опромінення мешканців будинків?:

а) побутові прилади; б) будівельні матеріали; в) вода; г) газ радон; д) кімнатні рослини.

3. Газ, який накопичується у приміщеннях, що незадовільно провітрюються:

а) азот; б) кисень; в) озон; г) водень; д) вуглекислий газ.

4. Скільки часу сучасні люди, що мешкають у місті проводять у приміщеннях?:

а) 70%; б) 90%; в) 30%; г) 50%; д) 45%.

5. Нормальний рівень CO_2 для приміщень становить:

а) 400-600 ppm; б) 600-1000 ppm; в) 1000-1200 ppm; г) 4000-6000 ppm

6. Ефективний засіб проти токсинів в приміщеннях:

а) домашні рослини; б) провітрювання; в) зниження температури в приміщенні; г) використання освіжувачів повітря.

7. Токсична концентрація у повітрі CO_2 для людини:

а) 1-2%; б) 0,7-0,8%; в) 0,1-0,2%; г) 5-7%; д) 13-14%.

8. Які будівельні та оздоблювальні матеріали можуть містити азбест?

а) шпалери; б) кахельні плитки; в) теплова ізоляція нагрівальних приладів; г) шифер; д) паркет.

9. Основним джерелом вуглекислого газу в приміщенні є:

а) будівельні матеріали; б) домашні квіти; в) людина; г) побутові прилади; д) кондиціонер.

10. Вплив кімнатних рослин на концентрацію CO_2 у приміщенні:

а) знижують рівень вуглекислого газу; б) підвищують рівень вуглекислого газу; в) суттєво не впливають на рівень вуглекислого газу.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

ВИВЧЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ»

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Ключовим документом в галузі охорони праці є Закон України «Про охорону праці», який був прийнятий в незалежній Україні одним із перших 14 жовтня 1992 року, він формулює основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Інші нормативні акти мають відповідати не тільки Конституції та іншим законам України, але, насамперед, цьому Законові. Нова редакція Закону «Про охорону праці» відповідає діючим конвенціям і рекомендаціям Міжнародної організації праці, іншим міжнародним правовим нормам у цій галузі.

Основне завдання цих методичних вказівок – вивчення Закону України «Про охорону праці» та надання можливості студенту здійснити самоконтроль знань.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення Закону України «Про охорону праці» (додаток) студент повинен дати відповіді на контрольні питання (пункт 3) та пройти тестування (пункт 4).

3 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ НА ЗНАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ»

Варіант 1

(перша буква прізвища: А; Л; Х; Б; М; Ц; В; Н; Ч; Г; О; Ш; Д; П; Щ)

1. Коли роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах?

2. У яких випадках працівник має право відмовитися від дорученої роботи?

3. Який розмір вихідної допомоги працівнику якщо він розриває трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці та не дотримується умов колективного договору з цих питань?

4. За який термін роботодавець повинен письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій?

5. За чий рахунок відбувається придбання засобів індивідуального захисту працівникам на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці?

6. Чи зараховується до стажу роботи для призначення пенсії за віком перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням?

7. Чи є можливим залучення неповнолітніх до нічних робіт та робіт у вихідні дні?

8. Чи повинен працівник знати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці?

9. Яка повинна бути кількість працівників на підприємстві, щоб функції служби охорони праці виконувались в порядку сумісництва особами, які мають відповідну підготовку?

10. Кому безпосередньо підпорядковується служба охорони праці?

11. Чи мають право спеціалісти служби охорони зупиняти роботу виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працівників?

12. Коли ліквідується служба охорони праці на підприємстві?

13. Хто зобов'язаний забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього і періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці?

14. Чи повинні працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи проходити інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії?

15. У який строк повинні пройти повторне навчання і перевірку знань працівники у разі виявлення у них незадовільних знань з питань охорони праці?

16. Укажіть розмір витрат становлять витрати на охорону праці для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю?

17. Хто відшкодовує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків?

18. Які органи здійснюють державний нагляд за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці?

19. Хто здійснює громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці?

20. Хто здійснює громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці у разі відсутності професійної спілки на підприємстві?

Варіант 2

(перша буква прізвища Е; Р; Є; Ж; С; Й; З; Т; Ю; І; Ї; У; К; Ф; Я)

1. Які працівники на підприємстві підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності?

2. Коли працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням?

3. Які категорії працівників мають право на безоплатне забезпечення лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством?

4. Які категорії працівників мають право на спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знежирювальні засоби?

5. На кого покладається відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі смерті працівника?

6. Чи є можливим застосування праці жінок на підземних роботах?

7. Чи є можливим залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт?

8. Яка повинна бути мінімальна кількість працівників на підприємстві для створення служби охорони праці відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці?

9. Яка повинна бути кількість працівників на підприємстві, щоб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку?

10. Чи мають право спеціалісти служби охорони праці у разі виявлення порушень охорони праці вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством навчання або інструктажу?

11. Хто може скасувати припис спеціаліста з охорони праці?

12. Хто входить до складу комісії з питань охорони праці підприємства?

13. Яка передбачена відповідальність для працівника, який ухиляється від проходження обов'язкового медичного огляду?

14. З якою періодичністю проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт?

15. Хто здійснює фінансування охорони праці?

16. Укажіть розмір витрат на охорону праці для підприємств, що утримуються за рахунок бюджету?

17. Хто здійснює державне управління охороною праці?

18. Кому підзвітні і підконтрольні органи державного нагляду за охороною праці?

19. Які права мають професійні спілки?

20. Яка відповідальність передбачена за порушення законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці?

4 ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Варіант 1

(перша буква прізвища: А; Л; Х; Б; М; Ц; В; Н; Ч; Г; О; Ш; Д; П; Щ)

1. Кому безпосередньо підпорядковується служба охорони праці?

- а) роботодавцю;
- б) керівникам структурних підрозділів підприємства;
- в) голові профспілки підприємства;
- г) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці;
- д) уповноваженим трудових колективів.

2. У яких випадках працівник має право відмовитися від дорученої роботи?

- а) виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я;
- б) виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я для людей, які його оточують;
- в) виробнича ситуація, небезпечна для виробничого середовища чи довкілля;
- г) не має права відмовитися до кінця дії трудового договору.

3. Хто зобов'язаний забезпечити придбання, комплектування, видачу та утримання засобів індивідуального захисту?

- а) центральний орган виконавчої влади у сфері охорони здоров'я;
- б) керівники структурних підрозділів підприємства;
- в) голова профспілки підприємства;
- г) роботодавець;
- д) уповноважені трудових колективів.

4. На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, ділянки, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці:

- а) працівник відправляється у відпустку, яка не оплачується;
- б) за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток;
- в) працівника звільняють на час зупинення;
- г) роботодавець розриває з працівником трудовий договір.

5. Яка повинна бути мінімальна кількість працівників на підприємстві для створення служби охорони праці відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади?

- а) 100 і більше осіб;
- б) 300 і більше осіб;
- в) 50 і більше осіб;
- г) менше 20 осіб;

д) від 20 до 50 осіб.

6. Яка повинна бути кількість працівників на підприємстві, щоб для виконання функцій служби охорони праці могли залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку?

- а) 100 і більше осіб;
- б) 300 і більше осіб;
- в) 50 і більше осіб;
- г) менше 20 осіб;
- д) від 20 до 50 осіб.

7. Яка передбачена відповідальність для працівника, який ухиляється від проходження обов'язкового медичного огляду?

- а) дисциплінарна;
- б) адміністративна;
- в) матеріальна;
- г) кримінальна.

8. Хто здійснює громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці?

- а) роботодавець;
- б) Фонд соціального страхування України;
- в) представники профспілки;
- г) служба з охорони праці;
- д) уповноважена найманими працівниками особа.

9. Хто зобов'язаний забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього і періодичних медичних оглядів працівників?

- а) роботодавець;
- б) Фонд соціального страхування України;
- в) профспілка підприємства;
- г) служба з охорони праці;
- д) відповідні заклади охорони здоров'я.

10. Хто відшкодовує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків?

- а) роботодавець;
- б) Фонд соціального страхування України;
- в) представники профспілки;
- г) служба з охорони праці;
- д) Кабінет міністрів України.

Варіант 2

(перша буква прізвища Е; Р; Є; Ж; С; Й; З; Т; Ю; І; Ї; У; К; Ф; Я)

1. Коли роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів?

- а) після стажування на робочому місці протягом 2 – 15 змін;
- б) після отримання першої заробітної платні;
- в) при укладанні трудового договору;
- г) при вступному інструктажі інженером охорони праці.

2. Хто з працівників підлягає державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві?

- а) працівники, які на робочому місці піддаються дії небезпечних і шкідливих виробничих факторів;
- б) керівники вищої ланки управління;
- в) спеціалісти основних виробничо-технічних служб;
- г) усі працівники підприємства;
- д) працівники, які є членами профспілки підприємства.

3. За який термін роботодавець повинен письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій?

- а) не пізніше як за 2 тижні;
- б) не пізніше як за 2 місяці;
- в) не пізніше як за півроку;
- г) не повинен інформувати.

4. Хто здійснює обов'язкове відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі смерті працівника?

- а) роботодавець;
- б) Фонд соціального страхування України;
- в) профспілка підприємства;
- г) служба охорони праці;
- д) трудовий колектив.

5. Яка повинна бути кількість працівників на підприємстві, щоб функції служби охорони праці виконувались в порядку сумісництва особами, які мають відповідну підготовку?

- а) 100 і більше осіб;
- б) 300 і більше осіб;
- в) 50 і більше осіб;
- г) менше 20 осіб;
- д) від 20 до 50 осіб.

6. Хто здійснює фінансування охорони праці?

- а) роботодавець;
- б) Фонд соціального страхування України;
- в) представники профспілки;
- г) служба з охорони праці;
- д) Кабінет міністрів України.

7. Скільки становлять витрати на охорону праці для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю?

- а) не менше 0,5 відсотка від суми реалізованої продукції;
- б) не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік;
- в) не менше 0,2 відсотка від фонду оплати праці;
- г) встановлюються у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства.

8. З якою періодичністю проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт?

- а) кожні півроку;
- б) один раз на рік;
- в) один раз на п'ять років;
- г) один раз на три роки;
- д) у випадку аварії.

9. Коли ліквідується служба охорони праці на підприємстві?

- а) якщо виробничих травм не було 10 і більше років;
- б) за згодою трудового колективу;
- в) при неможливості фінансування;
- г) при ліквідації підприємства;
- д) кількість працівників менше 50 осіб.

10. Які права мають професійні спілки?

- а) здійснювати контроль за створенням безпечних і нешкідливих умов праці;
- б) вимагати від роботодавця, у разі загрози життю або здоров'ю працівників, негайного припинення робіт;
- в) вимагати проведення незалежної експертизи умов праці;
- г) брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві;
- д) притягати до відповідальності роботодавця та інших посадових осіб.

Додаток до практичної роботи № 5

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про охорону праці

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668)

Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення понять і термінів

Охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Роботодавець - власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю.

Працівник - особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

Стаття 2. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працюючих.

Охорона праці гіг-спеціалістів, які уклали гіг-контракти з резидентом Дія Сіті, регулюється [Законом України](#) "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні", затвердженими з урахуванням його положень внутрішніми документами резидента Дія Сіті та укладеними з гіг-спеціалістами гіг-контрактами.

Стаття 3. Законодавство про охорону праці

Законодавство про охорону праці складається з цього Закону, [Кодексу законів про працю України](#), [Закону України](#) "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Відносини щодо прийняття, набрання чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у сфері охорони праці регулюються [Законом України](#) "Про адміністративну процедуру" з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору.

Стаття 4. Державна політика в галузі охорони праці

Державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до [Конституції України](#) Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах:

- пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;
- підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;
- комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля;
- соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності;
- адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;
- використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;
- інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;
- забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;
- використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Розділ II

ГАРАНТІЇ ПРАВ НА ОХОРОНУ ПРАЦІ

Стаття 5. Права на охорону праці під час укладання трудового договору

Умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці.

Під час укладання трудових договорів (крім трудового договору про дистанційну роботу) роботодавець повинен поінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору та з урахуванням особливостей спрощеного режиму регулювання трудових відносин, визначеного [главою III-Б](#) Кодексу законів про працю України.

Працівнику не може пропонуватися робота, яка за медичним висновком протипоказана йому за станом здоров'я. До виконання робіт підвищеної небезпеки та тих, що потребують професійного добору, допускаються особи за наявності висновку психофізіологічної експертизи.

Усі працівники згідно із законом підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Стаття 6. Права працівників на охорону праці під час роботи

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства.

Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. Він зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника або роботодавця. Факт наявності такої ситуації за необхідності підтверджується спеціалістами з охорони праці підприємства за участю представника профспілки, членом якої він є, або уповноваженої працівниками особи з питань охорони праці (якщо професійна спілка на підприємстві не створювалася), а також страхового експерта з охорони праці.

За період простою з причин, передбачених частиною другою цієї статті, які виникли не з вини працівника, за ним зберігається середній заробіток.

Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку.

Працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства.

На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, дільниці, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток.

Стаття 7. Право працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці

Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

У разі роз'їзного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором.

Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством.

Протягом дії укладеного з працівником трудового договору роботодавець повинен, не пізніше як за 2 місяці, письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

Стаття 8. Забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкроджувальними засобами

На роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкроджувальні засоби. Працівники, які залучаються до разових робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха

тощо, що не передбачені трудовим договором, повинні бути забезпечені зазначеними засобами.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання засобів індивідуального захисту відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці та колективного договору.

У разі передчасного зношення цих засобів не з вини працівника роботодавець зобов'язаний замінити їх за свій рахунок. У разі придбання працівником спецодягу, інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкоджувальних засобів за свої кошти роботодавець зобов'язаний компенсувати всі витрати на умовах, передбачених колективним договором.

Згідно з колективним договором роботодавець може додатково, понад встановлені норми, видавати працівникові певні засоби індивідуального захисту, якщо фактичні умови праці цього працівника вимагають їх застосування.

Стаття 9. Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті

Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі смерті працівника, здійснюється відповідно до [Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування"](#).

Роботодавець може за рахунок власних коштів здійснювати потерпілим та членам їх сімей додаткові виплати відповідно до колективного чи трудового договору.

За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, зберігаються місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. У разі неможливості виконання потерпілим попередньої роботи проводяться його навчання і перекваліфікація, а також працевлаштування відповідно до медичних рекомендацій.

Час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до стажу роботи для призначення пенсії за віком, а також до стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і в пільгових розмірах у порядку, встановленому законом.

Стаття 10. Охорона праці жінок

Забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних з санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підймання і переміщення важких речей, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Праця вагітних жінок і жінок, які мають неповнолітню дитину, регулюється законодавством.

Стаття 11. Охорона праці неповнолітніх

Не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні, а також до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підймання і переміщення важких речей, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Неповнолітні приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду.

Порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних з важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці, визначається положенням, яке затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

Вік, з якого допускається прийняття на роботу, тривалість робочого часу, відпусток та деякі інші умови праці неповнолітніх визначаються законом.

Стаття 12. Охорона праці осіб з інвалідністю

Підприємства, які використовують працю осіб з інвалідністю, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії або експертної команди з оцінювання повсякденного функціонування особи та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників.

У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до наданих рекомендацій у сфері зайнятості та/або індивідуального плану працевлаштування.

Залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт і робіт у нічний час можливе лише за їх згодою та за умови, що це не суперечить рекомендаціям медико-соціальної експертної комісії або експертної команди з оцінювання повсякденного функціонування особи.

Розділ III ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття 13. Управління охороною праці та обов'язки роботодавця

Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці, а саме:

- створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їх додержання;

- розробляє за участю сторін колективного договору і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці;

- забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;

- впроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки, позитивний досвід з охорони праці тощо;

- забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом;

- забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, та здійснення профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин;

- організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестацій робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і строки, що визначаються законодавством, та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;

- розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства (далі - акти підприємства), та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з

охорони праці, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці;

здійснює контроль за дотриманням працівником технологічних процесів, правил поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці;

організовує пропаганду безпечних методів праці та співробітництво з працівниками у галузі охорони праці;

живає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування у разі виникнення на підприємстві аварій та нещасних випадків.

Роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

При укладенні трудового договору про дистанційну роботу, про надомну роботу на роботодавця покладається обов'язок систематичного проведення інструктажу (навчання) працівника з питань охорони праці і протипожежної безпеки в межах використання таким працівником обладнання та засобів, рекомендованих або наданих роботодавцем.

Такий інструктаж (навчання) може проводитися дистанційно, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема шляхом відеозв'язку. У такому разі підтвердження проведення інструктажу (навчання) вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем та працівником.

При виконанні дистанційної роботи роботодавець несе відповідальність за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної роботи.

Стаття 14. Обов'язки працівника щодо дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці

Працівник зобов'язаний:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства;
- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;
- проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди.

Працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

При виконанні роботи за трудовим договором про дистанційну роботу, про надомну роботу працівник самостійно визначає своє робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому, а роботодавець несе відповідальність за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної або надомної роботи. При виконанні роботи за трудовим договором про надомну роботу визначене працівником робоче місце має характеризуватися наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами.

При використанні праці домашніх працівників створення належних, безпечних і здорових умов праці покладається на сторони трудового договору, а роботодавець несе відповідальність за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що надаються працівнику для виконання відповідної роботи. Домашній працівник має право відмовитися від виконання важких робіт, робіт із шкідливими чи небезпечними умовами праці.

Стаття 15. Служба охорони праці на підприємстві

На підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

На підприємстві з кількістю працюючих менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку.

На підприємстві з кількістю працюючих менше 20 осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцю.

Керівники та спеціалісти служби охорони праці за своєю посадою і заробітною платою прирівнюються до керівників і спеціалістів основних виробничо-технічних служб.

Спеціалісти служби охорони праці у разі виявлення порушень охорони праці мають право:

- видавати керівникам структурних підрозділів підприємства обов'язкові для виконання приписи щодо усунення наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці;

- вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

- зупиняти роботу виробництва, дільниці, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

- надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці.

Припис спеціаліста з охорони праці може скасувати лише роботодавець.

Ліквідація служби охорони праці допускається тільки у разі ліквідації підприємства чи припинення використання найманої праці фізичною особою.

Стаття 16. Комісія з питань охорони праці підприємства

На підприємстві з метою забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за рішенням трудового колективу може створюватися комісія з питань охорони праці.

Комісія складається з представників роботодавця та професійної спілки, а також уповноваженої найманими працівниками особи, спеціалістів з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Стаття 17. Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій

Роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року. За результатами періодичних медичних оглядів у разі потреби роботодавець повинен забезпечити проведення відповідних оздоровчих заходів. Медичні огляди проводяться відповідними закладами охорони здоров'я, працівники яких несуть відповідальність згідно із законодавством за відповідність медичного висновку фактичному стану здоров'я працівника. Порядок проведення медичних оглядів визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Роботодавець має право в установленому законом порядку притягнути працівника, який ухиляється від проходження обов'язкового медичного огляду, до дисциплінарної

відповідальності, а також зобов'язаний відсторонити його від роботи без збереження заробітної плати.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок позачерговий медичний огляд працівників:

за заявою працівника, якщо він вважає, що погіршення стану його здоров'я пов'язане з умовами праці;

за своєю ініціативою, якщо стан здоров'я працівника не дозволяє йому виконувати свої трудові обов'язки.

За час проходження медичного огляду за працівниками зберігаються місце роботи (посада) і середній заробіток.

Стаття 18. Навчання з питань охорони праці

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії.

Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці.

Перелік робіт з підвищеною небезпекою затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

Посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання, а також перевірку знань з питань охорони праці за участю профспілок.

Порядок проведення навчання та перевірки знань посадових осіб з питань охорони праці визначається типовим положенням, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

Роботодавці, які прийняли рішення про впровадження електронного документообігу, створення та функціонування якого передбачено нормативно-правовими актами з охорони праці, шляхом видання відповідного наказу або розпорядження, підтверджують проведення інструктажів та допуску працівника до роботи шляхом обміну та підписанням відповідних електронних документів, що визначені типовим положенням, між роботодавцем та особою, яка приймається на роботу, з урахуванням вимог [Закону України "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги"](#).

Не допускаються до роботи працівники, у тому числі посадові особи, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з охорони праці.

У разі виявлення у працівників, у тому числі посадових осіб, незадовільних знань з питань охорони праці, вони повинні у місячний строк пройти повторне навчання і перевірку знань.

Вивчення основ охорони праці, а також підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва відповідних об'єктів економіки забезпечуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, в усіх навчальних закладах за програмами, погодженими із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Стаття 19. Фінансування охорони праці

Фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем.

Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах.

Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік.

На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір витрат на охорону праці встановлюється у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації.

Суми витрат з охорони праці, що належать до валових витрат юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, визначаються згідно з переліком заходів та засобів з охорони праці, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Регулювання охорони праці у колективному договорі, угоді

У колективному договорі, угоді сторони передбачають забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, їх обов'язки, а також комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійного захворювання, аваріям і пожежам, визначають обсяги та джерела фінансування зазначених заходів.

Стаття 21. Додержання вимог щодо охорони праці під час проектування, будівництва (виготовлення) та реконструкції підприємств, об'єктів і засобів виробництва

Виробничі будівлі, споруди, машини, механізми, устаткування, транспортні засоби, що вводяться в дію після будівництва (виготовлення) або реконструкції, капітального ремонту тощо, та технологічні процеси повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з охорони праці.

Проектування виробничих об'єктів, розроблення нових технологій, засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту працюючих повинні провадитися з урахуванням вимог щодо охорони праці. Експертиза проектів будівництва на їх відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці проводиться відповідно до [статті 31](#) Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності".

Роботодавець повинен одержати дозвіл на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки (далі - дозвіл). Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, видає дозволи на безоплатній основі на підставі висновку експертизи стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єкта господарювання, проведеної експертно-технічними центрами, які належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, або незалежними експертними організаціями, які забезпечують науково-технічну підтримку державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці. На застосування машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки виробник або постачальник устаткування підвищеної небезпеки отримує дозвіл до прийняття зобов'язань на постачання. Одержання дозволу не вимагається у разі експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, яке прийнято в експлуатацію з видачею відповідного сертифіката або щодо якого зареєстровано декларацію про готовність до експлуатації, а також у разі реєстрації машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Порядок видачі дозволів або відмови в їх видачі, переоформлення, припинення дії дозволів центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, переліки видів робіт, машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки, проведення або експлуатація (застосування) яких потребує отримання дозволу, та граничні розміри тарифів на проведення експертизи стану охорони праці та безпеки

промислового виробництва суб'єкта господарювання, висновок якої є підставою для видачі дозволів, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Строк дії дозволу становить:

на виконання робіт або на експлуатацію машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки - п'ять років (з подальшим його продовженням);

на застосування машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки - безстроково.

Підставою для переоформлення документа дозвільного характеру є:

зміна найменування суб'єкта господарювання - юридичної особи або прізвища, імені та по батькові фізичної особи - підприємця;

зміна місцезнаходження суб'єкта господарювання.

Підставою для відмови у переоформленні дозволу є:

подання роботодавцем неповного пакета документів, необхідних для переоформлення дозволу згідно із встановленим законодавством вичерпним переліком;

виявлення в документах, поданих роботодавцем, недостовірних відомостей;

зміна ідентифікаційного коду за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) юридичної особи або реєстраційного номера облікової картки платника податків у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків, зазначеного у дозволі.

Переоформлення дозволу здійснюється на безоплатній основі.

Набуття права на виконання робіт підвищеної небезпеки та експлуатації (застосування) машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки може здійснюватися на підставі декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства про охорону праці. Реєстрація поданих декларацій відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства про охорону праці здійснюється територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, за місцезнаходженням суб'єкта господарювання. Переліки видів робіт, машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки, виконання або експлуатація (застосування) яких може здійснюватися на підставі такої декларації, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, протягом 10 робочих днів з дня надходження заяви на одержання дозволу та необхідних документів приймає рішення про видачу дозволу або про відмову в його видачі із зазначенням підстав, визначених цією статтею.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, приймає рішення про відмову у видачі дозволу в разі:

неподання роботодавцем необхідних документів та (або) їх оформлення з порушенням встановлених вимог;

подання недостовірних відомостей або висновку за результатами експертизи, який затверджено чи складено більш як за рік до дня подання заяви;

встановлення згідно з висновком за результатами експертизи невідповідності об'єкта експертизи вимогам законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці.

Підставою для припинення дії дозволу є:

заява роботодавця або уповноваженої ним особи про припинення дії дозволу;

припинення юридичної особи (злиття, приєднання, поділ, перетворення або ліквідація) або підприємницької діяльності фізичною особою - підприємцем;

виявлення у поданих роботодавцем документах недостовірних відомостей щодо виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;

повторне порушення вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;

виникнення аварії, вибуху, пожежі, нещасного випадку, якщо в акті розслідування встановлено, що причиною такої події стало недодержання вимог законодавства про охорону

праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;

створення перешкод під час проведення посадовими особами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, або його територіального органу перевірки додержання вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;

рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування до суб'єкта господарювання санкції, передбаченої пунктом 6 частини першої статті 4 Закону України "Про санкції", введеного в дію указом Президента України.

Перелік підстав для припинення дії дозволу, визначений частиною дванадцятю цієї статті, є вичерпним.

Про припинення дії дозволу роботодавець повідомляється у письмовій формі із зазначенням підстави припинення дії дозволу протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення органом, який видав дозвіл.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, оприлюднює інформацію про всі видані дозволи та дозволи, дія яких припинена, у медіа.

Експертиза проектної та іншої документації на виготовлення і впровадження нових технологій і засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту, реєстрація, огляди, випробування тощо виробничих об'єктів, інженерних інфраструктур об'єктів соціально-культурного призначення провадяться у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

У разі коли роботодавець не одержав зазначеного дозволу, місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, вживає заходів до скасування державної реєстрації цього підприємства у встановленому законом порядку за умови, якщо протягом місяця від часу виявлення вказаних недоліків роботодавець не провів належних заходів з їх усунення.

Технологічні процеси, машини, механізми, устаткування, транспортні засоби, хімічні речовини і їх сполуки та інша небезпечна продукція, придбані за кордоном, допускаються в експлуатацію (до застосування) лише за умови проведення експертизи на відповідність їх нормативно-правовим актам з охорони праці, що чинні на території України.

Не допускається застосування у виробництві шкідливих речовин у разі відсутності їх гігієнічної регламентації та державної реєстрації.

Усі дозволи, передбачені цією статтею, при здійсненні діяльності в межах території виключної (морської) економічної зони України та на континентальному шельфі на умовах угоди про розподіл продукції, укладеної відповідно до Закону України "Про угоди про розподіл продукції", надаються інвестору в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Видача дозволу особі, яка приватизувала єдиний майновий комплекс державного або комунального підприємства, здійснюється шляхом переоформлення раніше виданого дозволу на строк його дії.

Стаття 22. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій

Роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця.

Рішення посадової особи органу державного нагляду за охороною праці може бути оскаржено в адміністративному порядку відповідно до Закону України "Про адміністративну процедуру" та/або в судовому порядку.

Стаття 23. Інформація та звітність про стан охорони праці

Роботодавець зобов'язаний інформувати працівників або осіб, уповноважених на здійснення громадського контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів з охорони праці, та Пенсійний фонд України про стан охорони праці, причину аварій, нещасних випадків і професійних захворювань і про заходи, яких вжито для їх усунення та для забезпечення на підприємстві умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог.

Працівникам та/або їхнім представникам забезпечується доступ до інформації та документів, що містять результати атестації робочих місць, заплановані роботодавцем профілактичні заходи, результати розслідування, обліку та аналізу нещасних випадків і професійних захворювань і звіти з цих питань, а також до повідомлень, подань та приписів органів державного нагляду за охороною праці.

Органи державного управління охороною праці у встановленому порядку інформують населення України, працівників про реалізацію державної політики з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих чи регіональних програм з цих питань, про рівень і причини аварійності, виробничого травматизму і професійних захворювань, про виконання своїх рішень щодо охорони життя та здоров'я працівників.

На державному рівні ведеться єдина державна статистична звітність з питань охорони праці, форма якої погоджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, професійними спілками та Пенсійним фондом України.

Стаття 24. Добровільні об'єднання громадян, працівників і спеціалістів з охорони праці

З метою об'єднання зусиль найманих працівників, учених, спеціалістів з охорони праці та окремих громадян для поліпшення охорони праці, захисту працівників від виробничого травматизму і професійних захворювань можуть створюватись асоціації, товариства, фонди та інші добровільні об'єднання громадян, що діють відповідно до закону.

Розділ IV СТИМУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття 25. Економічне стимулювання охорони праці

До працівників можуть застосовуватися будь-які заохочення за активну участь та ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення рівня безпеки та поліпшення умов праці. Види заохочень визначаються колективним договором, угодою.

Стаття 26. Відшкодування юридичним, фізичним особам і державі збитків, завданих порушенням вимог з охорони праці

Роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог з охорони праці іншим юридичним, фізичним особам і державі, на загальних підставах, передбачених законом.

Роботодавець відшкодовує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством.

Розділ V НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття 27. Документи, що належать до нормативно-правових актів з охорони праці

Нормативно-правові акти з охорони праці - це правила, норми, регламенти, положення, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання.

Стаття 28. Опрацювання, прийняття та скасування нормативно-правових актів з охорони праці

Опрацювання та прийняття нових, перегляд і скасування чинних нормативно-правових актів з охорони праці провадяться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці, за участю професійних спілок і Пенсійного фонду України та за погодженням з органами державного нагляду за охороною праці.

Державні медико-санітарні нормативи та правила затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Нормативно-правові акти з охорони праці переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, що сприяють поліпшенню безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, але не рідше одного разу на десять років.

Стаття 29. Тимчасове припинення чинності нормативно-правових актів з охорони праці

У разі неможливості повного усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я умов праці роботодавець зобов'язаний повідомити про це відповідний орган державного нагляду за охороною праці. Він може звернутися до зазначеного органу з клопотанням про встановлення необхідного строку для виконання заходів щодо приведення умов праці на конкретному виробництві чи робочому місці до нормативних вимог.

Відповідний орган державного нагляду за охороною праці розглядає клопотання роботодавця, проводить у разі потреби експертизу запланованих заходів, визначає їх достатність і за наявності підстав може, як виняток, прийняти рішення про встановлення іншого строку застосування вимог нормативних актів з охорони праці.

Роботодавець зобов'язаний невідкладно повідомити заінтересованих працівників про рішення зазначеного органу державного нагляду за охороною праці.

Стаття 30. Поширення дії нормативно-правових актів з охорони праці на сферу трудового і професійного навчання

Нормативно-правові акти з охорони праці є обов'язковими для виконання у виробничих майстернях, лабораторіях, цехах, на дільницях та в інших місцях трудового і професійного навчання, облаштованих у будь-яких навчальних закладах.

Організація охорони праці на зазначених об'єктах, а також порядок розслідування та обліку нещасних випадків з учнями і студентами під час трудового та професійного навчання у навчальних закладах визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, за погодженням з відповідним профспілковим органом.

До учнів і студентів, які проходять трудове і професійне навчання (виробничу практику) на підприємствах під керівництвом їх персоналу, застосовується законодавство про охорону праці у такому ж порядку, що й до працівників підприємства.

Розділ VI

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Стаття 31. Органи державного управління охороною праці

Державне управління охороною праці здійснюють:

Кабінет Міністрів України;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці;

міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Стаття 32. Компетенція Кабінету Міністрів України в галузі охорони праці

Кабінет Міністрів України:

забезпечує проведення державної політики в галузі охорони праці;

подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;

спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці;

встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці.

Стаття 33. Повноваження міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в галузі охорони праці

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади:

проводять єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці;

розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок;

здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці;

укладають з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці;

беруть участь в опрацюванні та перегляді нормативно-правових актів з охорони праці;

організують навчання і перевірку знань з питань охорони праці;

створюють у разі потреби аварійно-рятувальні служби, здійснюють керівництво їх діяльністю, забезпечують виконання інших вимог законодавства, що регулює відносини у сфері рятувальної справи;

здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі.

Для координації, вдосконалення роботи з охорони праці і контролю за цією роботою міністерства та інші центральні органи виконавчої влади створюють у межах граничної чисельності структурні підрозділи з охорони праці або покладають реалізацію повноважень з охорони праці на один з існуючих структурних підрозділів чи окремих посадових осіб відповідних органів.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, забезпечує проведення державної експертизи умов праці, здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць за умовами праці.

Порядок контролю за якістю проведення атестації робочих місць за умовами праці визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці:

здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування;

розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Пенсійного фонду України, всеукраїнських об'єднань роботодавців та профспілок загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання;

здійснює нормопроектну діяльність, розробляє правила, норми, положення, інструкції та інші нормативно-правові акти з охорони праці або зміни до них та вносить відповідні пропозиції на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у зазначеній сфері;

координує роботу міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності в галузі безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;

одержує безоплатно від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів статистики, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності відомості та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

видає дозволи на початок виконання робіт підвищеної небезпеки та початок експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;

бере участь у міжнародному співробітництві та в організації виконання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, вивчає, узагальнює і поширює світовий досвід з цих питань, опрацьовує та подає у встановленому порядку пропозиції щодо удосконалення і поступового наближення чинного законодавства про охорону праці до відповідних міжнародних та європейських норм.

Рішення, прийняті центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Стаття 34. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевих державних адміністрацій в галузі охорони праці

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації у межах відповідних територій:

забезпечують виконання законів та реалізацію державної політики в галузі охорони праці;

формують за участю представників профспілок, Пенсійного фонду України і забезпечують виконання цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також заходів з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

забезпечують соціальний захист найманих працівників, зокрема зайнятих на роботах з шкідливими та небезпечними умовами праці, вживають заходів до проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці;

вносять пропозиції щодо створення регіональних (комунальних) аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності;

здійснюють контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових актів про охорону праці.

Для виконання зазначених функцій Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації створюють структурні підрозділи з охорони праці, що діють згідно з типовим положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України, або покладають реалізацію цих повноважень на один з існуючих структурних підрозділів чи окремих посадових осіб відповідних органів

Стаття 35. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі охорони праці

Органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції:

затверджують цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

приймають рішення щодо створення комунальних аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад забезпечують належне утримання, ефективну і безпечну експлуатацію об'єктів житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, додержання вимог щодо охорони праці працівників, зайнятих на цих об'єктах.

Для виконання функцій, зазначених у частині другій цієї статті, сільська, селищна, міська рада створює у складі свого виконавчого органу відповідний підрозділ або призначає спеціаліста з охорони праці.

Стаття 36. Повноваження об'єднань підприємств у галузі охорони праці

Повноваження в галузі охорони праці асоціацій, корпорацій, концернів та інших об'єднань визначаються їх статутами або договорами між підприємствами, які утворили об'єднання. Для виконання делегованих об'єднанням функцій в їх апаратах створюються служби охорони праці.

Стаття 37. Організація наукових досліджень з проблем охорони праці

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження з проблем охорони праці, ідентифікації професійної небезпечності організуються в межах загальнодержавної та інших програм з цих питань і проводяться науково-дослідними інститутами, проектно-конструкторськими установами та організаціями, вищими навчальними закладами та фахівцями.

Розділ VII

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Стаття 38. Органи державного нагляду за охороною праці

Державний нагляд за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці здійснюють:

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ядерної та радіаційної безпеки;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється цим Законом, Кодексом цивільного захисту України, законами України "Про адміністративну процедуру", "Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", іншими нормативно-правовими актами та положеннями про відповідні органи.

Стаття 39. Права і відповідальність посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці

Посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, мають право:

безперешкодно відвідувати підконтрольні підприємства (об'єкти), виробництва фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та здійснювати в присутності роботодавця або його представника перевірку додержання законодавства з питань, віднесених до їх компетенції;

одержувати від роботодавця і посадових осіб письмові чи усні пояснення, висновки експертних обстежень, аудитів, матеріали та інформацію з відповідних питань, звіти про

рівень і стан профілактичної роботи, причини порушень законодавства та вжиті заходи щодо їх усунення;

видавати в установленому порядку роботодавцям, керівникам та іншим посадовим особам юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування обов'язкові для виконання приписи (розпорядження) про усунення порушень і недоліків в галузі охорони праці, охорони надр, безпечної експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки;

забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, споруд, приміщень, випуск та експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів праці, виконання певних робіт, застосування нових небезпечних речовин, реалізацію продукції, а також скасовувати або припиняти дію виданих ними дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працюючих;

притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавства про охорону праці;

надсилати роботодавцям подання про невідповідність окремих посадових осіб займаний посаді, передавати матеріали відповідним органам для притягнення цих осіб до відповідальності згідно із законом.

Рішення посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, за необхідності обґрунтовуються результатами роботи та висновками експертно-технічних центрів, дослідних, випробувальних лабораторій та інших підрозділів (груп) технічної підтримки, що функціонують у складі органів державного нагляду за охороною праці відповідно до завдань інспекційної служби або створюються і діють згідно із законодавством як незалежні експертні організації. Наукова підтримка наглядової діяльності здійснюється відповідними науково-дослідними установами.

Посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, є державними службовцями, і на них поширюється дія Закону України "Про державну службу". Вони несуть відповідальність згідно із законом за виконання покладених на них обов'язків. Посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, мають право носити формений одяг, зразки якого затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 40. Соціальний захист посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці

Посадовим особам центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, держава гарантує соціальний захист.

Працівники правоохоронних органів надають допомогу посадовим особам органів державного нагляду у виконанні ними службових обов'язків та вживають заходів щодо припинення незаконних дій осіб, які перешкоджають виконувати ці обов'язки, вдаються до погроз, шантажу, нанесення тілесних ушкоджень посадовим особам органів державного нагляду або членам їх сімей, завдають шкоди їх майну.

За особами, які звільнені з посад в органах державного нагляду за віком або через хворобу чи каліцтво, а також за членами сім'ї або утриманцями загинувшої під час виконання службових обов'язків посадової особи зберігається право на пільги згідно з законодавством.

Пенсійне забезпечення посадових осіб органів державного нагляду здійснюється згідно з законодавством за рахунок держави.

Стаття 41. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці

Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють професійні спілки, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників.

Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту. У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь.

У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.

Надати право технічній інспекції профспілок галузевого рівня, що здійснює контроль за дотриманням умов праці та техніки безпеки працівників, зазначених у статті 1 Закону України "Про підвищення престижності шахтарської праці", зупиняти ведення робіт на підприємстві у разі грубих порушень правил техніки безпеки та охорони праці.

Стаття 42. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці мають право безперешкодно перевіряти на підприємствах виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові для розгляду роботодавцем пропозиції про усунення виявлених порушень нормативно-правових актів з безпеки і гігієни праці.

Для виконання цих обов'язків роботодавці за свій рахунок організовує навчання, забезпечує необхідними засобами і звільняє уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці від роботи на передбачений колективним договором строк із збереженням за ними середнього заробітку.

Не можуть бути ущемлені будь-які законні інтереси працівників у зв'язку з виконанням ними обов'язків уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці. Їх звільнення або притягнення до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності здійснюється лише за згодою найманих працівників у порядку, визначеному колективним договором.

Якщо уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці вважають, що профілактичні заходи, вжиті роботодавцем, є недостатніми, вони можуть звернутися за допомогою до органу державного нагляду за охороною праці. Вони також мають право брати участь і вносити відповідні пропозиції під час інспекційних перевірок підприємств чи виробництв фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, цими органами.

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці діють відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці.

Розділ VIII

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Стаття 43. Штрафні санкції до юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб та працівників

За порушення законодавства про охорону праці та невиконання приписів (розпоряджень) посадових осіб органів виконавчої влади з нагляду за охороною праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами виконавчої влади з нагляду за охороною праці до сплати штрафу в порядку, встановленому законом. Сплата штрафу не звільняє юридичну або фізичну особу, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, від усунення виявлених порушень у визначені строки.

Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

За порушення вимог, передбачених **частинами третьою і четвертою статті 19** цього Закону, юридична чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, сплачує штраф із розрахунку 25 відсотків від різниці між розрахунковою мінімальною сумою витрат на охорону праці у звітному періоді та фактичною сумою цих витрат за такий період.

Несплата або неповна сплата юридичними чи фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю, штрафу тягне за собою нарахування пені на несплачену суму штрафу (його частини) з розрахунку 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України, що діяла в період такої несплати, за кожен день прострочення.

Кошти від застосування штрафних санкцій до юридичних чи фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб і працівників, визначених цією статтею, зараховуються до Державного бюджету України.

Притягнення до відповідальності посадових осіб і працівників за порушення законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Стаття 44. Відповідальність за порушення вимог щодо охорони праці

За порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом.

Розділ IX ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім **частини четвертої статті 19**, яка набирає чинності з 1 січня 2003 року.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з часу набрання чинності цим Законом:

внести до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України

Л.КРАВЧУК

**м. Київ 14 жовтня 1992 року
№ 2694-ХІІ**

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

ВИВЧЕННЯ ПОРЯДКУ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

З 01 липня 2019р. введено в дію новий «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві», затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 17.04.2019 р. № 337.

Травми на виробництві – чимале горе, тому що зумовлюють втрату здоров'я, а іноді життя працівника. Однак, є випадки укривання нещасних випадків на виробництві. Проблема полягає у тому, що потерпілі працівники не замислюються над тим, які результати можуть виникнути після одержання навіть незначної травми на роботі, оформленої як не виробничої.

Необхідно зауважити, що серед причин, які найчастіше призводять до травм на виробництві, є порушення трудової і виробничої дисципліни, порушення правил та інструкцій з охорони праці, робота без засобів захисту або з несправним обладнанням чи у нетверезому стані тощо. За ступенем тяжкості наслідки нещасних випадків поділяють на: легкі (з тимчасовою втратою працездатності), тяжкі (з повною або частковою тривалою чи постійною втратою працездатності) та смертельні.

Тяжкі випадки не приховуються, коли людина отримує таку травму, її везуть у лікарню для надання медичної допомоги. А коли працівники отримують легкі травми і до лікарні не звертаються, багато таких випадків приховуються і про них не повідомляють. Працівники, по-перше, самі повинні знати, що про своє здоров'я потрібно дбати і не завжди виконувати ту роботу, про яку говорить керівник. Тобто людина може відмовитися від виконання завдання, якщо існує загроза життю чи здоров'ю її або оточуючих. А по-друге, йдуть на поводу у керівництва, коли свідомо погоджуються на те, щоб приховувати нещасні випадки. З одного боку, це насамперед вина працівників, а з іншого боку – це незнання роботодавцями законодавства, особливо у приватному секторі. У підприємців формується думка, якщо стався нещасний випадок – це кримінал і краще його приховати, ніж розслідувати.

Однією з головних причин приховування травматизму є відсутність контролю за виробничою дисципліною. Щоб контролювати, необхідні чіткі, правильні та глибокі знання з питань охорони праці, які в реальності далеко не завжди відповідають висунутим вимогам.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 3) та «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на

виробництві», який є у вільному доступі в Інтернеті студент повинен дати відповіді на контрольні питання (пункт 3) та пройти тестування (пункт 4).

**З КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ НА ЗНАННЯ «ПОРЯДОК
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ,
ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ»**

Варіант 1

(перша буква прізвища: А; Л; Х; Б; М; Ц; В; Н; Ч; Г; О; Ш; Д; П; Щ)

1. Дії свідка нещасного випадку.
2. Дії закладу охорони здоров'я якщо стався нещасний випадок.
3. Ким видається наказ про створення комісії для розслідування нещасного випадку?
4. Чи входить до складу комісії безпосередній керівник потерпілого?
5. Ким видається наказ про створення комісії для спеціального розслідування нещасного випадку?
6. Термін розслідування нещасного випадку комісією підприємства.
7. Хто здійснює відшкодування витрат, пов'язаних з діяльністю експертної комісії та залучених до її роботи фахівців і спеціалістів?
8. Яка чисельність постраждалих щоб нещасний випадок вважався груповим?
9. На кого покладається контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування нещасних випадків?
10. Хто входить у склад комісії у разі повторного розслідування нещасного випадку?

Варіант 2

(перша буква прізвища Е; Р; Є; Ж; С; Й; З; Т; Ю; І; Ї; У; К; Ф; Я)

1. Дії безпосереднього керівник робіт якщо стався нещасний випадок.
2. Який строк давності для розслідування нещасних випадків?
3. Коли до складу комісії по розслідуванню нещасного випадку залучається лікар гігієни праці?
4. Чи входить до складу комісії представник потерпілого?
5. Ким утворюється комісія разі настання нещасного випадку на морському судні під час рейсу?
6. Термін спеціального розслідування нещасного випадку.
7. Обов'язки роботодавця при роботі комісії по розслідуванню нещасного випадку.
8. Нещасні випадки непов'язаний з виробництвом.
9. Порядок оскарження рішення комісії розслідування нещасного випадку.
10. На кого покладається ведення обліку нещасних випадків?

4 ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Яка мінімальна чисельність осіб бере участь у роботі комісії в розслідуванні нещасного випадку?:

а) 5 осіб; б) 3 особи; в) 10 осіб; г) одна особа (безпосередній керівник робіт).

2. Хто входить у комісію яка проводить спеціальне розслідування нещасних випадків?:

а) представник Держпраці; б) представник Фонду соціального страхування; в) представники профспілки; г) спеціаліст служба з охорони праці; д) постраждалий або його представник.

3. Який термін роботи комісії яка проводить спеціальне розслідування нещасного випадку?:

а) 3 дні; б) 5 днів; в) 30 днів; г) 15 днів; д) немає визначеного терміну.

4. Який термін роботи комісії яка проводить розслідування нещасного випадку?:

а) 3 дні; б) 5 днів; в) 30 днів; г) 15 днів; д) немає визначеного терміну.

5. Яка мінімальна кількість постраждалих і важкість отриманих травм для того щоб нещасний випадок вважався груповим?:

а) від трьох працівників незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм; б) загинуло від двох до чотирьох осіб; в) загинуло п'ять і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб; г) якщо стався одночасно з двома та більше працівниками та вони отримали тяжкі травми; д) якщо стався одночасно з двома та більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм.

6. Хто компенсує витрати, пов'язані з діяльністю комісії (спеціальної комісії) по розслідуванню нещасного випадку та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів, проведенням технічної експертизи?:

а) роботодавець; б) Фонд соціального страхування України; в) профспілка підприємства; г) місцева держадміністрація або орган місцевого самоврядування; д) територіальний орган Держпраці.

7. Нещасні випадки пов'язані з виробництвом якщо вони сталися:

а) здійснення заходів щодо особистої гігієни на території підприємства; б) під час обідньої перерви в їдальні підприємства; в) під час підготовки знарядь праці перед роботою; г) при ліквідації аварії; д) у разі природної смерті.

8. Нещасні випадки пов'язані з виробництвом якщо вони сталися:

а) під час надання шефської допомоги; б) при приведенні в порядок знарядь виробництва після закінчення роботи; в) під час прямування на роботу на власному транспорті; г) від серцево-судинної недостатності на підземних роботах; д) при проїзді у відрядження

9. Нещасні випадки не пов'язані з виробництвом якщо вони сталися:

а) при приведенні в порядок знарядь виробництва після закінчення роботи; б) під час прямування на роботу на власному транспорті; в) від серцево-судинної недостатності на підземних роботах; г) під час скоєння крадіжки; д) під час ліквідації аварії на підприємстві.

10. Нещасні випадки не пов'язані з виробництвом якщо вони сталися:

а) при з'ясуванні особистих стосунків (бійки) на території підприємства; б) під час скоєння крадіжки; в) від серцево-судинної недостатності на підземних роботах; г) під час прямування на роботу на власному транспорті д) під час ліквідації аварії на підприємстві.

Додаток до практичної роботи № 6

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 17 квітня 2019 р. № 337

ПОРЯДОК
розслідування та обліку нещасних випадків, професійних
захворювань та аварій на виробництві

Загальні питання

1. Цей Порядок визначає процедуру проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, що сталися з особами, визначеними **частиною першою** статті 29 Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування”.

2. Вимоги цього Порядку поширюються на всіх юридичних і фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та осіб, зазначених у пункті 1 цього Порядку.

Дія цього Порядку не поширюється на:

військовослужбовців Служби зовнішньої розвідки, Збройних Сил, Управління державної охорони, СБУ, Держспецзв’язку, Держспецтрансслужби;

осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії, курсантів (слухачів) закладів освіти МВС і Національної гвардії;

осіб, що утримуються в установах виконання покарань або слідчих ізоляторах, крім випадків, коли зазначені особи залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами;

осіб рядового та начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби;

осіб рядового та начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту ДСНС;

військовослужбовців Адміністрації Держприкордонслужби та її регіональних управлінь, Морської охорони, органів охорони державного кордону, розвідувального органу Адміністрації Держприкордонслужби, закладів освіти, науково-дослідних установ та органів забезпечення Держприкордонслужби у період проходження ними військової служби;

осіб рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань, порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків щодо яких установлюється Директором Державного бюро розслідувань;

осіб начальницького складу Національного антикорупційного бюро, порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків щодо яких встановлюється Директором Національного антикорупційного бюро.

Розслідування та облік нещасних випадків щодо осіб, зазначених в абзацах третьому - восьмому цього пункту, здійснюються у порядку, визначеному міністерствами та іншими державними органами, в управлінні яких перебувають військові частини, установи, організації, заклади освіти та підрозділи, де проходять службу або утримуються такі особи.

Порядок проведення розслідування та обліку нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами під час навчально-виховного процесу, визначається МОН за погодженням з відповідним профспілковим органом.

Розслідування нещасних випадків і професійних захворювань, що сталися з працівниками, які перебували у відрядженні за кордоном, проводиться згідно з цим Порядком, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

3. У цьому Порядку терміни вживаються в такому значенні:

безпосередній керівник робіт - спеціаліст, фахівець відповідної кваліфікації, який дає завдання працівникові щодо виконання робіт, здійснює особистий контроль за ходом їх виконання і дотриманням заходів безпеки на робочих місцях;

гостре професійне захворювання (отруєння) - захворювання (або смерть), що виникло після однократного (протягом не більш як однієї робочої зміни) впливу на працівника шкідливих факторів фізичного, біологічного та хімічного характеру (у тому числі інфекційні, паразитарні, алергійні захворювання);

груповий нещасний випадок - нещасний випадок, що стався одночасно з двома та більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм;

медичний висновок - висновок у формі рішення лікарсько-консультативної комісії (лікарсько-експертної комісії) закладу охорони здоров'я (у разі нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та висновок у формі рішення лікарсько-експертної комісії спеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я (у разі хронічного професійного захворювання (отруєння) за місцем амбулаторного обліку, лікування або обстеження потерпілого про встановлення зв'язку погіршення стану здоров'я працівника з впливом на нього важкості та напруженості трудового процесу, небезпечних, шкідливих виробничих факторів, психоемоційних причин або протипоказань за станом здоров'я виконувати роботу;

нещасний випадок - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків або в дорозі (на транспортному засобі підприємства чи за дорученням роботодавця), внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного та рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один

робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення тощо;

прихований нещасний випадок на виробництві - нещасний випадок, про який роботодавець, потерпілий або працівник, який його виявив, не повідомив у встановлений цим Порядком строк відповідним органам та установам, та/або нещасний випадок, розслідування якого не проведено комісією підприємства (установи, організації);

територія підприємства (установи, організації) - земельна ділянка, що надана у користування підприємству (установі, організації), а також ділянка, яка віднесена до його території згідно з рішенням відповідного місцевого органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, включаючи виробничі, адміністративні та побутові приміщення, будівлі, споруди, розміщені на такій земельній ділянці, на (в) яких провадиться виробнича діяльність;

хронічне професійне захворювання (отруєння) - захворювання, що виникло внаслідок провадження професійної діяльності працівника виключно або переважно впливу шкідливих факторів виробничого середовища та трудового процесу, пов'язаних з роботою.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України “Про охорону праці”, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування”, “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування”, “Про загальну безпечність нехарчової продукції”, “Про оборону України”, “Про правовий режим надзвичайного стану”, “Про правовий режим воєнного стану”, “Про електронні документи та електронний документообіг”, “Про електронні довірчі послуги”.

Організація розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь)

4. Потерпілий або працівник, який виявив нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), чи інша особа - свідок нещасного випадку повинні вжити всіх можливих заходів, необхідних для надання допомоги потерпілому та негайно повідомити про нещасний випадок безпосередньому керівникові робіт, службі охорони праці підприємства (установи, організації) або іншій уповноваженій особі підприємства (установи, організації).

5. Безпосередній керівник робіт чи інша уповноважена особа підприємства (установи, організації) зобов’язані:

терміново організувати надання першої домедичної допомоги потерпілому та забезпечити у разі потреби його направлення до закладу охорони здоров’я;

негайно повідомити роботодавцеві про те, що сталося;

зберегти до прибуття комісії з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння) обстановку на робочому місці, машини, механізми, обладнання, устаткування у такому стані, в якому вони були на момент нещасного випадку, якщо це не загрожує життю та здоров’ю інших працівників і не призведе до більш тяжких наслідків або порушення виробничих процесів.

6. Заклад охорони здоров’я зобов’язаний невідкладно передати з використанням засобів зв’язку (факс, телефонограма, електронна пошта) та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві (у разі можливості з висновком про ступінь тяжкості травм) за формою згідно з [додатком 1](#):

підприємству (установі, організації), де працює потерпілий або на якому він виконував роботу;

територіальному органів Держпраці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

територіальному органів Пенсійного фонду України за місцем настання нещасного випадку (далі - територіальний орган Пенсійного фонду України).

7. Заклад охорони здоров'я повинен провести необхідні дослідження для визначення наявності в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи токсичних або отруйних речовин) і визначити ступінь його сп'яніння.

Відповідний висновок чи витяг з протоколу (з окремим позначенням у разі відмови потерпілого визначити ступінь сп'яніння), довідку із зазначенням діагнозу та його коду згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10) і висновок про ступінь тяжкості травми згідно з [Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості](#), затвердженим МОЗ, заклад охорони здоров'я безоплатно надає протягом однієї доби з моменту одержання запиту від роботодавця та/або голови комісії з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння).

8. У разі отримання інформації про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) від безпосереднього керівника робіт, повідомлення від закладу охорони здоров'я, заяви потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи тощо роботодавець зобов'язаний протягом однієї доби повідомити підприємствам (установам, організаціям), зазначеним в [абзацах четвертому - дев'ятому](#) цього пункту, з використанням засобів зв'язку та не пізніше наступного робочого дня надати на паперовому носії повідомлення згідно з [додатком 2](#).

У разі настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння) з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства, особами, які фактично допущені до роботи без оформлення трудового договору, повідомлення про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) надається керівником підприємства (установи, організації), в інтересах якого виконувалися роботи (надавалися послуги), або представником орендодавця, балансоутримувача тощо, на території (об'єкті) якого сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння).

Повідомлення про нещасний випадок надається за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), а у разі настання нещасного випадку внаслідок події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів - за місцем реєстрації підприємства (установи, організації):

- територіальному органу Держпраці;

- територіальному органу Пенсійного фонду України;

- керівникові підприємства (установи, організації), на території якого сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), якщо потерпілий є працівником іншого підприємства (установи, організації);

- керівникові первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці (у разі наявності на підприємстві (в установі, організації) кількох профспілок - керівникові профспілки, членом якої є потерпілий), а у разі відсутності профспілки - уповноважений найманими працівниками особи з питань охорони праці;

- уповноваженому органу чи наглядовій раді підприємства (у разі її утворення);

- органу ДСНС у разі, коли нещасний випадок стався внаслідок пожежі.

Якщо нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) підлягають спеціальному розслідуванню відповідно до [пункту 10](#) цього Порядку, повідомлення про нещасний випадок додатково надсилається:

- місцевій держадміністрації або органу місцевого самоврядування (у разі відсутності уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства);

- органу галузевої профспілки вищого рівня, а у разі його відсутності - територіальному профоб'єднанню;

- органу поліції (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю

потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків).

Для випадків, що підлягають спеціальному розслідуванню, у повідомленні про нещасний випадок, що надається територіальному органу Держпраці, роботодавцем зазначаються кандидатури представників підприємства (установи, організації) та уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства (у разі її утворення) (із зазначенням їх прізвища, імені, по батькові, посади, контактних телефонів) для включення їх до складу спеціальної комісії.

9. Розслідування (спеціальне розслідування) проводиться у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), у тому числі про які своєчасно не повідомлено роботодавцю чи внаслідок яких втрата працездатності потерпілого настала не одразу.

Строк давності для розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) на виробництві становить три роки з дня їх настання.

У разі встановлення факту нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) рішенням суду розслідування проводиться незалежно від дати їх настання.

10. Спеціальному розслідуванню підлягають:

нещасні випадки із смертельними наслідками;

групові нещасні випадки;

випадки смерті працівників під час виконання ними трудових (посадових) обов'язків;

гострі професійні захворювання (отруєння), що призвели до тяжких чи смертельних наслідків;

нещасні випадки, факт настання яких встановлено у судовому порядку, а підприємство (установа, організація), на якому вони сталися, ліквідовано без правонаступника;

нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого;

випадки зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків;

нещасні випадки з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства;

нещасні випадки, що сталися з особами, фактично допущеними до роботи без оформлення трудового договору (контракту).

Факт перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем, якщо працівник фактично допущений до роботи без оформлення трудового договору (контракту), встановлюється посадовими особами Держпраці або її територіального органу чи у судовому порядку.

Розслідування нещасних випадків, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, може проводитися комісією підприємства (установи, організації) у разі надання територіальним органом Держпраці письмового доручення роботодавцю протягом наступного робочого дня після отримання повідомлення про нещасний випадок.

Віднесення нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється на підставі висновку про ступінь тяжкості травми згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим МОЗ.

11. Нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), що сталися з працівниками підприємств (установ, організацій), їх філій, представництв та інших відокремлених і структурних підрозділів під час виконання трудових обов'язків (крім катастрофи, аварії чи події під час руху транспортних засобів усіх видів) за межами області, де суб'єкт господарювання пройшов державну реєстрацію як юридична особа або фактично перебуває, розслідуються за місцем їх настання.

12. На підприємстві (в установі, організації) утворюється комісія з розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), що не підлягають спеціальному розслідуванню (далі - комісія).

Комісія утворюється наказом роботодавця не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) від безпосереднього керівника робіт, повідомлення від закладу охорони здоров'я, заяви потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи.

13. До складу комісії входять:

керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці (голова комісії);

представник територіального органу Пенсійного фонду України;

представник первинної організації профспілки (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці);

лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння);

інші представники підприємства (установи, організації), посадові особи органів Держпродспоживслужби, ДСНС (у разі потреби та за відповідним погодженням).

До складу комісії не може входити безпосередній керівник потерпілого.

14. Держпраці та/або її територіальним органом утворюється комісія із спеціального розслідування (далі - спеціальна комісія).

Спеціальна комісія утворюється протягом одного робочого дня після отримання від роботодавця письмового повідомлення про нещасний випадок або за інформацією, отриманою з інших джерел (органу досудового розслідування, звернень потерпілого або членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи, первинних організацій і територіальних об'єднань профспілок).

15. До складу спеціальної комісії входять:

посадова особа Держпраці та/або її територіального органу (голова комісії);

представник територіального органу Пенсійного фонду України;

представник уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства (у разі її утворення) або місцевої держадміністрації чи органу місцевого самоврядування у разі, коли зазначений орган відсутній;

керівник (спеціаліст) служби охорони праці підприємства (установи, організації) або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці, а у разі її відсутності - представник роботодавця;

представник первинної організації профспілки, членом якої є постраждалий (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці);

представник профспілкового органу вищого рівня або територіального профоб'єднання;

представник місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування у разі, коли нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) сталися з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства;

лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння);

посадові особи органів Держпродспоживслужби, ДСНС, Держатомрегулювання (у разі потреби та за відповідним погодженням).

У разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) на території іншого підприємства (установи, організації) до складу спеціальної комісії включаються представники такого підприємства (установи, організації).

У разі потреби до складу комісії можуть включатися посадові особи Держпраці та/або її територіального органу за галузевим напрямом.

16. Спеціальне розслідування групового нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), під час яких загинуло від двох до чотирьох осіб, проводиться спеціальною комісією, яка утворюється Держпраці або за її дорученням відповідним територіальним органом.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло п'ять і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться спеціальною комісією, утвореною Держпраці.

Склад спеціальної комісії визначений пунктом 15 цього Порядку.

17. У разі коли нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) сталися з працівником фізичної особи - підприємця або підприємства (установи, організації), де відсутня необхідна кількість працівників для утворення комісії, розслідування проводиться комісією, утвореною підприємством (установою, організацією) чи фізичною особою - підприємцем за місцем настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), до складу якої входять:

1) представники:

підприємства (установи, організації) чи фізичної особи - підприємця (голова комісії);

територіального органу Пенсійного фонду України;

профспілки, членом якої є потерпілий, або територіального профоб'єднання за місцем настання нещасного випадку, якщо потерпілий не є членом профспілки;

місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування;

підприємства (установи, організації), на території (об'єкті, дільниці) якого стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння);

2) лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння);

3) представники органів Держпродспоживслужби, ДСНС (у разі потреби та за відповідним погодженням).

Облік таких нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) і вжиття заходів до запобігання аналогічним випадкам здійснюються підприємством (установою, організацією), фізичною особою - підприємцем, працівником якого є потерпілий.

18. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з водієм транспортного засобу, який виконував роботи у складі зведеної транспортної колони, розслідуються та беруться на облік підприємством (установою, організацією), що її сформувало, за участю представника підприємства (установи, організації), що направило водія до складу колони.

19. У разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) на судні морського, річкового чи рибпромислового флоту під час рейсу або перебування в іноземному порту комісія утворюється капітаном такого судна, про що повідомляється власникові судна, який інформує про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) органи, визначені цим Порядком, за місцем реєстрації (приписки) судна.

20. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з громадянином України, іноземцем та особою без громадянства, що входять до складу екіпажу (бригади) транспортного засобу (автомобіля, поїзда, літака, морського та річкового судна тощо) України під час перебування за кордоном (у портах, аеропортах, доках, на станціях, судноремонтних заводах, у майстернях тощо), розслідуються відповідно до цього Порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

21. У разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) в закордонній дипломатичній установі України керівником цієї установи або особою, яка виконує його обов'язки, утворюється комісія, про що повідомляється МЗС, яке

інформує про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) органи, визначені цим Порядком.

22. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником під час виконання завдання в інтересах свого підприємства (установи, організації) на території (об'єкті) іншого підприємства (установи, організації), розслідуються комісією, утвореною підприємством (установою, організацією), де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), за участю представників підприємства (установи, організації), працівником якого є потерпілий, і представника первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий (у разі її відсутності - уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці). У разі проведення спеціального розслідування нещасного випадку - за участю представника профспілкового органу вищого рівня або територіального профоб'єднання.

Такі нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) беруться на облік підприємством (установою, організацією), працівником якого є потерпілий.

23. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником під час роботи під керівництвом посадових осіб підприємства (установи, організації), на території, об'єкті, дільниці іншого підприємства (установи, організації), розслідуються та беруться на облік підприємством (установою, організацією), працівником якого є потерпілий.

У розслідуванні таких нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) обов'язково бере участь представник підприємства (установи, організації), де стався нещасний випадок.

24. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником, який тимчасово переведений в установленому порядку на інше підприємство (в установу, організацію) або виконував роботу за сумісництвом, розслідуються та беруться на облік підприємством (установою, організацією), на яке працівника переведено або на якому він виконував роботу за сумісництвом.

25. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником особового складу аварійно-рятувальної служби, залученим до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації на об'єктах підприємства (установи, організації) за договором (угодою), розслідуються зазначеним підприємством (установою, організацією) за участю представника аварійно-рятувальної служби. Такі нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) беруться на облік аварійно-рятувальною службою.

26. Нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), що сталися з учнями, студентами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами закладів освіти під час проходження виробничої практики на підприємстві (в установі, організації) під керівництвом посадових осіб такого підприємства (установи, організації), розслідуються комісією підприємства (установи, організації), на якому сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), за участю представника закладу освіти та беруться на облік підприємством (установою, організацією).

27. Нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), які сталися з особами, що утримуються в установах виконання покарань або слідчих ізоляторах, під час виконання ними робіт на підприємстві (в установі, організації) за спеціальними договорами під керівництвом посадових осіб такого підприємства (установи, організації), розслідуються комісією підприємства (установи, організації), на якому сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), за участю представника установи виконання покарань або слідчого ізолятора та беруться на облік підприємством (установою, організацією).

28. Розслідування та ведення обліку нещасних випадків та / або гострих професійних захворювань (отруєнь), що сталися з працівниками, які згідно з трудовим договором працюють у дипломатичних представництвах, консульських установах іноземних держав в

Україні, а також представництвах міжнародних організацій в Україні, здійснюються відповідно до законодавства з урахуванням привілеїв та імунітетів, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

29. Факт настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) на виробництві може бути встановлено у судовому порядку.

Якщо такий факт встановлено у судовому порядку і нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) не підлягають спеціальному розслідуванню, розслідування організовує підприємство (установа, організація), де сталися такі випадок та / або гостре професійне захворювання (отруєння), або його правонаступник у разі реорганізації цього підприємства (установи, організації).

У разі ліквідації підприємства (установи, організації) без правонаступника розслідування всіх нещасних випадків та / або гострих професійних захворювань (отруєнь), факт яких встановлено у судовому порядку, проводить спеціальна комісія, склад якої визначений пунктом 15 цього Порядку.

Ведення обліку таких нещасних випадків та / або гострих професійних захворювань (отруєнь) і вжиття заходів до запобігання аналогічним нещасним випадкам та / або гострим професійним захворюванням (отруєнням) здійснюється підприємством (установою, організацією), де сталися нещасний випадок та / або гостре професійне захворювання (отруєння), або його правонаступником у разі реорганізації такого підприємства (установи, організації) чи територіальним органом Пенсійного фонду України, якщо підприємство (установа, організація) ліквідовано без правонаступника.

Процедура проведення розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь)

30. Розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства (установи, організації) проводиться протягом п'яти робочих днів з дня утворення комісії.

У разі виникнення потреби у проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань для встановлення обставин і причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та у випадках, зазначених у **пункті 43** цього Порядку, розслідування може бути продовжене роботодавцем за письмовим погодженням з територіальним органом Держпраці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) або за місцезнаходженням підприємства (установи, організації) (у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів) до отримання відповідних висновків, матеріалів, відповідей, пояснень тощо.

31. Спеціальне розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) проводиться протягом 15 робочих днів.

У разі виникнення потреби в проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань, отримання відповідних висновків (органів досудового розслідування, закладів охорони здоров'я та судово-медичної експертизи тощо), а також додаткових пояснень від осіб, причетних до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), розслідування може бути продовжене наказом органу, який утворив спеціальну комісію, до отримання відповідних висновків, матеріалів, відповідей, пояснень тощо.

32. Потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа не входять до складу комісії, але мають право одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування, ознайомлюватися з матеріалами розслідування, отримувати витяги та копії з них, вносити пропозиції, подавати документи щодо нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), надавати відповідні пояснення, а також з метою сприяння об'єктивному та своєчасному розслідуванню надавати відповідну інформацію, документи та висновки або сприяти їх отриманню від відповідних органів, установ і закладів тощо.

33. Комісія (спеціальна комісія) зобов'язана:

провести засідання комісії (спеціальної комісії) з розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), на якому розглянути інформацію про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), розподілити функції між членами комісії, провести зустріч з потерпілим (членами його сім'ї чи уповноваженою ними особою) та скласти протоколи засідання комісії згідно з [додатком 4](#);

обстежити місце, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, та скласти відповідний протокол згідно з [додатком 5](#), розробити ескіз місця, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, згідно з [додатком 6](#) і провести фотографування місця настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії (у разі потреби та можливості); одержати письмові пояснення від роботодавця та його представників, посадових осіб, працівників підприємства (установи, організації), потерпілого (якщо це можливо) згідно з [додатком 7](#), опитати осіб - свідків нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та осіб, причетних до них, згідно з [додатком 8](#);

вивчити наявні на підприємстві документи та матеріали стосовно нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та у разі потреби надіслати запити до відповідних закладів охорони здоров'я для отримання медичних висновків щодо зв'язку нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) з впливом на потерпілого небезпечних (шкідливих) виробничих факторів та/або факторів важкості та напруженості трудового процесу;

визначити вид події, що призвела до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), причини нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та обладнання, устаткування, машини, механізми, транспортні засоби, експлуатація яких призвела до настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), відповідно до Класифікатора видів подій, причин, обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспортних засобів, що призвели до настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, згідно з [додатком 9](#);

визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці;

визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи тощо для встановлення причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

з'ясувати обставини та причини настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

визначити, пов'язані чи не пов'язані нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) з виробництвом;

установити осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

вивчити документи, що дають змогу відстежити походження нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) або використання (експлуатація) якої могло стати їх причиною (договори, товарно-супровідну документацію тощо), і подати інформацію про таку продукцію та документи про її походження до відповідного органу державного ринкового нагляду (у разі проведення спеціального розслідування);

розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), у тому числі пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з охорони праці;

скласти акти за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення) згідно з [додатком 11](#) у кількості, визначеній рішенням комісії (спеціальної комісії); у разі настання

групових нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) скласти акти за формою Н-1 на кожного потерпілого;

розглянути та підписати примірники актів за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення), а у разі незгоди члена комісії (спеціальної комісії) із змістом розділів 5, 7, 8 такого акта - обов'язково підписати ці акти з відміткою про наявність окремої думки, яка викладається членом комісії письмово, в якій він обґрунтовано викладає пропозиції до змісту розділів 5, 7, 8 акта (окрема думка додається до цих актів та є їх невід'ємною частиною);

у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, крім акта за формою Н-1, скласти картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5 (далі - картка за формою П-5) згідно з [додатком 22](#);

передати не пізніше наступного робочого дня після підписання актів за формою Н-1 матеріали розслідування та примірники таких актів керівнику підприємства (установи, організації) або органу, що утворив комісію (спеціальну комісію), для їх розгляду та затвердження;

дотримуватися вимог законодавства про інформацію щодо захисту персональних даних потерпілих та інших осіб, які зібрані в межах повноважень комісії (спеціальної комісії) під час проведення розслідування та задокументовані в акті за формою Н-1.

Засідання комісії (спеціальної комісії) вважається чинним, якщо на ньому присутні більшість її членів.

Участь голови комісії у засіданні комісії (спеціальної комісії) є обов'язковою.

Інформування членів комісії щодо часу та місця проведення її засідань покладається на голову комісії (спеціальної комісії) та здійснюється з використанням усіх наявних засобів зв'язку, в тому числі електронною поштою.

Прийняття рішень, складення та підписання документів за результатами засідання комісії (спеціальної комісії) здійснюється присутніми на її засіданні членами комісії.

Про прийняті на засіданні комісії рішення голова комісії (спеціальної комісії) зобов'язаний повідомити тих членів комісії, що були відсутні, з використанням усіх наявних засобів зв'язку, в тому числі електронною поштою.

34. Рішення щодо визнання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом приймається комісією (спеціальною комісією) шляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів членів комісії (спеціальної комісії) голос голови комісії (спеціальної комісії) є вирішальним.

35. Голова комісії (спеціальної комісії) зобов'язаний листом згідно з [додатком 3](#) до першого засідання комісії поінформувати потерпілого (членів його сім'ї чи уповноважену ними особу) про призначення розслідування, їх права, запросити до співпраці та на засідання комісії (спеціальної комісії), у подальшому надавати інформацію про хід проведення розслідування, ознайомити з матеріалами розслідування на заключному засіданні комісії (спеціальної комісії).

Інформація про хід проведення розслідування та його результати, зокрема, матеріали розслідування, можуть надаватися головою комісії (спеціальної комісії) потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі) на його (їх) запит з використанням усіх наявних засобів зв'язку, в тому числі електронній формі.

36. У разі виявлення в затвердженому акті за формою Н-1 недоліків у оформленні, що не впливають на об'єктивність розслідування, причини настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та висновки комісії (спеціальної комісії), відповідні зміни вносяться наказом роботодавця або органу, що утворив комісію (спеціальну комісію).

Копії наказу надсилаються всім організаціям та особам, представники яких брали участь у розслідуванні, та іншим представникам, визначеним цим Порядком, і є невід'ємним додатком до матеріалів розслідування.

37. У разі продовження строку спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) за наявності обставин, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом, спеціальною комісією протягом 10 робочих днів після продовження строку спеціального розслідування у разі потреби можуть бути складені та підписані тимчасові акти за формою Н-1 на потерпілого (потерпілих) для здійснення страхових виплат, що затверджуються керівником органу, який утворив спеціальну комісію.

У верхньому правому куті першого аркуша тимчасового акта з лицьового боку ставиться позначка "Тимчасовий".

Примірник затвердженого тимчасового акта надсилається роботодавцем в установленому порядку потерпілим (членам їх сімей чи уповноваженим ними особам), територіальному органу Пенсійного фонду України та долучається до матеріалів розслідування.

Після завершення спеціального розслідування складається акт за формою Н-1, у розділі 8 якого зазначається про скасування тимчасового акта за формою Н-1 і втрату ним чинності.

Складений після завершення спеціального розслідування акт за формою Н-1 не скасовує документи, що видані іншими організаціями на підставі тимчасового акта за формою Н-1.

38. Голова та члени комісії (спеціальної комісії) мають право одержувати усні та письмові пояснення щодо нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), проводити опитування роботодавця, посадових осіб та інших працівників підприємства (установи, організації), потерпілих, свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб.

Голова комісії (спеціальної комісії) має право надсилати необхідні запити під час розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), вносити пропозиції щодо розподілу функцій між членами комісії.

У разі невиконання членами комісії (спеціальної комісії) обов'язків, визначених цим Порядком, голова комісії (спеціальної комісії) має право надсилати керівникам органів (підприємств, установ, організацій тощо), представники яких входять до складу комісії (спеціальної комісії), подання про неналежне виконання ними обов'язків, визначених цим Порядком, та запит щодо визначення іншого представника для включення до складу комісії (спеціальної комісії).

39. Розслідування нещасних випадків, що сталися внаслідок події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів, проводиться з обов'язковим використанням відомостей (матеріалів) розслідування такої події (протокол огляду та ескіз місця події, пояснення свідків, висновки, постанови тощо), підготовлених відповідними органами (органами досудового розслідування).

На запит голови комісії (спеціальної комісії) відповідними органами (органами досудового розслідування) протягом 10 днів після закінчення досудового розслідування надаються відомості (матеріали) про обставини та причини події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів, а також осіб, які допустили порушення вимог законодавства.

У разі неотримання таких відомостей (матеріалів) за наявності обставин, за яких нещасний випадок визнається пов'язаним з виробництвом, комісією (спеціальною комісією) протягом 10 робочих днів після продовження строку розслідування (спеціального розслідування) на кожного потерпілого (крім осіб, причетних до керування транспортним засобом) складається, підписується та затверджується тимчасовий акт за **формою Н-1**, у розділах 6, 7, 9 якого зазначаються інформація, встановлена на час складання акта,

найменування органу, що проводить досудове розслідування, відомості про внесення події до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У розділі 9 тимчасового акта за формою Н-1, складеного на потерпілого внаслідок події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів, що користувався транспортним засобом, але не причетний до керування, робиться відповідний запис.

Після отримання відомостей (матеріалів) розслідування події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів від відповідного органу (органу досудового розслідування) або рішення суду складається акт за формою Н-1, у розділі 8 якого зазначаються відомості про скасування тимчасового акта за формою Н-1 і втрату ним чинності.

40. У разі коли спеціальна комісія під час розслідування випадку зникнення потерпілого під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків отримає висновок від органів досудового розслідування та/або встановить, що обставини зникнення потерпілого дають підстави припускати його загибель від нещасного випадку, пов'язаного з виконанням трудових (посадових) обов'язків, складається та затверджується тимчасовий акт за формою Н-1 з відповідним висновком, що видається сім'ї потерпілого або уповноваженій особі, яка представляє її інтереси, для звернення до суду із заявою про оголошення потерпілого померлим.

Після оголошення судом потерпілого померлим спеціальна комісія складає та подає на затвердження керівнику територіального органу, що утворив спеціальну комісію, акт за формою Н-1, у розділі 8 якого зазначаються відомості про скасування тимчасового акта за формою Н-1 і втрату ним чинності.

41. За рішенням комісії (спеціальної комісії) у разі необхідності проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків та експертизи для встановлення обставин і причин нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та розроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) наказом роботодавця або органу, що утворив комісію (спеціальну комісію), може утворюватися експертна комісія за погодженням з органами, організаціями, установами тощо, представники яких залучаються до її роботи.

До складу експертної комісії можуть включатися компетентні в сфері спеціальних знань фахівці та спеціалісти провідних (базових) науково-дослідних, проектно-конструкторських, експертних та інших організацій, органів виконавчої влади, а також незалежні експерти відповідних напрямів.

Експертна комісія з метою надання обґрунтованих відповідей на поставлені комісією (спеціальною комісією) питання під час своєї роботи має право:

- ознайомлюватися з обставинами нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), матеріалами розслідування та обстежувати місце нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- проводити відбір проб повітря, інших речовин і матеріалів, лабораторні дослідження, випробування, технічні розрахунки та фотозйомку місця нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) (у разі потреби та можливості);

- доступу до необхідної технічної документації, огляду машин, механізмів, устаткування, інших речовин і матеріалів тощо, що стали причиною нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- отримувати додаткові матеріали та інформацію, що стосуються даного нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- формулювати до комісії (спеціальної комісії) запити з питань, що потребують додаткового з'ясування у потерпілих і свідків.

За результатами роботи експертна комісія зобов'язана скласти висновок, в якому повинна надати обґрунтовані та об'єктивні відповіді на поставлені комісією (спеціальною комісією) питання.

Зазначений висновок використовується комісією (спеціальною комісією) під час складання акта за формою Н-1 і є невід'ємною частиною матеріалів розслідування.

Відшкодування витрат, пов'язаних з діяльністю експертної комісії та залучених до її роботи фахівців і спеціалістів, покладається на підприємство (установу, організацію), на якому сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), працівником якого був потерпілий, на підставі наданих експертною комісією документів, що містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення.

42. У разі проведення лабораторних досліджень, експертизи, випробувань експертно-технічними центрами, дослідними, випробувальними лабораторіями та іншими підрозділами (групами) технічної підтримки, які функціонують у складі підприємств (установ, організацій), що належать до сфери управління Держпраці, висновки щодо причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та пропозиції щодо заходів запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) надаються зазначеними організаціями на запит голови комісії (спеціальної комісії).

43. Заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит роботодавця, голови комісії (спеціальної комісії), потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні безоплатно надавати у найкоротший строк матеріали та висновки щодо нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), а у разі, коли необхідні висновки судово-гістологічної та судово-токсикологічної експертизи, - після проведення цих досліджень.

44. На запит голови комісії (спеціальної комісії), потерпілого (членів його сім'ї або уповноваженої ними особи) заклади охорони здоров'я у найкоротший строк безоплатно надають необхідний для проведення розслідування медичний висновок про встановлення зв'язку (або його відсутність) погіршення стану здоров'я працівника з впливом на нього шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, а також наявності протипоказань за станом здоров'я виконувати роботу потерпілим.

До запиту долучаються матеріали, що містять необхідні відомості про обставини нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), результати дослідження умов праці та виробничого середовища, зокрема кількісні та якісні характеристики небезпечних, шкідливих виробничих факторів та/або факторів важкості чи напруженості трудового процесу, які передували настанню нещасного випадку.

45. Роботодавець зобов'язаний:

створити належні умови для роботи комісії (спеціальної комісії), зокрема забезпечити приміщенням, засобами зв'язку, оргтехнікою, автотранспортом, спецодягом, спецвзуттям (у разі потреби), канцелярським приладдям тощо, а також за рішенням комісії (спеціальної комісії) залучити до роботи експертів, інших спеціалістів;

забезпечити виконання за рішенням комісії (спеціальної комісії) додаткової фотозйомки місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), об'єктів, устаткування, інструментів, надання технічної документації та інших документів, необхідних для розслідування, а також проведення необхідних лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи (науково-технічної, медичної тощо);

забезпечити належне виконання обов'язків у роботі комісії (спеціальної комісії) представників підприємства (установи, організації), а у разі невиконання - внести відповідні зміни;

розглянути протягом двох робочих днів після складення актів за **формою Н-1** матеріали розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), підготовлені комісією, затвердити примірники актів за формою Н-1;

організувати друкування, тиражування та формування протягом п'яти робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 необхідної кількості копій матеріалів розслідування (спеціального розслідування) разом з актами за формою Н-1, їх прошиття та нумерацію;

видати протягом двох робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 наказ про вжиття запропонованих комісією (спеціальною комісією) заходів до запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) у визначені в акті за формою Н-1 строки та надати (надіслати) його органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні, у подальшому в письмовій формі інформувати їх про стан вжиття заходів;

притягнути згідно із законодавством до відповідальності працівників, дії або бездіяльність яких призвели до настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та які допустили порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;

компенсувати витрати, пов'язані з діяльністю комісії (спеціальної комісії) та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів, проведенням технічної експертизи чи роботи експертної комісії, на підставі документів, що містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення;

відшкодувати витрати, пов'язані з відрядженням працівників, які є членами комісії (спеціальної комісії), та інших залучених до її роботи осіб, у розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження за рахунок валових витрат шляхом перерахування відповідної суми на реєстраційні рахунки бюджетних установ в органах Казначейства та поточні рахунки суб'єктів господарювання у банківських установах України.

46. Голова (заступник Голови) Держпраці або керівник її територіального органу, що утворив спеціальну комісію, повинен протягом трьох робочих днів після надходження матеріалів спеціального розслідування розглянути їх та затвердити примірники акта за формою Н-1 або у разі виявлення порушень вимог Порядку, допущених спеціальною комісією під час проведення розслідування та оформлення матеріалів, повернути їх на доопрацювання з обґрунтуванням причини, продовживши наказом строк розслідування до 10 робочих днів.

Спеціальна комісія зобов'язана розглянути та врахувати обґрунтування Голови (заступника Голови) Держпраці або керівника її територіального органу, що утворив спеціальну комісію, а у разі незгоди вмотивовано його відхилити.

47. Протягом трьох робочих днів після формування матеріалів розслідування роботодавець повинен надіслати їх:

територіальному органу Держпраці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), а у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів - за місцем реєстрації підприємства (установи, організації);

Держпраці (у разі проведення спеціального розслідування);

Національному науково-дослідному інституту промислової безпеки та охорони праці для проведення аналізу стану виробничого травматизму та аварій на виробництві, розроблення відповідних профілактичних заходів щодо запобігання їм (у разі проведення спеціального розслідування);

лікарю-профпатологу за місцезнаходженням підприємства (установи, організації), їх об'єктів, на яких сталося гостре професійне захворювання (отруєння);

територіальному органу Пенсійного фонду України за місцем реєстрації підприємства (установи, організації);

органу поліції (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків);

іншим підприємствам (установам, організаціям), представники яких брали участь у проведенні розслідування (у разі необхідності).

Потерпілому, членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі надається акт за формою Н-1 разом з документами, зазначеними у пункті 12 приміток до [додатка 11](#).

48. У разі проведення повторного розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), що вже проводилося на підставі нормативно-правового акта, який на момент проведення повторного розслідування втратив чинність, для визнання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом застосовується нормативно-правовий акт, під час дії якого вони сталися, а оформлення матеріалів розслідування здійснюється відповідно до вимог цього Порядку.

49. До матеріалів розслідування (спеціального розслідування) належать такі документи та їх копії:

- екстрене повідомлення закладу охорони здоров'я про звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння);

- повідомлення роботодавця (замовника робіт) про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), звернення органу досудового розслідування, інформація, отримана з інших джерел (звернення юридичних і фізичних осіб тощо), рішення (постанова) суду про проведення розслідування чи повторного розслідування або про встановлення факту настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) у судовому порядку;

- копія наказу про утворення комісії з розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- копія наказу про продовження строку розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- копія наказу про утворення експертної комісії;

- примірник (копія) акта за формою Н-1;

- лист потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі) про утворення комісії з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та запрошення до співпраці;

- протоколи засідання комісії (спеціальної комісії) з розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) щодо розподілу обов'язків, зустрічі з потерпілим (членами його сім'ї чи уповноваженою ними особою);

- протокол огляду місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння);

- ескіз місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), необхідні плани, схеми, фотознімки такого місця, пошкоджених об'єктів, устаткування, інструментів тощо;

- пояснювальні записки та протоколи опитування посадових осіб, потерпілих, свідків нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та інших осіб;

- висновок експертизи (технічної, науково-технічної, медичної тощо) у разі проведення та/або експертної комісії у разі її утворення;

- копії протоколів технічного огляду транспортних засобів, результати діагностики обладнання (устаткування), випробувань і вимірювань електроустановок тощо;

- копії документів про проходження потерпілим навчання та інструктажів з питань охорони праці;

копії документів про забезпечення потерпілого засобами індивідуального та колективного захисту;

копії документів про проходження потерпілим попереднього та періодичного медичних оглядів;

висновок про діагноз, причини смерті або характер і ступінь тяжкості травми потерпілого, стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння потерпілого;

результати додаткових лабораторних досліджень шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, проведених установами, організаціями, лабораторіями, яким надано право проводити такі дослідження (у разі їх проведення);

запити до органів та установ про надання відповідних висновків і матеріалів;

відповіді (висновки) органів та установ;

копії декларацій відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці або дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки відповідно до [Порядку](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1107 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 84, ст. 3077);

витяги з нормативно-правових актів щодо охорони праці, вимоги яких порушені;

копії приписів служби охорони праці підприємства (установи, організації) (які стосуються даного випадку, об'єкта, цеху, дільниці тощо);

копії актів перевірок і розпорядчих документів територіальних органів Держпраці, постанов (ухвал) судових інстанцій (за наявності) - у разі проведення спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

копії протоколів про адміністративні правопорушення, що стосуються нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), виданих роботодавцеві посадовими особами територіальних органів Держпраці під час проведення спеціального розслідування (за наявності);

інформація щодо відповідності встановленим вимогам нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) або використання (експлуатація) якої могло стати їх причиною (однією із причин), - у разі проведення спеціального розслідування;

інші документи залежно від обставин і причин нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) за рішенням комісії.

У разі проведення спеціального розслідування випадку смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків до матеріалів розслідування належать:

повідомлення роботодавця (замовника робіт) про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), звернення органу досудового розслідування, інформація, отримана з інших джерел (звернення юридичних і фізичних осіб тощо), рішення (постанова) суду про проведення розслідування чи повторного розслідування або про встановлення факту настання нещасного випадку в судовому порядку;

копія наказу Держпраці про утворення спеціальної комісії;

копія наказу Держпраці про продовження строку спеціального розслідування;

примірник (копія) акта за [формою Н-1](#);

медичний висновок про причини смерті, стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння;

протокол огляду місця, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), за встановленою формою;

протокол зустрічі членів спеціальної комісії з членами сім'ї потерпілого чи уповноваженою особою, яка представляє їх інтереси;

інші документи залежно від обставин і причин настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків.

Документи, що отримані, використані та складені комісією (спеціальною комісією) під час проведення розслідування, зазначаються окремим переліком і належать до матеріалів розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії.

Підписання членами комісії (спеціальної комісії) протоколів, актів та інших документів, передбачених Порядком, та затвердження їх роботодавцем, який утворив комісію, або керівником органу, що утворив спеціальну комісію, може здійснюватися також шляхом накладення електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису такої особи.

50. Кількість актів за формою Н-1 визначається рішенням комісії (спеціальної комісії).

Оригінали акта за формою Н-1 надаються потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженим ними особі), територіальному органу Пенсійного фонду України, підприємству (установі, організації) або місцевій держадміністрації чи органу місцевого самоврядування (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства).

Іншим органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), надається копія акта.

51. У разі повторного розслідування (спеціального розслідування) у розділі 6 акта за формою Н-1 "Висновок комісії" робиться запис про визнання акта за формою Н-1 попереднього розслідування недійсним. Матеріали додаткового чи повторного спеціального розслідування надсилаються згідно з вимогами цього Порядку.

Відповідні зміни вносяться до журналу реєстрації осіб, які потерпіли від нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) на виробництві.

52. Обставини, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом, є:

1) виконання потерпілим трудових (посадових) обов'язків згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства (установи, організації), у тому числі у відрядженні (згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства (установи, організації), на яке він відряджений);

2) перебування потерпілого на робочому місці, на території підприємства (установи, організації) або в іншому місці під час виконання трудових (посадових) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття на підприємство (в установу, організацію) до відбуття з нього, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації), у тому числі в робочий і надурочний час;

3) підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування працівника з цією метою по території підприємства (установи, організації) перед початком роботи та після її закінчення;

4) виконання завдань за письмовим розпорядженням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні;

5) виконання потерпілим дій в інтересах підприємства (установи, організації), де він працює, що не належать до його трудових (посадових) обов'язків;

6) раптова смерть внаслідок гострої серцево-судинної недостатності, ішемічного інсульту, серцево-судинної недостатності або порушення мозкового кровообігу під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво (реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення

геологорозвідувальних робіт під землею) або після підйому на поверхню з даною ознакою, що підтверджено медичним висновком;

7) раптове погіршення стану здоров'я потерпілого, одержання травм або його смерть під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або у разі, коли потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, а робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку;

8) проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству (установі, організації), або на іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору з іншим підприємством (установою, організацією);

9) проїзд згідно з установленим завданням і маршрутом до місця чи з місця відрядження на транспортному засобі (громадському, власному чи службовому тощо, в тому числі наданому іншим підприємством (установою, організацією) на підставі письмової угоди з роботодавцем про надання послуг з перевезення), що підтверджується документально та відшкодовується роботодавцем;

10) використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства (установи, організації) з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця (безпосереднього керівника робіт);

11) перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, в тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу;

12) прямування до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця;

13) перебування на території підприємства (установи, організації) або в іншому визначеному роботодавцем місці у зв'язку з проведенням виробничої наради, одержанням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду, навчання тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних і кваліфікаційних конкурсів, спортивних заходів, передбачених колективним договором, за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

14) надання підприємством (установою, організацією) благодійної допомоги іншим підприємствам (установам, організаціям) за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

15) однократний вплив на працівника шкідливих чи небезпечних виробничих факторів, внаслідок яких у нього виникло гостре професійне захворювання (отруєння), за наявності висновку закладу охорони здоров'я;

16) вплив небезпечних, шкідливих або інших виробничих факторів під час технологічної перерви або перерви для відпочинку чи харчування на території підприємства (установи, організації) згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, що підтверджено висновком закладу охорони здоров'я або експертної комісії;

17) заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень іншою особою або його вбивство під час виконання чи у зв'язку з виконанням трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства (установи, організації) незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування з іншою особою особистих стосунків невиробничого характеру, що встановлено комісією з розслідування та/або підтверджено висновком компетентних органів;

18) погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання та транспортування;

19) ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством (установою, організацією);

20) скоєння самогубства працівником плавскладу на суднах морського, річкового та рибопромислового флоту в разі перевищення обумовленого колективним договором строку перебування у рейсі або його смерті під час перебування у рейсі внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу;

21) оголошення працівника померлим внаслідок зникнення під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків (відповідно до ухваленого рішення суду);

22) одержання травм під час використання транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів тощо, що належать і використовуються підприємством (установою, організацією), у разі їх несправності, що підтверджено відповідними висновками;

23) одержання травм або смерть потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків у разі перебування його у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, підтвердженого відповідним медичним висновком, за наявності технічних або організаційних причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) або у разі, коли потерпілий не був відсторонений від виконання робіт відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації) або колективного договору;

24) виконання фізичною особою - підприємцем виду робіт, зазначеного в документах обов'язкової звітності, за обставин, зазначених у **підпунктах 1-23** цього пункту;

25) виконання робіт особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства за обставин, зазначених у **підпунктах 1-23** цього пункту;

26) виконання робіт особою, яка фактично допущена до роботи без оформлення трудового договору (контракту), у разі підтвердження факту перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем за обставин, зазначених у **підпунктах 1-23** цього пункту.

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії на виробництві, визначений **удодатку 10**.

53. Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються не пов'язаними з виробництвом у разі вчинення потерпілим кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами; смерті працівника від загального захворювання або самогубства, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

Контроль, облік і звітність щодо нещасних випадків, гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій

54. Контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій, підготовкою матеріалів розслідування, веденням їх обліку, вжиттям заходів до усунення причин їх настання здійснюють Держпраці та територіальні органи Пенсійного фонду України відповідно до компетенції.

Громадський контроль здійснюють профспілки через свої виборні органи та представників, а також уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці у разі відсутності на підприємстві (в установі, організації) профспілки.

Зазначені в цьому пункті органи та особи у разі виявлення порушень вимог цього Порядку та/або у зв'язку з надходженням від потерпілого (члена його сім'ї чи уповноваженої

ними особи) обґрунтованого звернення разом з підтвердними документами щодо незгоди з висновками комісії стосовно обставин та причин нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) вживають відповідно до компетенції заходів для проведення повторного розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), затвердження чи перегляду затвердженого акта за **формою Н-1**.

55. Посадова особа Держпраці або її територіального органу має право перевіряти об'єктивність розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства (установи, організації), якість оформлених матеріалів та їх відповідність вимогам цього Порядку, а також отримувати іншу інформацію та документи від роботодавця, що стосуються нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння).

За результатами перевірки матеріалів розслідування та/або у разі відмови роботодавця провести розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) чи скласти або затвердити акт за формою Н-1, а також у разі приховування факту нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) посадова особа Держпраці або її територіального органу має право видавати обов'язковий до виконання припис за формою Н-9 згідно з **додатком 24** щодо проведення розслідування, оформлення матеріалів розслідування відповідно до вимог цього Порядку.

56. Роботодавець після одержання обов'язкового до виконання припису за **формою Н-9** зобов'язаний протягом 10 робочих днів забезпечити вжиття зазначених у ньому заходів, а також притягти до відповідальності працівників, які допустили порушення вимог законодавства. Про вжиття заходів роботодавець письмово повідомляє Держпраці або її територіальному органу в установленій у приписі строк.

57. За результатами перевірки об'єктивності розслідування, проведеного комісією підприємства (установи, організації), та у разі виявлення факту недотримання вимог нормативно-правових актів з охорони та гігієни праці під час визначення відповідності умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці, з'ясування обставин і причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), встановлення осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці, розроблення плану заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням) Держпраці або її територіальним органом може бути прийнято рішення про призначення одного спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння).

Якщо Держпраці не прийнято рішення про проведення спеціального розслідування, результати роботи комісії, утвореної роботодавцем, оскаржуються потерпілим (членами його сім'ї чи уповноваженою ними особою) лише у судовому порядку.

Рішення комісії (спеціальної комісії), зміст акта за **формою Н-1** можуть бути оскаржені в судовому порядку потерпілим, членами його сім'ї або уповноваженою ними особою, територіальним органом Пенсійного фонду України, а також іншими органами, установами, підприємствами та організаціями, представники яких брали участь у розслідуванні (спеціальному розслідуванні).

58. Протягом трьох років з дати отримання акта за формою Н-1 потерпілий, член його сім'ї чи уповноважена ними особа або органи, установи та організації, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), мають право звернутися до роботодавця, Держпраці або її територіального органу щодо призначення повторного розслідування (спеціального розслідування) у зв'язку з незгодою з обставинами та причинами настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та/або з висновком комісії, які викладені в акті за формою Н-1.

За наявності документів, що можуть суттєво вплинути на висновки комісії (спеціальної комісії), роботодавцем, Держпраці або її територіальним органом (або юридичною особою,

яка утворювала комісію, та її органом управління) вживаються заходи до призначення повторного розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння).

59. Голова Держпраці або керівник її територіального органу в разі невиконання спеціальною комісією визначених цим Порядком обов'язків має право призначити повторне спеціальне розслідування нещасного випадку, притягти до відповідальності посадових осіб територіального органу Держпраці та підприємства (установи, організації), які допустили порушення вимог цього Порядку.

Повторне розслідування (спеціальне розслідування) нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) проводиться комісією (спеціальною комісією) в іншому складі (із заміною всіх членів комісії).

Висновки повторного спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) можуть бути оскаржені лише у судовому порядку.

60. Орган досудового розслідування, яким внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про кримінальне правопорушення, на запит Держпраці або її територіального органу протягом місяця після надходження матеріалів спеціального розслідування надає інформацію про рішення, яке прийнято за результатами їх розгляду.

61. Оригінали затверджених актів за формою Н-1 разом з іншими матеріалами розслідування зберігаються роботодавцем і територіальним органом Пенсійного фонду України відповідно до строків зберігання, нормативно встановлених типовими та галузевими переліками видів документів, затвердженими відповідно до законодавства.

Підприємство (установа, організація), на (в) яких сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) з працівником під час виконання завдання в інтересах свого підприємства (установи, організації) на території (об'єкті) іншого підприємства (установи, організації), зберігає примірник акта за формою Н-1 протягом періоду, необхідного для здійснення передбачених актом заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), але не менше ніж один рік.

У разі реорганізації підприємства (установи, організації) матеріали розслідування передаються його правонаступнику, а у разі ліквідації підприємства (установи, організації) - до державного архіву.

62. Усі нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), аварії, що сталися на виробництві, реєструються у журналі за формами згідно з [додатками 26 та 27](#).

63. Облік нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій ведуть:

підприємства (установи, організації), органи управління та наглядові ради підприємства (у разі їх утворення) - нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій;

територіальні органи Пенсійного фонду України - усіх нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), у розслідуванні яких брали участь представники Пенсійного фонду України.

Облік нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), що сталися з особами, які допущені до роботи без оформлення трудового договору (контракту), ведеться роботодавцем, з яким встановлено факт перебування потерпілого у трудових відносинах.

Держпраці та її територіальні органи, міністерства (інші центральні органи виконавчої влади, державні органи), місцеві держадміністрації ведуть оперативний облік нещасних випадків, що підлягають спеціальному розслідуванню, постраждалих від гострих професійних захворювань (отруєнь) та/або аварій.

64. Після закінчення періоду тимчасової непрацездатності потерпілого роботодавець протягом 10 робочих днів складає відомості про наслідки нещасного випадку та/або гострого

професійного захворювання (отруєнь), аварії за формою Н-2 (далі - повідомлення за формою Н-2) згідно з **додатком 25**, де зазначається про закінчення періоду тимчасової непрацездатності потерпілого; смерть потерпілого внаслідок раптового погіршення стану здоров'я, що підтверджується висновком закладу охорони здоров'я; встановлення заключного діагнозу; смерть потерпілого внаслідок нещасного випадку, що стався раніше, що підтверджується висновком судово-медичної експертизи про наслідковий зв'язок з нещасним випадком; встановлення інвалідності потерпілому чи його смерть внаслідок одержаної ним травми.

Повідомлення за формою Н-2 протягом трьох робочих днів надсилається роботодавцем організаціям та особам, яким надсилались акти за формою Н-1, додається до матеріалів розслідування та зберігається разом з ними відповідно до вимог цього Порядку.

65. Держпраці та Пенсійний фонд України надають дані щодо нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві Держстату для проведення державного статистичного спостереження.

66. Порядок надання даних Держстату визначається відповідними угодами.

67. Роботодавець зобов'язаний провести аналіз причин настання нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій за підсумками кварталу, півріччя, року і розробити та виконати план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), аваріям.

68. Уповноважені органи чи наглядові ради підприємств (у разі їх утворення), міністерства, інші державні органи, місцеві держадміністрації зобов'язані на підставі актів за формою Н-1 проводити аналіз обставин і причин настання нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій за підсумками півріччя та року, доводити його результати до відома підприємств (установ, організацій), а також розробляти плани заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), аваріям.

69. Держпраці та Пенсійний фонд України та їх територіальні органи, профспілки перевіряють відповідно до компетенції ефективність роботи з профілактики нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій і вживають заходів до усунення виявлених порушень вимог цього Порядку згідно із законодавством.

ПЕРЕЛІК

обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування від нещасного випадку (професійного захворювання (отруєння)/аварії) на виробництві

1. Виконання трудових (посадових) обов'язків за режимом роботи підприємства, у тому числі у відрядженні (за режимом роботи підприємства (установи, організації), на яке він був відряджений), крім випадків вчинення потерпілим кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими обставинами.

2. Перебування потерпілого на робочому місці, на території підприємства (установи, організації) або в іншому місці під час виконання трудових (посадових) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття на підприємство (в установу, організацію) до відбуття з нього, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації), в тому числі у робочий та надурочний час.

3. Підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знярядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування працівника з цією метою по території підприємства (установи, організації) перед початком роботи і після її закінчення.

4. Виконання завдань за письмовим розпорядженням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні.

5. Виконання потерпілим дій в інтересах підприємства (установи, організації), на (в) якому він працює, що не належать до його трудових (посадових) обов'язків.

6. Раптова смерть внаслідок гострої серцево-судинної недостатності, ішемічного інсульту, серцево-судинної недостатності або порушення мозкового кровообігу під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво (реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення геологорозвідувальних робіт під землею) або після підйому на поверхню з даною ознакою, що підтверджено медичним висновком.

7. Раптове погіршення стану здоров'я потерпілого, одержання травм або його смерть під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу небезпечних чи шкідливих виробничих факторів та/або факторів важкості чи напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або якщо потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, а роботи, що виконувалися, протипоказані потерпілому відповідно до медичного висновку.

8. Проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству (установі, організації), або іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору з іншим підприємством (установою, організацією).

9. Проїзд згідно з установленим завданням і маршрутом до місця чи з місця відрядження на транспортному засобі (громадському, власному чи службовому тощо, у тому числі наданому іншим підприємством (установою, організацією) на підставі письмової угоди з роботодавцем про надання послуг з перевезення), що підтверджується документально і відшкодовується роботодавцем.

10. Використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства (установи, організації) з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця (безпосереднього керівника робіт).

11. Перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього небезпечних чи шкідливих виробничих факторів чи середовища.

12. Прямування до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця.

13. Перебування на території підприємства (установи, організації) або в іншому визначеному роботодавцем місці у зв'язку з проведенням виробничої наради, одержанням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду, навчання тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних та кваліфікаційних конкурсів, спортивних заходів, передбачених колективним договором, за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця.

14. Надання підприємством (установою, організацією) благодійної допомоги іншим підприємствам, установам, організаціям за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця.

15. Однократний вплив на працівника шкідливих чи небезпечних виробничих факторів, внаслідок яких у нього виникло гостре професійне захворювання (отруєння) за наявності висновку закладу охорони здоров'я.

16. Вплив небезпечних, шкідливих або інших виробничих факторів під час технологічної перерви або перерви для відпочинку чи харчування на території підприємства (установи, організації) згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, що підтверджено висновком закладу охорони здоров'я або експертної комісії.

17. Заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень іншою особою або його вбивство під час виконання чи у зв'язку з виконанням трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства (установи, організації) незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування з іншою особою особистих стосунків невиробничого характеру, що встановлено комісією з розслідування та/або підтверджено висновком компетентних органів.

18. Погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання і транспортування.

19. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством (установою, організацією).

20. Скоєння самогубства працівником плавскладу на суднах морського, річкового та рибпромислового флоту в разі перевищення обумовленого колективним договором строку перебування у рейсі або його смерті під час перебування у рейсі внаслідок впливу психофізіологічних, небезпечних чи шкідливих виробничих факторів.

21. Оголошення працівника померлим внаслідок зникнення під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків (відповідно до ухваленого рішення суду).

22. Одержання травм під час використання транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів тощо, які належать та використовуються підприємством (установою, організацією), у разі їх несправності, що підтверджено відповідними висновками.

23. Одержання травм або смерть потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків, у разі перебування його у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, підтвердженого відповідним медичним висновком, за наявності технічних або організаційних причин настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння) або якщо потерпілий не був відсторонений від виконання робіт відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації) або колективного договору.

24. Виконання фізичною особою - підприємцем виду робіт, зазначеного в документах обов'язкової звітності, за обставин, перелічених у [пунктах 1-23](#) цього переліку.

25. Виконання робіт особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства за обставин, перелічених у [пунктах 1-23](#) цього переліку.

26. Виконання робіт особою, яка фактично допущена до роботи без оформлення трудового договору (контракту), у разі підтвердження факту перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем, за обставин, перелічених у [пунктах 1-23](#) цього переліку.

27. Вплив на працівника шкідливих чи небезпечних виробничих факторів, внаслідок яких у нього виникло хронічне професійне захворювання.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАПИЛЕНOSTІ ПОВІТРЯНОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИРОБНИЧОМУ ПРИМІЩЕННІ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Від наявності повітря залежить життя людини, а від якості його здоров'я та самопочуття. Повітря – один з основних факторів, що забезпечує життєдіяльність людини у всіх сферах її перебування. Пил та хімічні речовини,

які проникають в організм в умовах виробництва навіть у відносно невеликих кількостях, викликають порушення нормальної життєдіяльності та професійні отруєння. Пил заповнює пори шкіри людини, ускладнюючи потовиділення, що призводить з одного боку до гіпертермії організму (перегріву), з другого до сухості шкіри, її обезжирення та розвитку захворювань. Під впливом пилу відбувається запалення слизової оболонки очей, що найчастіше призводить до кон'юнктивіту. Пил може бути носієм мікробів, грибків, кліщів і яєць гельмінтів. Відомий пиловий шлях передачі вірусів грипу, кору, натуральної та вітряної віспи, палички туберкульозу, дифтерії, сибірки, чуми, туляремії та інших захворювань. Радіоактивний пилу викликає внутрішнє опромінення організму.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 4, пункт 4.2) студент повинен за даними експериментальних досліджень (таблиця 7.1) провести їх обробку (пункт 3), дати відповіді на контрольні питання (пункт 4) та пройти тестування (пункт 5).

Таблиця 7.1

Перша буква прізвища	Температура повітря у приміщенні, $t, ^\circ\text{C}$	Барометричний тиск, P , мм рт. ст.	Перша буква імені	Вид пилу	Маса фільтру до відбору проби, m_1 , мг	Маса фільтру після відбору проби, m_2 , мг	Тривалість відбору проби, τ , хв.	Об'ємні витрати повітря, L , л/хв.
А, Б	22	745	А, Б	Тальк	160	161	10	5
В	18	755	В	Скляне волокно	160	160,3	5	8
Г	17	760	Г	Мідь	160	160,5	11	9
Д	20	740	Д	Ртуть	160	160,05	15	12
Е	19	750	Е	Свинець	160	160,02	12	10
Є, Й	14	765	Є, Й	Марганець	160	160,03	14	15
Ж	25	745	Ж	Мінеральне волокно	160	161,2	10	12
З	28	755	З	Чавун	160	161,3	9	14
І, Ш	20	760	І, Ш	Вугілля	160	160,2	12	15
Ї, Щ	19	740	Ї, Щ	Скляне волокно	160	160,3	13	10
К	16	750	К	Вугілля	160	160,4	14	10

Л	13	765	Л	Чайний пил	160	160,2	14	9
М	24	745	М	Вапняк	160	161,2	13	14
Н	19	755	Н	Доломіт	160	160,1	12	12
О, Я	16,5	760	О, Я	Зерновий пил	160	161,5	10	13
П	15,5	740	П	Чайний пил	160	160,5	8	10
Р	16	750	Р	Слюда-флагоніт,	160	160,3	13	9
С	12,5	765	С	Скляне волокно	160	160,4	14	11
Т	15	745	Т	Мідь	160	160,2	14	15
У, Ц	11	755	У, Ц	Ртуть	160	160,05	12	14
Ф, Ю	19,5	760	Ф, Ю	Свинець	160	160,1	9	13
Х, Ч	17	740	Х, Ч	Зерновий пил	160	160,05	3	5

3 ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

В результаті проведених досліджень запиленості повітря ваговим методом за допомогою аспіратора отримані наступні дані (таблиця 7.1).

Контроль проби повітря виконується в зоні дихання людини (на висоті 1,5...2,0 м від рівня підлоги для роботи яка виконується стоячи, на висоті 1,0...1,5 м від рівня підлоги для роботи яка виконується сидячи) з урахуванням місць утворення шкідливих речовин і шляхів, якими вони потрапляють в робочу зону. У кожній точці робочої зони беруть декілька проб (не менше трьох).

3.1 Об'єм повітря, який пройшов через фільтр при температурі дослідів t , м³:

$$V_t = L \cdot \tau / 1000$$

3.2 Об'єм повітря, яке пройшов через фільтр і приведений до нормальних умов, м³:

$$V_o = (V_t \cdot 293 \cdot P) / (760(273+t))$$

3.3 Маса затриманого пилу, мг:

$$\Delta m = m_2 - m_1$$

3.4 Масова концентрація пилу, мг/м³:

$$C = \Delta m / V_o$$

3.5 Провести оцінку (перевищує чи ні ГДК) рівня запиленості у виробничому приміщенні, порівнявши результат розрахунку з вимогами санітарних норм ГОСТ 12.1.007-76 Система стандартів безпеки праці. Шкідливі речовини. Класифікація і загальні вимоги безпеки (таблиця 7.2).

Таблиця 7.2

№	Речовина	ГДК, мг/м ³	Клас шкідливості
1	Тальк, слюда-флагоніт, мусковіт	4	4
2	Мінеральне і скляне волокно	4	3
3	Мідь	1	2
4	Ртуть металічна	0,005	1
5	Свинець та його сполуки	0,01	1
6	Марганець	0,3	2
7	Залізний та нікелевий концентрат (пил)	4	3
8	Чавун	6	3
9	Вугілля (пил)	10	3
10	Хлор	1	2
11	Луги їдкі	0,5	2
12	Кислота соляна	5	3
13	Вапняк	6	4
14	Доломіт	6	4
15	Зерновий пил	4	4
16	Чайний пил	3	3

4 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що називається пилом?
2. Що таке аерозоль і аерогель?
3. Що називається шкідливою речовиною?
4. Що таке гранично допустима концентрація шкідливої речовини?
5. За яким параметром шкідливі речовини в повітрі робочої зони поділяються на класи небезпеки?
6. Яка тривалість робочого тижня в Україні?
7. Для шкідливих речовин якого класу небезпеки запроваджується безперервний контроль, а для яких періодичний?
8. Сутність вагового методу визначення концентрації пилу у повітрі виробничого приміщення.
9. Якого розміру частинки вважаються найбільш небезпечним для людини?
10. Засоби індивідуального захисту від пилу.

5 ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Гранично - допустима концентрація (ГДК) шкідливої речовини – це концентрація, при якій можливо знаходитися:

а) 40 годин на тиждень; б) короткочасно (не більше 2 годин на добу); в) 6 годин на день; г) не залежить від часу перебування; д) 12 годин на день;

2. За яким показником шкідливі речовини відносяться до класу небезпеки?:

а) вплив на організм людини; б) дисперсність; в) токсичність; г) гранично - допустима концентрація; д) походження.

3. Які хімічні речовини викликають алергічні реакції організму?:

а) загальнотоксичні; б) подразнюючі; в) сенсibiliзуючі; г) канцерогенні; д) мутагенні.

4. Які хімічні речовини викликають онкологічні захворювання?:

а) загальнотоксичні; б) подразнюючі; в) сенсibiliзуючі; г) канцерогенні; д) мутагенні.

5. Які хімічні речовини викликають отруєння усього організму?:

а) загальнотоксичні; б) подразнюючі; в) сенсibiliзуючі; г) канцерогенні; д) мутагенні.

6. Які хімічні речовини викликають зміну спадкової інформації?:

а) загальнотоксичні; б) подразнюючі; в) сенсibiliзуючі; г) канцерогенні; д) мутагенні.

7. Який розмір частинок пилу найбільш небезпечний для людини?:

а) 150 мкм; б) 90 мкм; в) 30 мкм; г) 8 мкм; д) 2 мкм.

8. Безперервний контроль за величиною концентрації шкідливої речовини в повітрі робочої зони запроваджують у приміщеннях, де присутні речовини:

а) 1, 2 та 3 класу небезпеки; б) 1 та 2 класу небезпеки; в) 1, 2, 3 та 4 класу небезпеки; г) 1 класу небезпеки; д) 1 класу небезпеки та де може бути аварійний викид.

9. Який метод визначення рівня запиленості повітряного середовища у виробничому приміщенні вважається в санітарно-гігієнічній практиці України стандартним?

а) лічильний; б) седиментаційний; в) ваговий; г) фотометричний; д) електрометричний.

10. На якій висоті проводиться контроль проби повітря при роботі, яка виконується стоячи?:

а) 1,5...2,0 м від рівня підлоги; б) 2,0...3,0 м від рівня підлоги; в) 1,0...1,5 м від рівня підлоги; г) не нормується.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8

ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ПАРАМЕТРІВ МІКРОКЛІМАТУ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Під час дослідження параметрів мікроклімату визначаються температура, відносна вологість і швидкість руху повітря в робочій зоні. **Робоча зона** - це простір висотою до 2 м, в якому знаходяться робочі місця постійного або непостійного (тимчасового) перебування працівників.

Для вимірювання температури повітря використовують звичайні ртутні та спиртові термометри, термопари або термоанемометри. Температуру повітря можна визначити по сухому термометру психрометра.

Для визначення відносної вологості повітря застосовують стаціонарний психрометр (психрометр Августа) і аспіраційний психрометр (психрометр Ассмана), гігрометр волосяний.

Підготовка аспіраційного психрометра (рис.8.1) до роботи полягає в обгортанні ртутного балону 1 одного з термометрів зволоженою гігроскопічною тканиною. Резервуари термометрів аспіраційного психрометра знаходяться у подвійних металевих гільзах, що виключає вплив теплового випромінювання на показання термометрів. У верхній частині психрометра розташований вентилятор 3, з механічним приводом, який протягує повітря біля резервуарів термометрів зі швидкістю 2,5-3,0 м/с. Це зроблено щоб волога, яка випаровується, не залишалася в околицях резервуару і таким чином, локально збільшувала вологість повітря.

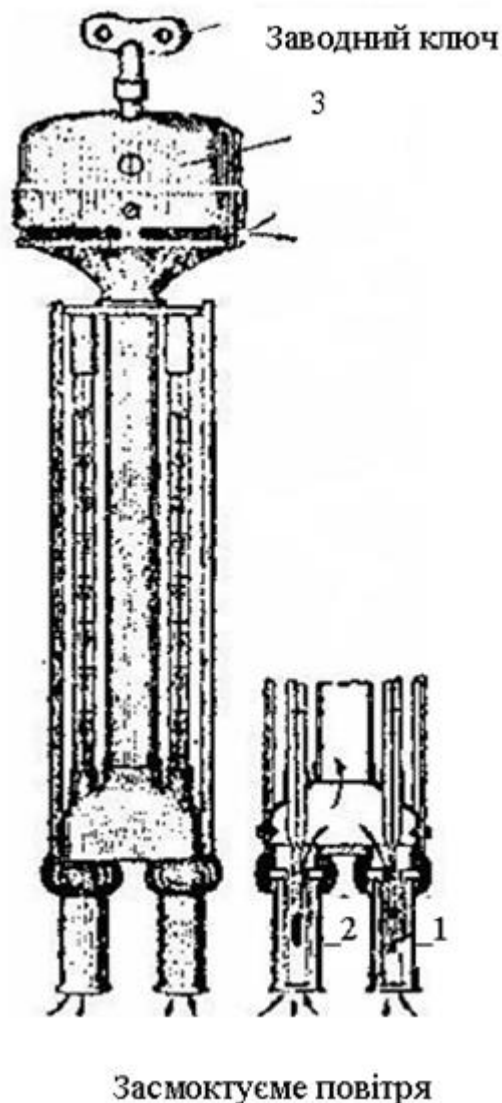

Рис. 8.1 – Аспіраційний психрометр

Принцип дії психрометра заснований на залежності інтенсивності випаровування води в оточуюче повітря від вологості цього повітря. Інтенсивність випаровування тим більше, чим більш сухе повітря. Вода, випаровуючись на поверхні резервуара термометра, поглинає тепло, внаслідок чого показання вологого термометра $t_{\text{вол}}$ менш, ніж сухого $t_{\text{сух}}$.

Знаючи показання термометрів, відносну вологість можна обчислити чи визначити по психрометричній таблиці (табл.8.3), або по психрометричному графіку (рис.8.3).

Для вимірювання швидкості руху повітря застосовують кататермометри, термоанемометри, анемометри чашкові, крильчасті та індукційні.

Кататермометр (тепловий анемометр) застосовується для вимірювання у приміщеннях малих швидкостей руху повітря у межах 0,02 – 1 м/с.

Термоанемометр застосовується для вимірювання швидкості руху повітря у межах 0,03-5 м/с.

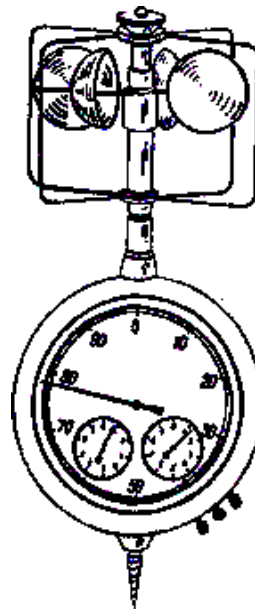

Рис. 8.2 – Анемометр чашковий

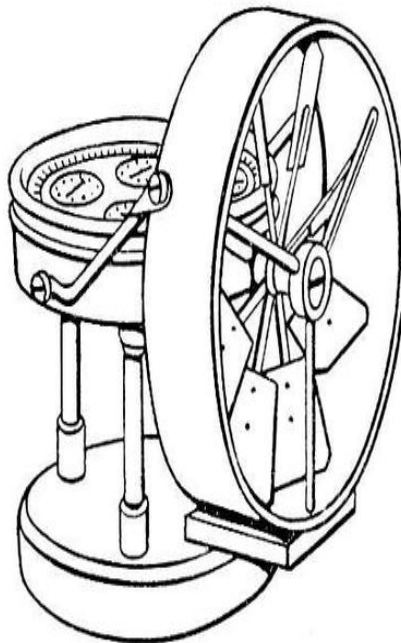

Рис. 8.3 – Анемометр крильчастий

Анемометр чашковий (рис. 8.2) призначений для вимірювання швидкості руху повітря в діапазоні від 1 до 20 м/с, крильчастий (рис. 8.3) - від 0,3 до 5 м/с. Під час роботи чашковий анемометр сприймає рух повітря насадженими на вісь металевими півкулями, а крильчастий – колесом з пластинками з алюмінію, які обертаються під натиском рухомого повітря. Рух повітря передається за допомогою черв'ячної передачі системі зубчастих колес і далі стрілкам, які рухаються по циферблату. Показання анемометру переводяться в значення швидкості повітряного потоку в м/с за допомогою таріровочного графіка, який додається до приладу.

Ручний індукційний анемометр призначений для вимірювання руху повітря в діапазоні від 2 до 30 м/с. Дія приладу заснована на вимірюванні кутової швидкості обертання вісі з металевими півкулями методом електричного індукційного тахометра.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 4, пункт 4.1) студент повинен за даними експериментальних досліджень (таблиця 8.1) провести їх обробку (пункт 3), дати відповіді на контрольні питання (пункт 4) та пройти тестування (пункт 5).

В результаті вимірювань аспіраційним психрометром, анемометром, барометром отримані дані, які наведені у таблиці 8.1.

Таблиця 8.1 – Дані експериментальних досліджень

Перша буква прізвища	$t_{\text{сух}}, ^\circ\text{C}$	$t_{\text{вол}}, ^\circ\text{C}$	Перша буква імені	P, мм рт.ст.	v, м/с	Категорія робіт	Період року
А, Б	24	21,5	А, Б	745	0	Ia	теплий
В	19	18	В	750	0	Iб	холодний
Г	21	17	Г	755	0	IIa	теплий
Д	19,5	17,5	Д	748	0	IIб	холодний
Е	25	23	Е	761	0	III	теплий
Є, Й	18	16	Є, Й	753	0	Ia	холодний
Ж	18,5	17,5	Ж	752	0	Iб	холодний
З	15,5	14,5	З	740	0	IIa	холодний
І, Ш	26	20	І, Ш	743	0	IIб	теплий
Ї, Щ	23	20,5	Ї, Щ	757	0	III	теплий
К	20	16,5	К	748	0	Ia	холодний
Л	18,5	16,5	Л	745	0	Iб	холодний
М	21,5	20,5	М	750	0	IIa	теплий
Н	18	15,5	Н	755	0	IIб	холодний
О, Я	17	16,5	О, Я	748	0	III	холодний
П	19,5	15,5	П	761	0	Ia	теплий
Р	19	16,5	Р	753	0	Iб	холодний
С	14	12,5	С	752	0	IIa	холодний
Т	17,5	15	Т	745	0	IIб	теплий
У, Ц	14,5	11	У, Ц	756	0	III	холодний
Ф, Ю	20	19,5	Ф, Ю	744	0	Ia	теплий
Х, Ч	20,5	17	Х, Ч	751	0	Iб	холодний

3 ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ ВИМІРЮВАНЬ

3.1 За температурою $t_{\text{сух}}$ та $t_{\text{вол}}$ визначити відносну вологість повітря по таблиці 8.2.

3.2 За температурою $t_{\text{сух}}$ та $t_{\text{вол}}$ визначити відносну вологість повітря по психрометричному графіку (рис. 8.4). Визначення відносної вологості повітря за психрометричним графіком виконується у наступному порядку:

- по вертикальним лініям відмічають показання сухого термометра, по нахильним - показання вологого термометра;
- на перетині цих ліній отримують значення відносної вологості повітря у відсотках.

3.3 За температурою $t_{\text{сух}}$ та $t_{\text{вол}}$ визначити максимальна вологість повітря (E) за допомогою таблиці 8.3 та обчислити абсолютну й відносну вологість повітря за формулами 1 та 2.

Абсолютна вологість повітря, г/м^3 (чи пружність водяної пари, мм рт.ст.) обчислюється за формулою:

$$a = E_{\text{вл}} - 0,5(t_{\text{сух}} - t_{\text{вол}}) * P / 755, \quad (1)$$

де: $E_{\text{вл}}$ – максимальна вологість повітря при температурі вологого термометра $t_{\text{вол}}$, мм рт.ст. (табл. 8.3);

P – атмосферний тиск, мм рт.ст.

Відносна вологість $г$, %, яка необхідна для порівняння мікроклімату з нормативними параметрами, визначається за формулою:

$$г = (a / E_{\text{сух}}) * 100\%, \quad (2)$$

де $E_{\text{сух}}$ – максимальна вологість повітря при температурі сухого термометра $t_{\text{сух}}$, мм рт.ст. (табл. 8.3);

a – абсолютна вологість повітря, г/м^3

3.4 Визначити за номограмою ефективну температуру (ET), якій відповідає точка перетину прямої, яка з'єднує показання сухого і вологого термометрів з нижньою кривою (швидкість руху повітря дорівнює нулю).

3.5 Оцінити та порівняти параметри метеорологічних умов з нормативними (таблиці 8.4 та 8.5).

3.6 Зробити висновок про відповідність умов мікроклімату категорії робіт, що до важкості і періоду року.

Таблиця 8.2 – Психрометрична таблиця

Показання воло- гого термометру, °C	Різниця показань сухого і вологого термометрів, °C																				
	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	9,5	10
10	100	94	87	82	76	71	66	61	57	53	48	45	41	38	34	31	28	26	23	21	19
11	100	94	82	82	77	72	67	62	59	55	50	47	43	40	36	33	30	29	25	23	20
12	100	94	82	82	72	73	68	63	59	56	52	48	44	42	38	35	32	30	27	25	22
13	100	94	89	83	72	73	69	64	61	57	53	50	46	43	40	37	34	32	29	27	24
14	100	94	89	83	79	74	70	66	62	58	54	51	47	45	41	39	36	34	31	29	26
15	100	94	89	84	80	75	71	67	63	59	55	52	49	46	43	41	37	35	33	31	28
16	100	95	90	84	80	75	72	67	64	60	57	53	50	48	44	42	39	37	34	32	30
17	100	95	90	84	81	76	73	68	65	61	58	54	52	49	46	44	40	39	36	34	31
18	100	95	90	85	81	76	74	68	66	62	59	56	53	50	47	45	42	40	37	35	33
19	100	95	91	85	82	77	74	70	66	63	60	57	54	51	48	46	43	41	39	37	34
20	100	95	91	86	82	78	75	71	68	64	61	58	55	53	49	47	44	43	40	38	36
21	100	95	91	86	83	79	75	71	68	65	62	59	56	54	51	49	46	44	41	39	37
22	100	95	91	87	83	79	76	72	69	66	63	60	57	55	52	50	47	45	42	40	38
23	100	96	91	87	83	80	76	72	69	66	63	61	58	56	53	51	48	46	43	41	39

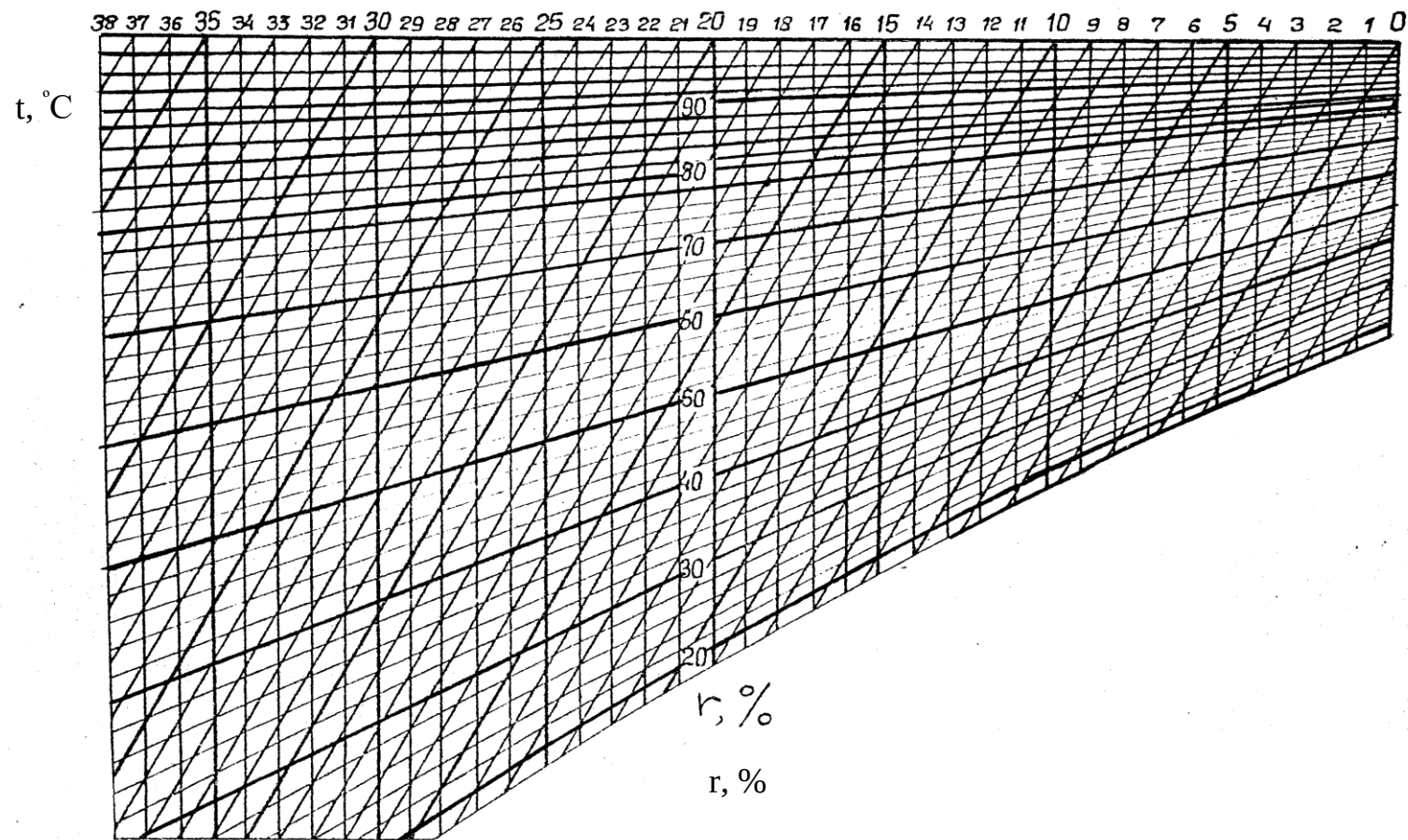

Рис. 8.4 – Психрометричний графік

Таблиця 8.3 - Максимальна вологість повітря (Е) при різних температурах в міліметрах ртутного стовпчика

Цілі градуси, °С	Десяті долі градусів, °С									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	6,54	6,59	6,64	6,68	6,73	6,78	6,82	6,87	6,92	6,96
6	7,01	7,06	7,11	7,16	7,21	7,26	7,31	7,36	7,41	7,46
7	7,51	7,56	7,62	7,67	7,72	7,78	7,83	7,88	7,94	7,99
8	8,04	8,10	8,16	8,21	8,32	8,38	8,44	8,47	8,49	8,55
9	8,61	8,67	8,73	8,79	8,84	8,90	8,96	9,02	9,09	9,15
10	9,21	9,27	9,33	9,40	9,46	9,52	9,58	9,65	9,71	9,78
11	9,84	9,91	9,98	10,04	10,11	10,18	10,24	10,31	10,38	10,45
12	10,52	10,59	10,66	10,73	10,80	10,87	10,94	11,01	11,08	11,16
13	11,23	11,30	11,38	11,45	11,53	11,60	11,68	11,76	11,83	11,91
14	11,99	12,06	12,14	12,22	12,30	12,38	12,46	12,54	12,62	12,71
15	12,72	12,87	12,95	13,04	13,12	13,20	13,29	13,38	13,46	13,55
16	13,63	13,72	13,81	13,90	13,99	14,08	14,17	14,26	14,35	14,44
17	14,53	14,62	14,72	14,81	14,90	15,00	15,09	15,19	15,28	15,38
18	15,48	15,58	15,67	15,77	15,87	15,97	16,07	16,17	16,27	16,37
19	16,48	16,58	16,67	16,79	16,89	17,00	17,10	17,21	17,32	17,43
20	17,54	17,64	17,76	17,86	17,97	18,08	18,20	18,31	18,42	18,54
21	18,65	18,76	18,88	19,00	19,11	19,23	19,35	19,47	19,59	19,71
22	19,83	19,95	20,07	20,19	20,32	20,44	20,56	20,69	20,82	20,94
23	21,07	21,20	21,32	21,45	21,58	21,71	21,84	21,98	22,10	22,24
24	22,38	22,51	22,65	22,78	22,92	23,06	23,20	23,34	23,48	23,62
25	23,76	23,90	24,04	24,18	24,33	24,47	24,62	24,76	24,91	25,06
26	25,21	25,36	25,51	25,66	25,81	25,96	26,12	26,27	26,43	26,58

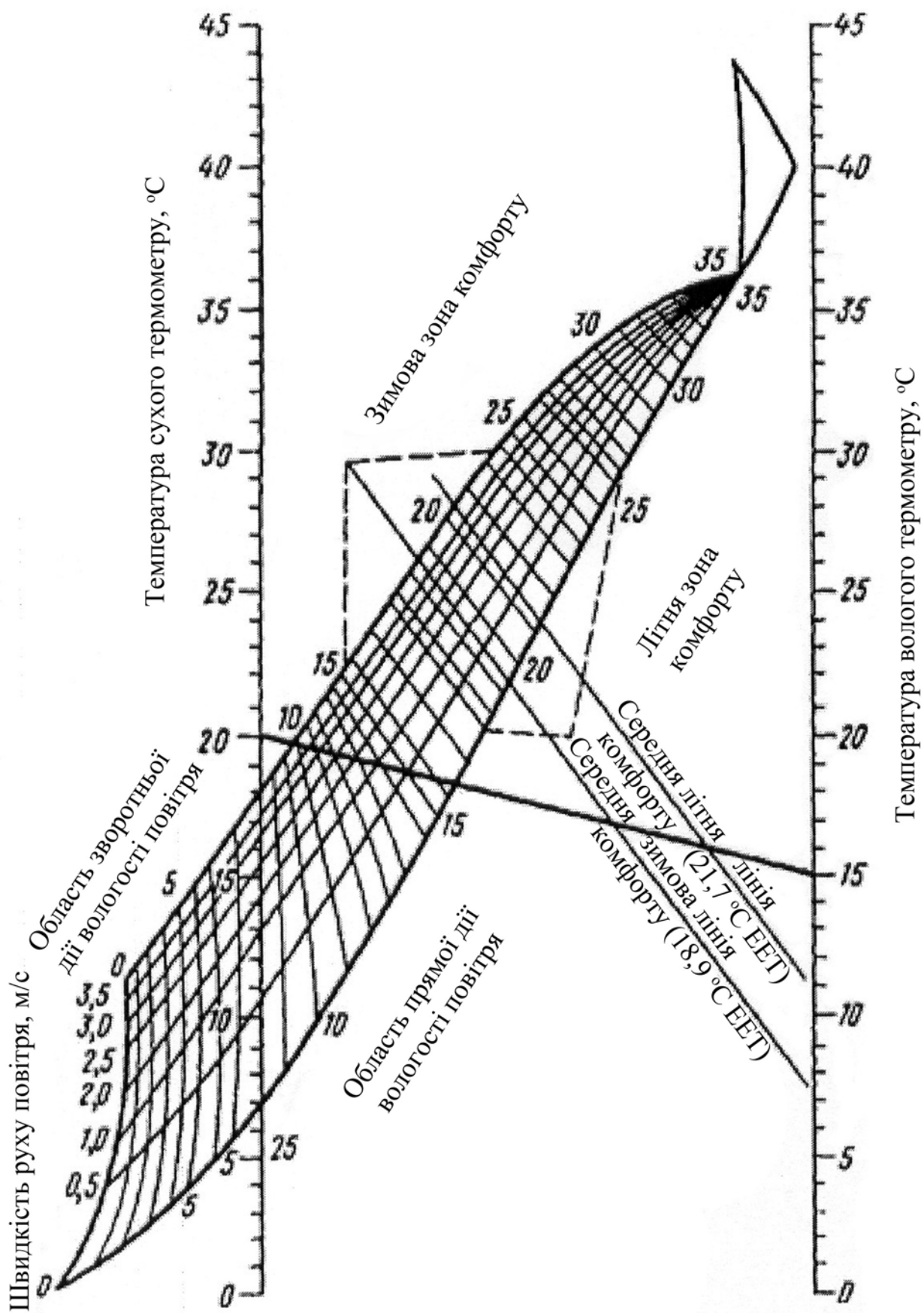

Рисунок 8.4 – Номограма еквівалентно – ефективних температур

Таблиця 8.4 - Оптимальні величини температури, відносної вологості та швидкості руху повітря
в робочій зоні виробничих приміщень

Період року	Категорія робіт	Температура повітря, °С	Відносна вологість, %	Швидкість руху, м/с
Холодний період року	легка Іа	22 – 24	60 - 40	0,1
	легка Іб	21 – 23	60 - 40	0,1
	середньої важкості Іа	19 – 21	60 - 40	0,2
	середньої важкості Іб	17 – 19	60 - 40	0,2
	важка ІІІ	16 – 18	60 - 40	0,3
Теплий період року	легка Іа	23 – 25	60 - 40	0,1
	легка Іб	22 – 24	60 - 40	0,2
	середньої важкості Іа	21 – 23	60 - 40	0,3
	середньої важкості Іб	20 – 22	60 - 40	0,3
	важка ІІІ	18 - 20	60 - 40	0,4

Таблиця 8.5 - Допустимі величини температури, відносної вологості та швидкості руху повітря
в робочій зоні виробничих приміщень

Період року	Категорія робіт	Температура, °С				Відносна вологість (%) на робочих місцях – постійних і непостійних	Швидкість руху (м/с) на робочих місцях – постійних і непостійних
		Верхня межа		Нижня межа			
		На постійних робочих місцях	На непостійних робочих місцях	На постійних робочих місцях	На непостійних робочих місцях		
Холодний період року	легка Іа	25	26	21	18	75	не більше 0,1
	легка Іб	24	25	20	17	75	не більше 0,2
	середньої важкості Іа	23	24	17	15	75	не більше 0,3
	середньої важкості Іб	21	23	15	13	75	не більше 0,4
	важка	19	20	13	12	75	не більше 0,5
Теплий період року	легка Іа	28	30	22	20	55-при 28 °С	0,2 – 0,1
	легка Іб	28	30	21	19	60-при 27 °С	0,3 – 0,1
	середньої важкості Іа	27	29	18	17	65-при 26 °С	0,4 – 0,2
	середньої важкості Іб	27	29	15	15	70-при 25 °С	0,5 – 0,2
	важка	26	28	15	13	75-при 24 °С і нижче	0,6 – 0,5

4 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Параметри мікроклімату.
2. Що покладено в основу нормування мікрокліматичних умов?
3. Що називається робочою зоною?
4. З якою метою проводять дослідження мікроклімату на робочих місцях?
5. Прилади, які застосовують для вимірювання параметрів мікроклімату.
6. В чому полягає принцип дії психрометра?
7. Перелічите прилади, якими вимірюють відносну вологість повітря.
8. В чому полягає підготовка аспіраційного психрометра до роботи?
9. За допомогою чого визначається відносна вологість повітря?
10. Перелічите прилади, якими визначається швидкість руху повітря.
11. Як вимірюється швидкість руху повітря анемометром?
12. Якими шляхами здійснюється теплообмін між тілом людини і оточуючим середовищем?
13. Як здійснюється терморегуляція організму людини?
14. Що називається ефективною температурою?
15. Для чого використовується метод ефективних температур?

5 ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. «Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» встановлюють норми температури, відносної вологості та швидкості руху повітря виходячи:

а) з розмірів робочої зони; б) з постійне чи не постійне робоче місце; в) з категорії робіт щодо важкості; г) з статі та віку працівників; д) з періоду року.

2. Основні параметри метеорологічних умов, які нормуються:

а) атмосферний тиск; б) вологість повітря; в) інтенсивність теплового випромінювання; г) температура повітря; д) вміст шкідливих речовин.

3. Основні параметри метеорологічних умов які нормуються:

а) період року; б) вологість повітря; в) концентрація пилу; г) атмосферний тиск; д) інтенсивність теплового випромінювання.

4. При температурі повітря 20°C, яким способами віддає людина теплоту у навколишнє середовище?:

а) Q_k - конвекція внаслідок обтікання тіла повітрям; б) Q_t - теплопровідність через одяг; в) Q_v - випромінювання на оточуючі поверхні; г) Q_p - випаровування вологи потовими залозами; д) Q_d - дихання.

5. При температурі повітря 0°C, яким способами віддає людина теплоту у навколишнє середовище?:

а) Q_k - конвекція внаслідок обтікання тіла повітрям; б) Q_t - теплопровідність через одяг; в) Q_v - випромінювання на оточуючі поверхні; г) Q_p - випаровування вологи потовими залозами; д) Q_d – дихання.

6. При температурі повітря 37°C , яким способами віддає людина теплоту у навколишнє середовище?:

а) Q_k - конвекція внаслідок обтікання тіла повітрям; б) Q_t - теплопровідність через одяг; в) Q_v - випромінювання на оточуючі поверхні; г) Q_p - випаровування вологи потовими залозами; д) Q_d – дихання.

7. Робоча зона – простір висотою:

а) до 2,5 м над рівнем підлоги або майданчика, на якому знаходиться місце постійного перебування працівника; б) до 1,5 м над рівнем підлоги або майданчика, на якому знаходиться місце постійного або тимчасового перебування працівника; в) до 2,0 м над рівнем підлоги або майданчика, на якому знаходиться місце постійного або тимчасового перебування працівника.

8. Холодний період року – тоді, коли середньодобова температура на відкритому повітрі нижча за:

а) 0°C ; б) $+10^{\circ}\text{C}$; в) -10°C ; г) $+5^{\circ}\text{C}$; д) $+15^{\circ}\text{C}$.

9. Для вимірювання температури повітря можливо використовувати:

а) термометр; б) термоанемометр; в) анемометр; г) аспіраційний психрометр; д) барометр.

10. Для вимірювання відносної вологості повітря можливо використовувати:

а) термометр; б) термоанемометр; в) анемометр; г) аспіраційний психрометр; д) барометр.

11. Для вимірювання швидкості руху повітря можливо використовувати:

а) термометр; б) термоанемометр; в) анемометр; г) аспіраційний психрометр; д) барометр.

12. Ефективною називають температуру:

а) при якій людині тепло; б) яка відчувається людиною при даній відносній вологості повітря і відсутності руху повітря у приміщенні; в) яка відчувається людиною при даній відносній вологості повітря і русі повітря у приміщенні 1 м/с ; г) при якій витрачається найменш енергії на опалення.

13. До якої категорії роботи щодо важкості відноситься діяльність студента на лекції:

а) легка Іа; б) легка Іб; в) середньої важкості Іа; г) середньої важкості Іб;
д) важка ІІІ.

14. Які фактори впливають на теплові відчуття людини?:

а) температура; б) відносна вологість; в) атмосферний тиск; г) швидкість руху повітря; д) час доби.

15. При який відносній вологості повітря відбувається висихання слизових оболонок людини?:

а) 10%; б) 20%; в) 40%; г) 60%; д) 80%.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 9

ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ РІВНЯ ОСВІТЛЕНOSTІ РОБОЧОГО МІСЦЯ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Природне освітлення поділяють:

- бічне – здійснюється через світлові прорізи у стінах;
- верхнє – через світлові ліхтарі в дахах, а також прорізи в місцях перепадів висот суміжних прольотів будинку;
- комбіноване – через прорізи для бічного і верхнього освітлення.

Природне освітлення характерно тим що, створювана в приміщенні освітленість змінюється в дуже широких межах.

На рівень освітленості приміщення при природному освітленні впливають наступні чинники: світловий клімат, площа і орієнтація світлових отворів, міра чистоти скла, забарвлення стін і стель приміщення, глибина приміщення.

Оскільки природне освітлення не постійне, кількісна оцінка цього вигляду освітлення проводиться по відносному показнику - *коефіцієнту природної освітленості*

$$КПО = \frac{E_{BH}}{E_H} \cdot 100\%$$

де E_{BH} - природна освітленість деякої точки приміщення

E_H - одночасна природна освітленість створювана за межами приміщення повністю відкритим небозводом

Нормоване значення e_n , для будівель, розташованих в різних районах, слід визначати по формулі:

$$e_n = e_n^{III} \cdot m$$

де e_n – нормоване значення КПО для любого світлового поясу;
 e_{III_n} – нормоване значення КПО для III світлового поясу по таблиці 1;
 m - коефіцієнт світлового клімату по таблиці 2.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 4, пункт 4.3) студент повинен за даними експериментальних досліджень (таблиця 9.1) провести їх обробку (пункт 3), дати відповіді на контрольні питання (пункт 4) та пройти тестування (пункт 5).

За даними (таблиця 9.1), які отримані при вимірювання природної освітленості люксометром зробити висновок про відповідність рівня освітленості робочого місця нормам (таблиця 9.4), в залежності від розряду зорової роботи, орієнтації світових отворів за сторонам горизонту та міста де розташована будівля (таблиця 9.2).

Таблиця 9.1 – Дані про рівень освітленості $E_{вн}$ на відстані від вікна l

Перша буква прізвища	за межами приміщення E_n , лк	$E_{вн}$, лк	$E_{вн}$, лк	$E_{вн}$, лк	$E_{вн}$, лк
	$l = 0 м$	$l = 1 м$	$l = 2 м$	$l = 3 м$	$l = 4 м$
А, Б	5000	1600	840	350	150
В	6000	2800	850	300	90
Г	3500	1700	600	230	85
Д	4800	2300	1000	700	120
Е	3900	1600	800	320	90
Є, Ї	5200	2000	900	400	120
Ж	2700	1100	500	160	40
З	4000	1500	940	250	90
І, Ш	6500	3100	1700	350	50
Ї, Щ	3300	1500	700	280	40
К	4600	2100	900	400	90
Л	3600	1400	500	220	70
М	5100	1800	800	350	70
Н	2700	1100	500	160	80
О, Я	4700	1800	700	270	40
П	3900	1700	800	200	120
Р	6300	3000	1400	800	60
С	3700	1400	500	280	90
Т	4300	1900	800	290	100
У	3800	1300	400	200	30
Ф, Ю	5200	1900	900	350	160
Х	2400	700	400	160	70
Ц	2950	1350	950	420	35
Ч	5500	1600	800	400	100

Таблиця 9.2 – Дані про розряд зорової роботи, орієнтації світових отворів за сторонам горизонту та міста де розташована будівля

Перша буква імені	Розряд зорової роботи	Орієнтація світових отворів за сторонам горизонту	Місто де розташована будівля
А, Б	IV	Північ	Одеса
В	V	Захід	Київ
Г	VI	Схід	Херсон
Д	IV	Південь	Львів
Е	V	Північ	Харків
Є, Й	VI	Захід	Суми
Ж	IV	Схід	Миколаїв
З	V	Південь	Вінниця
І, Ш	VI	Північ	Полтава
Ї, Щ	IV	Захід	Одеса
К	V	Схід	Київ
Л	VI	Південь	Херсон
М	IV	Північ	Львів
Н	V	Захід	Харків
О, Я	VI	Схід	Суми
П	IV	Південь	Миколаїв
Р	V	Північ	Вінниця
С	VI	Захід	Полтава
Т	IV	Схід	Ялта
У	V	Південь	Київ
Ф, Ю	VI	Північ	Херсон
Х	IV	Захід	Львів
Ц	V	Схід	Харків
Ч	VI	Південь	Суми

3 ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ ВИМІРЮВАНЬ

3.1 Розрахувати значення коефіцієнту природної освітленості (*КПО*) для кожної відстані від вікна *l*.

$$КПО = \frac{E_{BH}}{E_H} \cdot 100\%$$

3.2 Побудувати криву зміни КПО в приміщенні за отриманими даними, $КПО = f(l)$.

Рис.9.1 – Приклад графіку $KПО = f(l)$

3.3 Визначити нормоване значення e_n , для будівель, розташованих в різних районах

$$e_n = e_n^{III} \cdot m$$

де e_n – нормоване значення КПО для любого світлового поясу;

e_n^{III} – нормоване значення КПО для III світлового поясу по таблиці 9.4;

m – коефіцієнт світлового клімату по таблиці 9.3.

Таблиця 9.3

Світові отвори	Орієнтація світових отворів за сторонам горизонту	Коефіцієнт світового клімату, m	
		АОдеська обл. АР Крим	Інша територія України
У зовнішніх стінах будівель	Пн	0,85	0,90
	ПнС, ПнЗ	0,85	0,90
	З,С	0,80	0,85
	ПдС, ПдЗ	0,80	0,85
	Пд	0,75	0,85
Примітка. Пн- Північ, Пд.- Південь С-Схід, З-Захід			

3.4 Нанести на графік горизонтальну пряму, яка відповідає розрахованому значенню e_n .

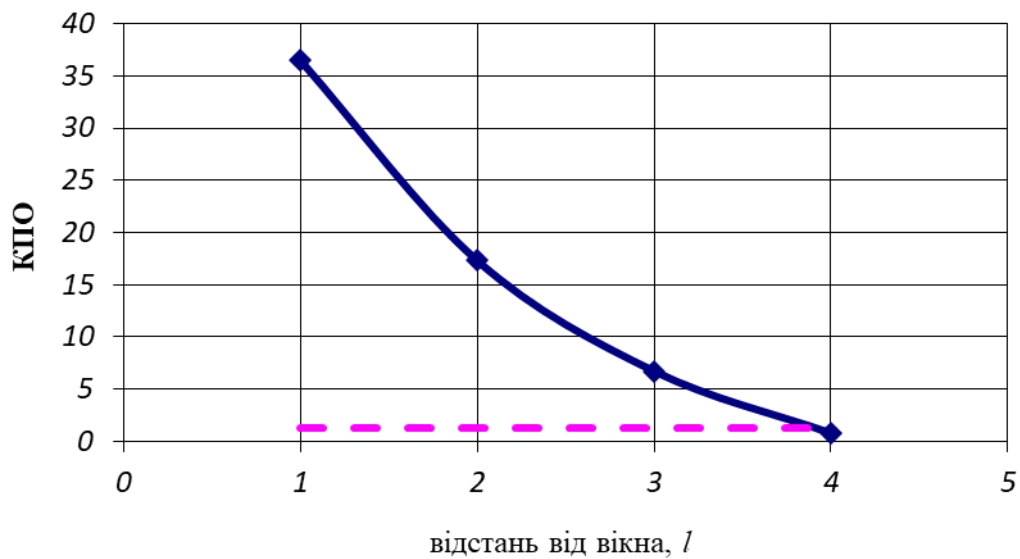

Рис.9.2 – Приклад графіку $KPO = f(l)$ з нанесеною горизонтальною прямою, яка відповідає нормованому значенню e_n

3.5 Зробити висновок про те, на якій відстані від вікна фактичне значення KPO відповідає нормі або перевищує її.

Таблиця 9.4 – Норми проектування освітлення

Характеристи ка зорової роботи	Наймен ший чи еквівале нтний розмір об'єкту розрізне ння мм	Розряд зорової роботи	Підрозр яд зорової роботи	Контрастні сть об'єкту з фоном	Характер истика фону	Штучне освітлення					Природне освітлення		суміщене освітлення	
						Освітлення, лк			сукупність нормованих величин показника засліпленості і коефіцієнта пульсації	КПО ϵ_n , %				
						При системі комбінованого освітлення		При системі загального освітлення		При верхнь ому або комбін ованом у освітле нню	При боково му освітле нні	При верхнь ому або комбін ованом у освітле нні	При бічном у освітле нні	
														усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Середній точності	понад 0,5 до 1	IV	а	малий	темний	750	200	300	40	20	4	1,5	2,4	0,9
			б	малий середній	середній темний	500	200	200	40	20				
			в	малий середній великий	світлий середній темний	400	200	200	40	20				
			г	середній великий великий	світлий світлий середній	—	—	200	40	20				
Малій точності	понад 1,0 до 5	V	а	малий	темний	400	200	300	40	20	3	1	1,8	0,6
			б	малий середній	середній темний	—	—	200	40	20				
			в	малий середній великий	світлий середній темний	—	—	200	40	20				
			г	середній великий великий	світлий світлий середній	—	—	200	40	20				
Груба (дуже малої точності)	більше 5	VI		Незалежно від характеристики фону і контрасту об'єкту з фоном		—	—	200	40	20	3	1	1,8	0,6

4 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Визначення основних світло технічних величин і назвіть одиниці їх вимірювання.
2. Які існують види і системи освітлення?
3. Що покладено в основу нормування природного освітлення?
4. Яким прибором проводять вимірювання освітлення?
5. Дайте порівнювальну оцінку лампам розжарювання і люмінесцентними лампам.
6. Дайте визначення коефіцієнта природного освітлення.
7. Які параметри покладені в основу нормування штучного освітлення?
8. Які лампи випромінюють більший світловий потік при рівній потужності?
9. Яка небезпека створюється при виникненні стробоскопічного ефекту?
10. Вимоги до раціонального освітлення.

5 ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

- 1. В залежності від чого нормується освітленість приміщень:**
а) період року; б) розміри об'єкта розрізнення; в) точність виконуваних робіт; г) час доби; д) характеристика фону.
- 2. Які лампи найбільш вибухо - та пожежа небезпечні?:**
а) люмінесцентні лампи низького тиску; б) люмінесцентні лампи високого тиску; в) світлодіодні лампи; г) лампи розжарювання.
- 3. Використання якого виду освітлення у виробничих приміщеннях самостійно не допускається?:**
а) загального; б) місцевого; в) комбінованого; г) суміщеного; д) природного
- 4. В яких приміщеннях допускається відсутність природного світлу?:**
а) адміністративних; б) де обслуговуючий персонал перебуває короткочасно; в) де не проводяться спостереження за виробничим процесом; г) побутових; д) виробничих.
- 5. Що таке суміщене освітлення?:**
а) це освітлення світлом неба одночасно через світлові ліхтарі на даху та вікна; б) це освітлення світлом неба та штучними джерелами світла; в) це освітлення лампами розжарювання та люмінесцентними одночасно; г) це коли світильники розташовані на стелі та столах.

6. Аварійне освітлення повинно створювати освітленість не менш:

а) 5 % від нормованого робочого освітлення; б) 50 % від нормованого робочого освітлення; в) 25 % від нормованого робочого освітлення; г) 0,5 % від нормованого робочого освітлення.

7. На рівень освітленості приміщення при природному освітленні впливають наступні чинники:

а) площа і орієнтація світлових отворів; б) міра чистоти скла; в) забарвлення стін; г) глибина приміщення; д) довжина приміщення.

8. Які лампи характеризуються високою одиничною потужністю?:

а) люмінесцентні лампи низького тиску; б) люмінесцентні лампи високого тиску; в) світлодіодні лампи; г) лампи розжарювання.

9. Які лампи характеризуються найменшим коефіцієнтом корисної дії?:

а) люмінесцентні лампи низького тиску; б) люмінесцентні лампи високого тиску; в) світлодіодні лампи; г) лампи розжарювання.

10. Одиниці вимірювання коефіцієнту природної освітленості:

а) люмен; б) люкс; в) %; г) Джоуль; д) не має одиниць вимірювання

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 10

ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ ВОГНЕГАСНИКІВ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

За даними досліджень, проведених Міжнародним технічним комітетом із запобігання та гасіння пожеж (СТІФ), у світі щороку виникає понад 10 млн. пожеж. На масштаби наслідків пожеж (загибель і травмування людей, матеріальні збитки тощо) впливає рівень досконалості системи протипожежного захисту і своєчасність її спрацювання. Невід'ємною складовою частиною системи протипожежного захисту об'єктів різного призначення є первинні засоби пожежогасіння, застосування яких дозволяє ліквідувати пожежу на початковій стадії розвитку й уникнути людських жертв та значних матеріальних збитків. За статистикою СТІФ, у середньому в країнах, які входять до цієї міжнародної організації, близько 20 % пожеж ліквідується первинними засобами пожежогасіння. В Україні цей показник становить 9,2 %, в Греції 40,5 %, Німеччині 35,6 %, Литві 31,4 %, Польщі 26,5 %, Росії 18,5 %. Для ліквідації пожежі у початковій стадії її розвитку силами персоналу об'єктів застосовуються первинні засоби пожежогасіння.

До первинних засобів пожежогасіння відносяться:

- вогнегасники переносні та пересувні;

- пожежний інвентар (покривала з негорючого теплоізоляційного полотна, ящики з піском, бочки з водою, пожежні гаки та сокири, відра, совкові лопати, ломы тощо);

В залежності від категорії приміщень, первинні засоби пожежогасіння можуть розташовуватись як окремо, так і в складі пожежних щитів, їх фарбують у червоний колір.

2 ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Після вивчення теоретичної частини (тема 5) студент повинен вибрати вихідні дані: тип і розміри приміщення (довжина A , ширина B ,) в метрах (таблиця 10.1), провести їх обробку (пункт 3), дати відповіді на контрольні питання (пункт 4) та пройти тестування (пункт 5).

Перед розрахунком необхідно вибрати наступні дані: тип і розміри приміщення (довжина A , ширина B ,) в метрах (таблиця 10.1).

Таблиця 10.1. – Варіанти завдань

Варіант	Довжина, A , м	Ширина, B , м	Тип приміщення
А, Х	5	4	Склад текстильної фабрики
Б, Ф	20	6	Хімічна лабораторія
В, Ч	35	10	Теслярна майстерня
Г, Ц	25	15	Зал бібліотеки
Д	50	20	Музей
Е	40	15	Склад паливно-мастильних матеріалів
Є, Щ	15	6	Комп'ютерний зал
Ж	20	10	Механічний цех
З	25	20	Адміністрація підприємства
І, Ї	35	20	СТО автомобілів
К	40	20	Склад пиломатеріалів
Л	30	25	Їдальня підприємства
М	15	10	Лекційна аудиторія
Н	6	4	Кіоск смаження і продажу пірижків
О	15	10	Магазин лаків і фарб
П, Ю	20	15	Гараж підприємства
Р	8	6	Обчислювальний центр
С	40	10	Склад хімічних реактивів
Т	50	20	Крамниця шпалер
У, Я	40	20	Слюсарний цех
Х	20	15	Філіал банку
Ф	8	6	Склад пиломатеріалів
Ч	40	10	Склад хімічних реактивів
Ц	50	20	Супермаркет
,Ш	40	20	Художня майстерня

3 ОБРОБКА ВИХІДНИХ ДАНИХ

3.1 Визначають категорію приміщення за вибухопожежною та пожежною небезпекою

Категорія приміщення (А, Б, В, Г або Д) визначається шляхом послідовної перевірки належності приміщень до категорій, наведених в таблиці 10.2 від вищої до нижчої для найбільш несприятливого у відношенні до можливості виникнення пожежі або вибуху.

Таблиця 10.2 – Категорії приміщень за вибухопожежною і пожежною небезпекою

Категорія приміщення	Характеристика речовин і матеріалів, що знаходяться у приміщенні
А вибухопожежно небезпечна	Горючі гази, легкозаймисті рідини з температурою спалаху не більше 28°C у такій кількості, що можуть утворювати вибухонебезпечні газопароповітряні суміші, у разі займання яких розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху у приміщенні, який перевищує 5 кПа. Речовини і матеріали, здатні вибухати і горіти при взаємодії з водою, киснем повітря або один з одним, у такій кількості, що розрахунковий надлишковий тиск вибуху в приміщенні перевищує 5 кПа.
Б вибухопожежно небезпечна	Горючий пи́л, волокна, легкозаймисті рідини з температурою спалаху більше 28°C, горючі рідини в такій кількості, що можуть утворювати вибухонебезпечні пилоповітряні або пароповітряні суміші, у разі займання яких розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху у приміщенні, що перевищує 5 кПа.
В пожежонебезпечна	Горючі гази, легкозаймисті, горючі і важкогорючі рідини, а також речовини та матеріали, які здатні при взаємодії з водою, киснем повітря або один з одним вибухати і горіти або тільки горіти, горючий пи́л і волокна, тверді горючі та важкогорючі речовини і матеріали, за умови, що приміщення, в яких вони знаходяться (обертаються), не відносяться до категорій А, Б і питома пожежна навантага для твердих і рідких легкозаймистих та горючих речовин на окремих ділянках площею не менше 10 м ² кожна перевищує 180 МДж/м ²
Г помірно пожежонебезпечна	Негорючі речовини і/або матеріали у гарячому, розпеченому і/або розплавленому стані, процес обробки яких супроводжується виділенням променистого тепла, утворенням іскор і/або полум'я; горючі гази, рідини і/або тверді речовини, що спалюються або утилізуються як

	паливо
Д знижено пожежонебезпе чна	Речовини і/або матеріали, що зазначені вище для категорій приміщень А, Б і В (крім горючих газів, горючих пилу і/або волокон), а також негорючі речовини і/або матеріали в холодному стані (за температури навколишнього середовища), за умов, що приміщення, в яких знаходяться (зберігаються, переробляються, транспортуються) зазначені вище речовини і/або матеріали, не відносяться до категорій А, Б або В.

3.2 З'ясовують клас можливої пожежі

Клас пожежі А, В, С, D, F або Е залежить від типу приміщення і виду речовин, які використовуються у виробничому процесі або зберігаються в приміщенні (табл. 10.3).

Таблиця 10.3 – Класи пожеж, їх характеристики та рекомендовані вогнегасні речовини

Клас пожежі	Характеристика горючого середовища або палаючого об'єкта	Рекомендовані вогнегасні речовини
А	Звичайні тверді горючі матеріали (дерево, папір, текстильні матеріали тощо), горіння яких супроводжується або не супроводжується тлінням	Всі види вогнегасних речовин (насамперед вода)
В	Горючі рідини й матеріали, що плавляться при нагріванні (мазут, бензин, лаки, масла, спирт, стеарин, каучук, деякі синтетичні матеріали тощо) і не розчиняються у воді	Розпилена вода з спеціальними добавками, всі види пін, порошки
С	Горючі гази (водень, ацетилен, вуглеводні тощо)	Газові складові: інертні розріджувачі (азот, вуглекислий газ), галогено-вуглеводні, порошки, вода (для охолодження)
D	Горіння легких металів, за винятком лужних, лужних і металовмісних сполук	Порошки (при спокійній подачі на палаючу поверхню)
F	Горіння речовин, які використовуються для приготування їжі (рослинних і тваринних жирів) і містяться в кухонних приладах.	Вода з сольовими добавками
Е	Електроустановки, що перебувають під напругою до 1000 В	Порошки, вуглекислота

3.3 Обирають тип вогнегасника

Можливі типи вогнегасників, які можна використовувати для визначеного класу пожежі:

- вогнегасник ВВ – пожежі класу А, В і F;
 - вогнегасник ВВП – пожежі класу А і В;
 - вогнегасник ВВПА – пожежі класу А, В і Е;
 - вогнегасник ВП – пожежі класу А, В, С і Е;
 - вогнегасник ВВК – пожежі класу В, Е і F.
- Обов'язково пояснити вибір.

3.4 Розраховують площу приміщення S , m^2 :

$$S = A \cdot B$$

3.5. Визначають кількість вогнегасників n , шт

Кількість вогнегасників вибирається з таблиць 10.4-10.6 в залежності від виду і марки (маса вогнегасної речовини) вибраного вогнегасника та площі приміщення.

Таблиця 10.4 – Норми належності порошкових вогнегасників для виробничих і складських будинків та приміщень промислових підприємств

№ з/п	Гранична площа захисту, м ²	Клас можливої пожежі	Мінімальна кількість порошкових вогнегасників				
			Переносний вогнегасник із зарядом вогнегасної речовини, кг				
			5	6	8	9	12
1. Приміщення категорій А, Б, а також В з наявністю горючих газів і рідин							
1.1	до 25	А,В,С,(Е)	2	2	1	1	1
1.2	25-50	А,В,С,(Е)	3	3	2	2	2
1.3	50-150	А,В,С,(Е)	4	4	3	3	3
1.4	150-250	А,В,С,(Е)	6	6	4	3	3
1.5	250-500	А,В,С,(Е)	8	8	6	6	4
1.6	500-1000	А,В,С,(Е)	16	16	12	12	8
2. Приміщення категорій В за відсутності горючих газів і рідин							
2.1	до 50	А,(Е)	2	2	1	1	1
2.2	50-100	А,(Е)	3	3	2	2	2
2.3	100-300	А,(Е)	4	4	3	3	2
2.4	300-500	А,(Е)	6	6	4	4	3
2.5	500-1000	А,(Е)	9	9	7	7	5
3. Приміщення категорії Г							
3.1	до 50	В,С	2	2	1	1	1
3.2	50-100	В,С	3	3	2	2	2
3.3	100-300	В,С	5	5	3	3	2
3.4	300-500	В,С	7	7	4	4	3
3.5	500-1000	В,С	11	11	7	7	5

4. Приміщення категорій Г і Д							
4.1	до 50	A,(E)	2	2	1	1	1
4.2	50-150	A,(E)	3	3	2	2	2
4.3	150-500	A,(E)	4	4	3	3	2
4.4	500-1000	A,(E)	6	6	4	4	3

Таблиця 10.5 – Норми належності водяних та водопінних вогнегасників для виробничих і складських будинків та приміщень підприємств

№ з/п	Гранична площа захисту, м²	Клас можливої пожежі	Мінімальна кількість водяних та водопінних вогнегасників			
			Переносний вогнегасник із зарядом вогнегасної речовини, кг			
			5	6	9	12
1. Приміщення категорій А, Б, а також В з наявністю горючих рідин						
1.1	до 25	А,В	4	4	2	2
1.2	25-50	А,В	8	8	4	3
1.3	50-150	А,В	12	12	6	4
1.4	150-250	А,В	-	-	8	6
1.5	250-500	А,В	-	-	12	8
1.6	500-1000	А,В	-	-	-	16
2. Приміщення категорій В за відсутності горючих рідин						
2.1	до 50	А	4	4	2	2
2.2	50-100	А	8	8	4	3
2.3	100-300	А	12	12	6	4
2.4	300-500	А	-	-	8	6
2.5	500-1000	А	-	-	14	10
3. Приміщення категорії Г						
3.1	до 50	В	3	3	2	1
3.2	50-100	В	5	5	3	2
3.3	100-300	В	8	8	5	3
3.4	300-500	В	11	11	7	4
3.5	500-1000	В	-	-	12	7
4. Приміщення категорій Г і Д						
4.1	до 50	А	4	4	2	2
4.2	50-150	А	8	8	4	3
4.3	150-500	А	12	12	6	4
4.4	500-1000	А	16	16	8	6

Таблиця 10.6 – Норми належності вуглекислотних вогнегасників для виробничих і складських будинків та приміщень підприємств

№ з/п	Гранична площа	Клас можливої	Мінімальна кількість вуглекислотних вогнегасників
-------	----------------	---------------	---

	захисту, м ²	пожежі	Переносний вогнегасник із зарядом вогнегасної речовини, кг	
			3,5	5
1. Приміщення категорій А, Б, а також В з наявністю горючих рідин				
1.1	до 25	В (Е)	4	4
1.2	25-50	В (Е)	8	8
1.3	50-150	В (Е)	13	13
1.4	150-250	В (Е)	-	-
1.5	250-500	В (Е)	-	-
1.6	500-1000	В (Е)	-	-
2. Приміщення категорії Г				
2.1	до 50	В (Е)	4	4
2.2	50-100	В (Е)	8	8
2.3	100-300	В (Е)	13	13
2.4	300-500	В (Е)	-	-
2.5	500-1000	В (Е)	-	-

3.6 Обирають місця розташування вогнегасників

Вогнегасники необхідно розміщувати в помітних місцях, де виключено попадання на них прямих сонячних променів і безпосередня дія опалювальних і нагрівальних приладів.

Ручні вогнегасники розташовуються наступним чином:

- навішуванням на вертикальні конструкції на висоті не більше 1,5 м від рівня підлоги до нижнього торця вогнегасника і на відстані від дверей, достатній для її повного відкриття;
- установкою в пожежні шафи спільно з пожежними кранами, в спеціальні тумби або на пожежні щити і стенди;
- поблизу місць найбільш ймовірного виникнення пожежі;
- біля шляхів проходу;
- біля виходу з приміщення (вогнегасники не повинні перешкоджати евакуації людей під час пожежі).

Відстань від можливого осередку пожежі до найближчого вогнегасника не повинна перевищувати:

- 20 м - для громадських будівель і споруд;
- 30 м - для приміщень категорій А, Б і В;
- 40 м - для приміщень категорій В і Г;
- 70 м - для приміщень категорії Д.

Вогнегасники, які мають повну масу менше 15 кг, повинні бути встановлені таким чином, щоб їх верх розташовувався на висоті не більше 1,5 м від підлоги; переносні вогнегасники, що мають повну масу 15 кг і більше, повинні встановлюватися так, щоб верх вогнегасника розташовувався на висоті не більше 1,0 м. Вони можуть встановлюватися на підлозі, з обов'язковою фіксацією від можливого падіння.

Відстань від дверей до вогнегасника повинна бути такою, щоб не заважати їх повному відкриванню.

Вогнегасники не повинні встановлюватися в таких місцях, де значення температури виходять за діапазон, вказаний на вогнегасниках.

3.7. Складають схему розташування вогнегасників.

Для вибору типу та необхідної кількості вогнегасників для оснащення об'єкта слід урахувати фізико-хімічні та пожежонебезпечні властивості горючих речовин, характер їх взаємодії з вогнегасними речовинами, а також площу приміщень, будинків і споруд.

Приміщення, у якому розміщені декілька різних за пожежною небезпекою виробництв, не відділених одне від одного протипожежними стінами, оснащують вогнегасниками за нормами найбільш небезпечного виробництва.

Необхідну кількість вогнегасників визначають окремо для кожного поверху та приміщення об'єкта.

Якщо на об'єкті можливі осередки пожеж різних класів, то слід вибирати вогнегасники окремо для кожного класу пожежі або віддавати перевагу більш універсальному вогнегаснику щодо області застосування. При виборі таких вогнегасників їх кількість повинна дорівнювати більшому значенню, визначеному для кожного класу пожежі окремо.

Враховувати зауваження п.3.6 на плані приміщення (рис. 10.1) вказують місця розташування вогнегасників у вигляді кружечків або інших знаків.

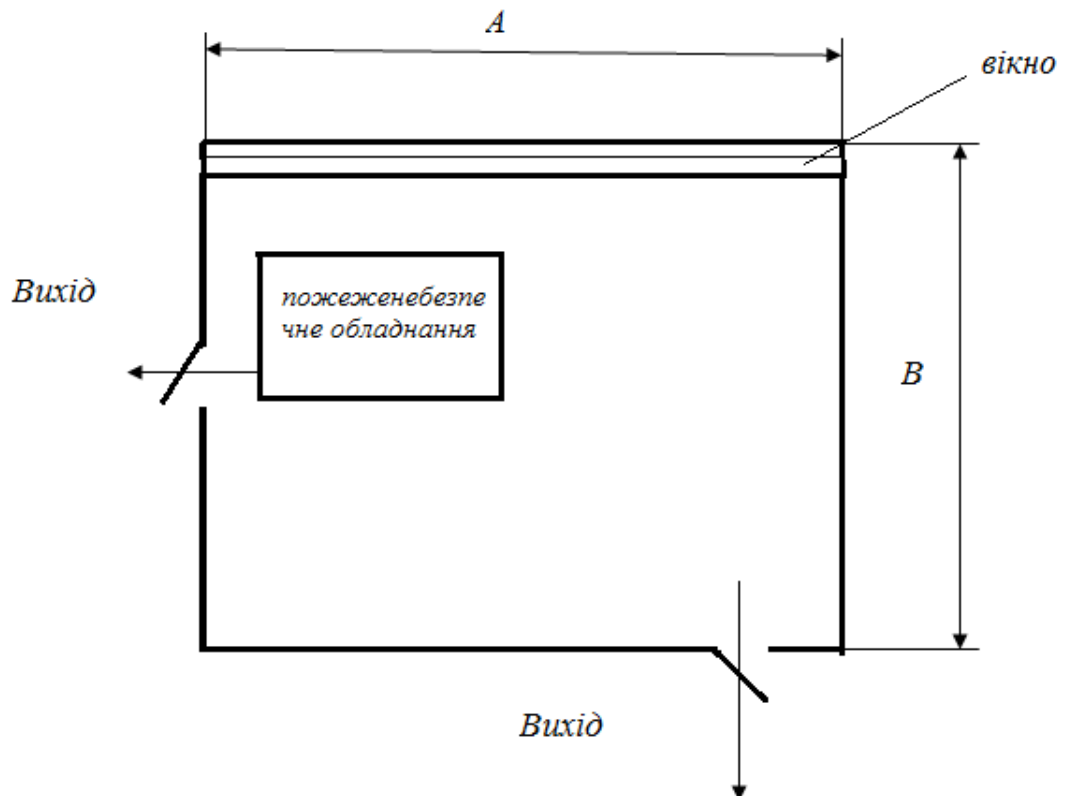

Рис. 10.1. План приміщення

4 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Дайте характеристику приміщень за категоріями вибухо- і пожежної небезпеки.
2. Вкажіть порядок розрахунку кількості вогнегасників.
3. Як правильно вибрати тип вогнегасника для об'єкта? Обґрунтуйте відповідь для конкретного типу приміщення.
4. Від чого залежить кількість вогнегасників необхідних для пожежного захисту приміщення?
5. Перерахуйте основні вимоги щодо розташування вогнегасника на об'єкті пожежного захисту.
6. Які існують класи пожеж?
7. Що відноситься до первинних засобів пожежогасіння?
8. Розшифруйте маркування ВВ-3, ВВП-9, ВВПА-400, ВВК-7, ВП-5.
9. При використанні якого типу вогнегасника існує небезпека відмороження кінцівок пожежника?
10. Які максимальні маси переносного та пересувного вогнегасників?

5 ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Варіант 1

(перша буква прізвища: А; Л; Х; Б; М; Ц; В; Н; Ч; Г; О; Ш; Д; П;
Щ)

1. Які гази при пожежі є небезпечними?:

- а) Азот;
- б) Вуглекислий газ;
- в) Оксид вуглецю;
- г) Ціанід;
- д) Аргон.

2. Де у приміщенні найвища концентрація отруйних речовин?:

- а) Ближче до стелі;
- б) Ближче до підлоги;
- в) В середині за висотою приміщення;
- г) Однакова для усього об'єму приміщення.

3. Як потрібно відкривати двері якщо є небезпека що за ними вогонь?:

- а) Рішучим ривком;
- б) З початку долонею виміряти температуру дверей;
- в) Повільно;
- г) Вибити ногою;
- д) Немає різниці.

4. Як що Ви відрізані полум'ям, тоді необхідно?:

- а) Пройти в найдальшу неохоплену вогнем кімнату;
- б) Закрити двері та заткнути щілини ганчірками;
- в) Відкриті двері та вікна для надходження повітря;
- г) Зателефонувати за номером «101» і викликати пожежників;
- д) Знайти приміщення з залізними дверима та зачинитися.

5. Які типи вогнегасників можливо використовувати для пожежі класу Е?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

6. Які типи вогнегасників можливо використовувати для пожежі класу В?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

7. Який тип вогнегасника може викликати відмороження рук пожежника?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

8. Який тип вогнегасника має найбільший температурний діапазон застосування?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

9. Що позначає цифра після позначення типу вогнегасника (ВВ-3)?:

- а) Кількість перезарядок;
- б) Термін зберігання у роках;

- в) Тривалість дії вогнегасника у хвилинах;
- г) Маса вогнегасної речовини у кілограмах;
- д) Відстань з якої можливо гасити полум'я у метрах.

10. Якому класу пожежі відповідає горіння бензину?:

- а) А; б) В; в) С; г) D; д) Е; е) F.

11. Якому класу пожежі відповідає горіння побутового газу?:

- а) А; б) В; в) С; г) D; д) Е; е) F.

12. Якому класу пожежі відповідає горіння рослинної олії?:

- а) А; б) В; в) С; г) D; д) Е; е) F.

13. Яка категорія приміщення найбільш безпечна?:

- а) А; б) Б; в) В; г) Г; д) Д.

14. Максимальна маса спорядженого переносного вогнегасника:

- а) 100 кг; б) 5 кг; в) 70 кг; г) 20 кг; д) 35 кг.

15. Місця де повинні розміщуватися вогнегасники:

- а) Поблизу виходу з приміщення;
- б) На пожежному щиті;
- в) Біля опалювальних і нагрівальних приладів;
- г) Поблизу місць найбільш ймовірного виникнення пожежі;
- д) Зберігаються централізовано у спеціальному приміщенні.

Варіант 2

(перша буква прізвища Е; Р; Є; Ж; С; Й; З; Т; Ю; І; Ї; У; К; Ф; Я)

1. Головні причини (дві) летальних випадків під час пожежі:

- а) Обвал будівель;
- б) Вибухи обладнання;
- в) Опіки;
- г) Задуха від нестачі кисню;
- д) Отруєння токсичними речовинами.

2. Ознака горіння синтетичних матеріалів:

- а) Горять без диму;
- б) Полум'я синьо-зеленого кольору;
- в) Полум'я жовто-червоного кольору;
- г) Висока швидкість горіння;
- д) Величезна кількість іскор.

3. Як необхідно пересуватися у будинку де розвивається пожежа?:

- а) У повний зріст;
- б) Поповзом;
- в) Пригнувшись до підлоги;
- г) Стрибками;
- д) Не має різниці.

4. Первинні засоби пожежогасіння:

- а) Пожежна сокира;
- б) Відра;
- в) Покривала з негорючого теплоізоляційного полотна;
- г) Вогнегасники пересувні;
- д) Все перелічене.

5. Які типи вогнегасників можливо використовувати для пожежі класу А?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

6. Від чого залежить клас пожежі?:

- а) Розміри приміщення;
- б) Вид речовини, яка горить;
- в) Кількість осіб які знаходяться в зоні пожежі;
- г) Площа загорання;
- д) Наявність обладнання під струмом.

7. Головні недоліки водопінних вогнегасників:

- а) Можливість замерзання робочого розчину при від'ємних температурах;
- б) Швидкий знос корпусу за рахунок корозії;
- в) Необхідність щорічної перезарядки;
- г) Ізолює від кисню горючу речовину;
- д) Швидко охолоджує зону горіння.

8. Який тип вогнегасника не залишає слідів, тобто не призводить до додаткових збитків?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

9. Який тип вогнегасника запобігає від можливості повторного займання палаючого матеріалу?:

- а) ВВ (вогнегасник водяний);
- б) ВВП (вогнегасник водопінний);
- в) ВВПА (вогнегасник водопінний аерозольний);
- г) ВВК (вогнегасник вуглекислотний);
- д) ВП (вогнегасник порошковий).

10. Від чого залежить кількість вогнегасників?:

- а) Від типу вогнегасника;
- б) Від штатної кількості осіб які працюють у приміщенні;
- в) Від тривалості дії вогнегасника;
- г) Від маси вогнегасної речовини;
- д) Від площі приміщення.

11. Якому класу пожежі відповідає горіння текстильних виробів?:

- а) А; б) В; в) С; г) D; д) Е, е) F.

12. Якому класу пожежі відповідає горіння електроустановок, що перебувають під напругою?:

- а) А; б) В; в) С; г) D; д) Е, е) F.

13. Якому класу пожежі відповідає горіння тваринного жиру?:

- а) А; б) В; в) С; г) D; д) Е; е) F.

14. Максимальна маса спорядженого пересувного вогнегасника:

- а) 1500 кг; б) 2000 кг; в) 800 кг; г) 50 кг; д) 450 кг.

15. Місця де повинні розміщуватися вогнегасники у приміщенні:

- а) Поблизу виходу;
- б) На пожежному щиті;
- в) Біля опалювальних і нагрівальних приладів;
- г) Поблизу місць найбільш ймовірного виникнення пожежі;
- д) Зберігаються централізовано у спеціальному приміщенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джигерей В.С., Жидецький В.Ц. Безпека життєдіяльності. Львів. Афіша, 1999. 254 с.

2. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки: Навч. посібник/ В.В. Бегун, І.М. Науменко Київ.2004. 328с.

3. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред. проф. В.В. Березуцького.–

Харків. Факт. 2005. 348 с.

4. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ за ред. Є. П. Желібо, і В.М. Пічі. Львів «Каравела». Львів. «Новий Світ». 2002. 328 с.

5. Мохняк С.М., Дацько О.С., Козій О.І., Романів А.С., Петрук М.П., Скіра В.В., Васійчук В.О., Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2009. 264 с.

6. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України. Київ. 1998. 544с.

7. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. Суми. Університет. Книга. 1999. 301 с.

8. Смоляр В. І. Фізіологія та гігієна харчування. Підручник для студентів. Київ. «Здоров'я». 2000. 335 с.

9. Халмурадов Б.Д. Безпека життєдіяльності. Перша допомога в надзвичайних ситуаціях: Навч. посіб. Київ. Центр навчальної літератури, 2006. 138 с.

10. Основи охорони праці: Підручник. 2-ге видання / К.Н.Ткачук, М.О.Халімовський, В.В.Зацарний та ін. Київ. Основа, 2006. 448 с.

11. Запорожець О.І., Протоєрейський О.С., Франчук Г.М., Боровик І. М. Основи охорони праці. Підручник. Київ. Центр учбової літератури, 2009. 264 с.

12. Основи охорони праці: /В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г. Валенко та ін. Харків. Факт. 2005. 480 с.

13. Закон України «Про охорону праці».

14. Кодекс законів про працю України

15. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

16. Закон України «Про пожежну безпеку».

17. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку».

18. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

19. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

20. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

21. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337 від «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві».

22. НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями» Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018 № 207.

23. НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці України від 08.06.2004 р. № 151.
24. НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 55.
25. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56.
26. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15.
27. НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 29.01.1998 р. № 9.
28. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255.
29. НПАОП 0.00-6.03-93 «Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві». Наказ Держнаглядохоронпраці від 21.12.1993 р. № 132.
30. Правила експлуатації та типові норми належності вогнегасників / Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.01.2018 р. № 25.
31. ДСТУ EN-2:2014 «Класифікація пожеж» (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT).
32. ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою».